FRAGMENTI OLTARNIH OGRADA U RANOM SREDNJEM VIJEKU NA SPLITSKOM POLUOTOKU

Ujević, Antonija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:352566

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of Faculty of humanities and social sciences

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

FRAGMENTI OLTARNIH OGRADA U RANOM SREDNJEM VIJEKU NA SPLITSKOM POLUOTOKU

ANTONIJA UJEVIĆ

Split, 2020.

Odsjek za Povijest umjetnosti
Diplomski dvopredmetni studij Povijesti umjetnosti i filozofije
Umjetnost ranog srednjeg vijeka

FRAGMENTI OLTARNIH OGRADA U RANOM SREDNJEM VIJEKU NA SPLITSKOM POLUOTOKU

Student:
Antonija Ujević

Mentor:
doc. dr. sc. Vedran Barbarić

Lektorica:
Ivana Šeput

Split, rujan 2020.

Sadržaj

1. Uvod 1
2. Povijest Splita u ranom srednjem vijeku 2
3. Oltarna ograda 6
4. Fragmenti oltarnih ograda 9
4. 1. Crkva sv. Martina nad Zlatnim vratima 9
4. 2. Benediktinski samostan i crkva sv. Eufemije (sv. Benedikt ili sv. Arnir) 12
4. 3. Crkva sv. Ciprijana 13
4. 4. Crkva sv. Lovre na Trgu 14
4. 5. Crkva sv. Duha 15
4. 6. Crkva sv. Mihovila *in ripa maris* 16
4. 7. Crkva i samostan sv. Marija *de Taurello* 20
4. 8. Crkva sv. Petra na Lučcu 23
4. 9. Crkva sv. Andrije na Dražancu 26
4. 10. Crkva sv. Stjepana pod borovima na Sustipanu 27
4. 11. Marjanske ranosrednjovjekovne crkve 29
4. 11. 1. Crkva sv. Mihovila na Bambinoj Glavici 29
4. 11. 2. Crkva sv. Jurja na Marjanu 31
4. 12. Poljudske crkve 33
4. 12. 1. Crkva sv. Marije (sv. Mihovila) na Poljudu 33
4. 12. 2. Crkva sv. Trojice na Poljudu 39
4. 13. Crkva sv. Izidora na Sućidru 44
4. 14. Crkva Gospe od Pojišana 45
4. 15. Crkva sv. Mande na Škrapama 46
4. 16. Crkva sv. Andrije de fenestris 47
4. 17. Crkva i samostan sv. Klare 53
4. 18. Nepoznata crkva donatora Gadue 58
4. 19. Crkva sv. Lovre na Pazdigradu 59
4. 20. Ad basilicas pictas 61
4. 21. Crkva sv. Mateja 68
4. 22. Crkva sv. Gospe od Zvonika (sv. Teodor) 69
4. 23. Crkva sv. Mikule (sv. Nikole) u Velom Varošu 72
4. 24. Splitska katedrala 74

4. 24. 1. Kripta sv. Lucije 92
4. 24. 2. Splitska krstionica sv. Ivana 95
5. Zaključak 101
Sažetak 114
Abstract 115
Popis slika 116

1. Uvod

U ovom radu se nastoji ukazati na velik broj fragmenata oltarnih ograda ranosrednjovjekovnih (adaptacija antičkih ili novoizgrađene ranosrednjovjekovne građevine) splitskih crkvi utvrđenog mjesta nalaza ili izvornog porijekla, i na način njihova tretiranja u kasnijim stilsko-umjetničkim razdobljima do danas.

U prvom dijelu rada iznose se povijesno-političke prilike u Splitu u ranom srednjem vijeku. Akteri tog vremena bili su važni crkveni i svjetovni dostojanstvenici, koji su potaknuli i omogućili izgradnju brojnih ranosrednjovjekovnih crkvi u Splitu i postavljanje kamenog liturgijskog namještaja. Neizostavan dio namještaja bile su oltarne ograde, što svjedoče brojni fragmenti oltarnih ograda splitskih crkvi, a naročito jedina *in situ* sačuvana oltarna ograda u crkvi sv. Martina nad Zlatnim vratima u Splitu. U drugom dijelu rada iznosi se definicija oltarne ograde i dijelova oltarne ograde. Nadalje, u drugom dijelu rada donosi se podjela oltarne ograde na nisku i visoku oltarnu ogradu s trabeacijom, na koju su već ranije ukazali Ljubo Karaman (1930: 76) i Tomislav Marasović (2006: 102). U trećem, ključnom dijelu predstavljaju se fragmenti oltarnih ograda ranosrednjovjekovnih splitskih crkvi. Tijekom kasnijih stilsko-umjetničkih razdoblja često su bili sekundarno upotrijebljeni za druge svrhe, a većina se danas čuva u splitskim muzejima.

2. Povijest Splita u ranom srednjem vijeku

Područje današnjeg Splita bilo je naseljeno i u prapovijesnom dobu jer su na području Gripa pronađene bakrene sjekire, keramičko posuđe i zlatni nakit iz kasnog bakrenog doba (Kečkemet, 2002: 15). Naselje na mjestu današnjeg Splita se prvi put spominje pod nazivom *Spalato* na *Tabuli Peutingeriani*, karti izvorno nastaloj prije gradnje Dioklecijanove palače, a koja prikazuje Splitski poluotok s lukom Epetium na istoku, naseljem Spalato na zapadu, ad Dianam na zapadnom rtu Marjana i susjedni grad Salonu (Kečkemet, 2002: 16; Marasović, 2011: 233).

Splitski je poluotok bio dio salonitanskog agera, a početkom 4. stoljeća na njegovoj je južnoj obali dovršena palača cara Dioklecijana. Konstantin Porfirogenet (2003: 63) iznosi da je car Dioklecijan, podrijetlom iz Dalmacije (Perić, Matijević - Sokol i Katičić, 2003: 17), sagradio Split i carsku palaču u Splitu. Porfirogenet (2003: 72) spominje i splitsku katedralu, koju naziva hramom sv. Dujma, u kojoj su sahranjeni sv. Dujam i sv. Anastazije, koja je po Porfirogenetu izvorno bila Dioklecijanova grobnica.

Počeci srednjovjekovnog grada Splita vežu se uz pad *Salone* (današnji Solin), koja je opljačkana i izgorjela u požaru, od strane Gota (Perić, Matijević – Sokol i Katičić, 2003: 31). Nakon pada Salone, brojni Salonitanci su se uspjeli spasiti tako da su otplovili brodovima na otoke, ali zbog neplodne zemlje i nestašice vode na otocima, neki od Salonitanaca vratili su se u Split na nagovor Salonitanca Severa, koji im je savjetovao da se privremeno nastane u Dioklecijanovu palaču (Perić, Matijević – Sokol i Katičić, 2003: 39 - 45).

Do početka 9. stoljeća Split je pod upravom Bizanta. Split dolazi pod vlast franačke države, odnosno Karla Velikoga, pobjedom Langobarda nad Bizantom (Novak, 1957: 46 - 47). Mirom u Aachenu 812. godine, Split i ostali primorski dalmatinski gradovi ponovno dolaze pod vlast Bizanta, dok je hrvatska država pripala pod vlast Franačke države (Novak, 1957: 49). U to vrijeme je osnovana biskupija u Ninu, zbog koje su se prihodi i teritorij splitskog nadbiskupa umanjili. Splitska se crkva u 10. stoljeću odcijepila od Konstantinopola (istočne crkve) i povezala sa Rimom (zapadna crkva) i postala metropolitanskom što je izglasano na splitskim crkvenim saborima održanima 925. i 928. godine, na kojima je sudjelovao prvi splitski nadbiskup Ivan Ravenjanin, koji je u Splitu obnovio nekadašnju salonitansku metropoliju, zbog čega ga se smatra „reorganizatorom dalmatinske crkve“ (Rapanić, 2007: 181, 186 – 188).

Crkvenim saborom iz 925. godine Split je postao duhovnim centrom Dalmacije (Novak, 1957: 59). U to je vrijeme u Splitu dominirao utjecaj biskupa, svećenika na javni i privatni život građana. Drugi splitski crkveni sabor odvio se 928. godine i na njemu se samo raspravljalo o organizaciji splitske nadbiskupije i biskupija (Novak, 1957: 54). Na splitskim crkvenim saborima istaknuo se ninski biskup Grgur koji se zalagao za neovisnu hrvatsku biskupiju i upotrebu hrvatskog jezika i glagoljice u crkvenim obredima i knjigama (Kečkemet, 2002 : 35). Između 986. i 990. godine, hrvatski kralj Držislav spasio je Split od paljenja, zbog čega je car Bazilije II., prepustio Držislavu Split i Dalmaciju (Novak, 1957: 57). Nakon Držislavove smrti, došlo je do nesloge u Hrvatskoj između njegovih sinova, što je iskoristio Mlečanin dužd Orseolo, koji je zauzeo Split i druge gradove (Novak, 1957: 57).

Nakon crkvenog raskola u kršćanskoj Crkvi 1054. godine, dolazi do crkvenih reformi koje se prihvaćaju na crkvenom saboru u Lateranu (Marasović, 2011: 236). Splitski crkveni sabor iz 1060. godine zabranjuje dugu kosu i bradu klericima u crkvi, ženidbu i konkubinat svećenicima, ženidbu u rodbini, neznanje latinskog jezika i pisma svećenicima (zbog čega su tada brojne crkve zatvorene), dok odobrava biranje splitskog nadbiskupa od strane hrvatskih i dalmatinskih biskupa, splitskog klera i naroda i vršenje bogoslužja na slavenskom jeziku (Novak, 1957: 62). U to doba izabran je za splitskog nadbiskupa Lovre, podrijetlom Dalmatinac, koji je sve do 1099. godine vladao nadbiskupijom. Nadbiskupa Lovru cijenili su brojni kraljevi, koji su iz poštovanja prema Lovri darovali posjede splitskoj katedrali i na taj je način osigurano bogatstvo splitskoj nadbiskupiji (Perić, Matijević – Sokol i Katičić, 2003: 69). O tome koliko je Lovre mario za crkve i crkveni namještaj svjedoči to da je jednog slugu poslao u Antiohiju da izuči obrađivati zlato i srebro, a i dao je sagraditi samostan sv. Benedikta u Splitu (Perić, Matijević – Sokol, Katičić, 2003: 69). Lovre je bio pristaša pape Grgura VII. stoga se zalagao za nezavisnost Hrvatske i Dalmacije od Bizanta, podređenost Hrvatske i Dalmacije papi i latinizaciji (Novak, 1957: 74).

Split je sjedinjen s Hrvatskom 1069. godine u doba vladanja Petra Krešimira IV., tzv. *kralja Hrvatske i Dalmacije* (Novak, 1957: 58). Pojedine dalmatinske gradove koji su bili pod mletačkom vlašću, oslobodio je kralj Dmitar Zvonimir, uz pomoć pape Grgura VII. koji je smatrao da jedino papa ima pravo kruniti vladare jer je papa gospodar duhovne i svjetovne vlasti (Novak, 1957: 64). U Zvonimirovo vrijeme (1075. – 1089.), dalmatinski gradovi su se odrekli zakletve mletačkom duždu i položili vjernost hrvatskom kralju, stoga je došlo do sjedinjenja države Hrvatske i Dalmacije, a na vrhu države postavljen je kralj Zvonimir okrunjen za kralja Hrvata i Dalmatinaca 1075. godine (Novak, 1957: 66).

U ranom srednjem vijeku (Marasović, 2011: 237) neposredno uz Split, odnosno Dioklecijanovu palaču, razvijaju se i šire predgrađa (slika 3.) Splita (Lučac, Veli Varoš, Dražanac, Sustipan, Marjan, Poljud, Lora, Pojišan, Sućidar, Lovrinac, Pazdigrad). Unutar grada i tih predgrađa grade se ranosrednjovjekovne crkve, opremljene liturgijskim kamenim namještajem, naročito oltarnim ogradama, od kojih su ostali sačuvani brojni fragmenti.

Slika 1 Dio Tabule Peutingeriane – Split prije gradnje Dioklecijanove palače (http://drustvomarjan.hr/category/o-marjanskoj-sumi)

Slika 2 Dioklecijanova palača (https://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Split/Dioklecijanova-palaca-i-srednjovjekovni-Split?Y2lcODcwLGRzXDEzNixwXDI0)

Slika 3 Topografija splitskih predgrađa (http://romario.hr/hr/8165/razliciti-turisticki-planovi-i-karte/?print=1)

3. Oltarna ograda

Neizostavni element crkvenog namještaja ranosrednjovjekovnih crkvi u Splitu je oltarna ograda. Ona dijeli prostor svetišta od prostora namijenjenog za vjernike (Karaman, 1930: 75; Marasović, 2006: 101).

Potrebno je razlikovati oltarnu ogradu *visokog tipa s trabeacijom* (grede i zabat ili luk), uobičajenu za većinu ranosrednjovjekovnih crkvi u Splitu i *nisku oltarnu ograde bez trabeacije,* koju čine samo pluteji (Marasović, 2006: 102). Dijelovi *oltarne ograde visokog tipa* su baze, pluteji, pilastri, stupići s kapitelima, zabati ili lukovi i križ na vrhu oltarne ograde (Marasović, 2006: 102).

Bazu oltarne ograde uglavnom čini stepenica koja dijeli povišeni prostor svetišta od nižeg dijela za vjernike (Marasović, 2006: 102).

Pluteji oltarne ograde kamene su ploče ukrašene uglavnom pleternim ornamentom i istaknutom gornjom letvom, a i figurativnim likovima na prijelazu iz predromanike u romaniku, u većini slučajeva na prednjoj strani, okrenutoj prema vjernicima (Karaman, 1930: 75; Marasović, 2006: 102). Dekorativni motivi koji se javljaju na splitskim plutejima su rajski motiv (motiv križa s arkadama i palmetama koji se najčešće javlja), korbboden motiv, motiv križa od ljiljana, pentagram motiv, figurativni motiv, geometrijski motiv, motiv povijuše.

Pilastri oltarne ograde kameni su stupovi spojeni s plutejima ili monolitno isklesani s plutejima i stupićima (oktogonalnog ili kružnog presjeka) s kapitelima (Marasović, 2006: 103). Kapiteli oltarnih ograda ranosrednjovjekovnih crkvi uglavnom su po uzoru na antičke korintske kapitele s dodatkom pleternih motiva (Karaman, 1930: 78).

Gornji dio oltarne ograde čini *trabeacija* (grede i zabat ili luk). Na *trabeaciji* se uglavnom pojavljuje posvetni natpis (Karaman, 1930: 75), koji spominje donatora crkve ili majstora oltarne ograde, godinu izgradnje oltarne ograde ili vladara i sl. Grede (arhitravi) su položene vodoravno u odnosu na donji dio oltarne ograde. Lijeva i desna greda (arhitrav) obuhvaćaju „cijelu širinu crkve između jednog i drugog bočnog zida crkve“ (Marasović, 2006: 103). Grede su u većini slučajeva dekorirane trima ukrasnim poljima koja se nastavljaju i na centralnom zabatu ili luku (Marasović, 2006: 103). Gornje polje greda ispunjava niz kuka, srednje polje ispunjava niz arkada, a donje je polje rezervirano za natpis ili rjeđe pletenicu (Marasović, 2006: 103).

Na gredi (arhitravu) iz nepoznate crkve donatora Gadue, natpisno polje zahvaća i donju plohu grede (Marasović, 2006: 103). Na gornjoj strani greda oltarne ograde nalaze se udubine ili rupe za umetanje svijećnjaka i križeva, koje su se nalazile i na vrhu zabata i/ili s donje strane luka zabata (Karaman, 1930: 75).

Zabat ili luk oltarne ograde nalazi se u sredini oltarne ograde, pred svetištem crkve (Rapanić, 1987: 183). Prema Rapaniću (1987: 183), zabat naglašava smjer i kretanje prema oltaru, a njegova namjena je da zamjenjuje ciborij u malim predromaničkim crkvama na području Dalmacije.

U ranosrednjovjekovnim crkvama u Splitu uobičajen je trokutni zabat (Karaman, 1930: 75; Rapanić, 1987: 187; Marasović, 2006: 103) s polukružnim lukom, ali ustanovljeni su primjeri i lukova oltarnih ograda (Karaman, 1930: 76; Rapanić, 1987: 178; Marasović, 2006: 103) koji se uglavnom javljaju u centralnim crkvama u rano predromaničko doba (npr. sv. Marija i sv. Trojica na Poljudu). Marasović drži kako se „pojava luka umjesto trokutnog zabata objašnjava težnjom za usklađenjem tog najviše naglašenog dijela liturgijskog namještaja sa svekolikim kružnim naglaskom crkvenog interijera“ (Marasović, 2006: 103).

Lukovi ranosrednjovjekovnih oltarnih ograda imaju odlike starokršćanskih oltarnih ograda (npr. oltarna ograda (slika 6.) iz S. Giustine u Padovi), dok se za uzore trokutnog zabata (*dalmatinski zabat*) oltarnih ograda uzimaju Protiron Dioklecijanove palače u Splitu (slika 4.) i sarkofag Dobrog pastira (slika 5.) iz Solina (Marasović, 2006: 104).

Najčešći motiv koji ispunjava centralno polje trokutnog zabata (*dalmatinski zabat*) jest motiv križa flankiranog s dvjema pticama (paun ili grifon).

Gornje polje trokutnog zabata uglavnom je dekorirano, kao i na gredama, jer se ukras proteže od greda preko kosih stranica zabata, nizom kukica i nizom arkadica (Marasović, 2006: 103). Donje polje zabata ispunjava posvetni natpis, koji je kod većine splitskih zabata fragmentaran. Križ na vrhu zabata oltarne ograde na većini splitskih oltarnih ograda nije sačuvan, jedino je prisutan na vrhu jedine *in situ* sačuvane oltarne ograde *sv.* Martina kod Zlatnih vrata (slika 7. i slika 8.).

Slika 4 Protiron Dioklecijanove palače u Splitu (foto: A. Ujević)

Slika 5 Sarkofag Dobrog pastira iz Solina u Arheološkom muzeju u Splitu (foto: A. Ujević)

Slika 6 Luk oltarne ograde, S. Giustina - Padova, (Marasović, 2006: 114)

4. Fragmenti oltarnih ograda

4. 1. Crkva sv. Martina nad Zlatnim vratima

Nad sjevernim vratima Dioklecijanove palače, u nekadašnjem stražarskom hodniku i mjestu gdje je izvorno bio mehanizam za podizanje rešetke koja je zatvarala ulaz u palaču u ranom je srednjem vijeku adaptirana crkva posvećena sv. Martinu. U interijeru crkve nalazi se oltarna ograda sačuvana na svom izvornom mjestu, kao jedini takav primjer u ranosrednjovjekovnoj umjetnosti na području Dalmacije (Bulić, 1915: 3).

Slika 7 *In situ* oltarna ograda u crkvi sv. Martina u Splitu, 11. stoljeće (foto: A. Ujević)

Oltarna ograda izrađena je od mramora. Dimenzije su joj 61 x 175 x 10 cm. Zanimljiv je način na koji je ograda postavljena u crkvici jer je lijevi krak arhitrava oltarne ograde uzidan u zid hodnika, dok je desni krak arhitrava zbog manjkavosti dozidan (Bulić, 1915: 7). Donji dio oltarne ograde izrađen je od monolitno isklesanog komada – okvira, koji u sebi sadrži pilastar s vertikalnim i horizontalnim dijelom, gredama koje zajedno zatvaraju zazidanu površinu. Površina im je ispunjena cik – cak bordurom i ukrašena vijugastom lozicom (Bulić, 1915: 7). Gornji dio oltarne ograde čini sačuvana trabeacija - zabat i dva arhitrava koja su pukla, da bi se naknadno međusobno povezala uz pomoć zabata (Bulić, 1915: 7). Gornje ukrasno polje trabeacije ispunjava niz kuka usmjerenih ulijevo i udesno. Središnje ukrasno polje zabata čini uobičajeni motiv križa sa dvjema paunovima. Donje ukrasno polje ispunjeno je posvetnim natpisom na kojem se čita:

+*Hoc in templo patrocinia in honore beati Martini ac Genetricis Dei Marie* (Jelić, Bulić i Rutar, 1894: 201 -202).

Frane Bulić je natpis rastumačio na slijedeći način: *U ovom hramu su predmeti štovanja u čast blaženog Martina i Bogorodice Marije i Svetoga Grgura pape* (Bulić, 1915: 10; Delonga, 1997: 13).

Slika 8 Trabeacija oltarne ograde sv. Martina u Splitu, mramor, 11. stoljeće (foto: A. Ujević)

Slika 9 Desni plutej oltarne ograde sv. Martina u Splitu ukrašen motivom povijene troprute lozice (foto: A. Ujević)

Osobitost takvog rješenja donjeg dijela oltarne ograde kao jedinstvenog istaknuo je već Ljubo Karaman (1930: 75), a istog su mišljenja bili i Stjepan Gunjača i Dušan Jelovina, unutar kataloga starohrvatske baštine (Gunjača i Jelovina, 1976: 95) te kasnije i Tonči Burić (1992: 213).

Slika 10 Lijevi plutej oltarne ograde s troprutom povijenom lozicom u crkvi sv. Martina u Splitu (foto: A. Ujević)

Bulić i Karaman su smatrali kako crkvicu treba datirati u 9. stoljeće (Bulić i Karaman 1927: 238; Karaman 1930: 75 - 76). Tu dataciju svakako potvrđuju dodatni elementi koje ističe Marasović, bačvasti svod, tranzene i tragovi zvonika, no nadasve nadvratnik s natpisom prezbitera Dominika (Marasović, 1994: 254) i ulomak pluteja koji je danas izložen pred ulazom u crkvu, a za kojeg smatra kako je dio ranije faze oltarne ograde u ovoj crkvi (Marasović, 2011: 321).

Slika 11 Plutej iz ranije faze razvitka crkve sv. Martina u Splitu ukrašen troprutnom mrežom, 9. stoljeće (foto: A. Ujević)

Plutej je izrađen od vapnenca, dekoriran je troprutnom pleternom mrežom – troprutim koncentričnim kružnicama isprepletenima sa dijagonalnim uzlovima (perecima), što Marasovića navodi na dataciju u 9. stoljeće (Marasović 2011: 321.).

Na temelju nekih ukrasnih detalja Bulić i Karaman su smatrali kako postojeću oltarnu ogradu treba datirati u 9. stoljeće (Bulić, 1915: 8; Bulić, Karaman, 1927: 238), no kasnije su teze ovu dataciju osporile. Burić je uočio sličnost u načinu izrade i ukrasnim detaljima na pleternim fragmentima iz sv. Eufemije i onih iz crkve sv. Martina nad zlatnim vratima Dioklecijanove palače te onih iz nepoznate crkve iz Trogira. Na osnovu toga je zaključio kako su proizvod jedne te iste ranoromaničke klesarske radionice, koja je djelovala u Splitu i Trogiru za vrijeme crkvene reforme u Splitu i Hrvatskoj, koje provodi splitski nadbiskup Lovre, odnosno u trećoj četvrtini 11. stoljeća i za koju je karakteristična cik – cak bordura i ograda bez pluteja (Burić, 1992: 211 - 213). Ova je datacija dodatno osnažena analizom likovnog ukrasa (vitice, lozice, kuke, grifoni) i grafijskih elemenata latinskog natpisa na oltarnoj ogradi, po čemu Vedrana Delonga (1997: 13) oltarnu ogradu iz crkve sv. Martina datira u drugu polovicu 11. stoljeća, s čime se složio i Marasović (1998: 27; 2006: 101, 109)

4. 2. Benediktinski samostan i crkva sv. Eufemije (sv. Benedikt ili sv. Arnir)

Od ranosrednjovjekovnog liturgijskog namještaja crkve sv. Eufemije, sačuvana su četiri ulomka pilastra (slika 13.) od vapnenca (Burić, 1992: 210 – 212), pronađena tijekom istraživanja 1946. godine (Fisković, 1948: 203 – 204), koje prvi spominje Cvito Fisković (1948 : 204), a kasnije Ivan Ostojić (1964: 360, 365), Burić (1992: 210 – 212), Delonga (1997: 23) i Marasović (2011: 328, 330). Ulomci pilastara iz sv. Eufemije sekundarno su upotrijebljeni kao prozorski okviri (Burić, 1992: 210 – 212). Dva pilastra ukrašena su troprutnom pletenicom, isprepletenom s dijagonalnim troprutnim vrpcama, dok su preostala dva ukrašena različitim varijacijama motiva povijuše – troprute povijene stilizirane lozice iz koje izbijaju višelatični cvijetovi ili trolisni završeci (Burić, 1992: 210 – 212; Marasović, 2011: 330). Jedan od tih pilastara (slika 13.), spojen je od tri ulomka i dekoriran je troprutnom povijenom lozicom i cik – cak trakom.

Slika 12 Ulomci četiri pilastra od vapnenca, sv. Eufemija, 11. stoljeće (Fisković, 1948, Tab. VII)

Slika 13 Ulomak pilastra od vapnenca iz ckrve sv. Eufemije, s troprutnom povijenom lozicom i cik - cak vrpcom, Muzej grada Splita (foto: A. Ujević)

Burić uočava sličnost u detaljima ukrasa i načinu izrade na pleternim fragmentima iz sv. Eufemije i onih iz crkve sv. Martina nad zlatnim vratima Dioklecijanove palače i onih iz nepoznate crkve iz Trogira. Stoga zaključuje da su proizvod jedne te iste ranoromaničke klesarske radionice, koja je djelovala u Splitu i Trogiru, za vrijeme crkvene reforme, koju u Splitu i u Hrvatskoj provodi nabiskup Lovre, koji je ujedno i osnivač samostana, odnosno u trećoj četvrtini 11. stoljeća, zato Burić ulomke iz sv. Eufemije datira u treću četvrtinu 11. stoljeća (Burić, 1992: 211 - 213). Marasović (1998: 34; 2011: 259) se slaže s Burićevom datacijom pleternih ulomaka iz sv. Eufemije u 11. stoljeće, jer pleterni ukras ulomaka ima osobine prijelaza iz predromanike u ranu romaniku.

4. 3. Crkva sv. Ciprijana

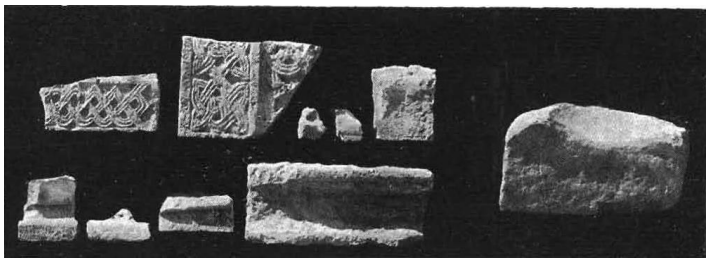
Od crkve sv. Ciprijana sačuvan je ulomak pilastra od vapnenca, ukrašen s troprutnim perecima i kružnicama kojeg Marasović na temelju stilskih odlika datira u 11. stoljeće (Marasović, 2011: 332).

Slika 14 Ulomak pilastra od vapnenca s troprutnim perecima i kružnicama iz crkve sv. Ciprijana, 11. stoljeće (Marasović, 2011: 331)

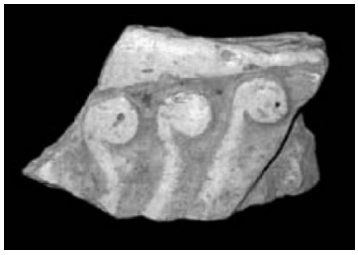
4. 4. Crkva sv. Lovre na Trgu

Ranosrednjovjekovni ulomci dvaju pluteja pronađeni su tijekom istraživanja 1950. godine, koja su proveli djelatnici Muzeja hrvatskih starina (današnji MHAS), u atriju gradske vijećnice u Splitu, kao stijenke grobnice (Gunjača, 1952: 230; Fisković, 1954: 71) koji prema Gunjači (1952: 230) i Fiskoviću (1952: 71) potječu iz crkve sv. Lovre na Trgu koja se nalazila u blizini. Na ulomku prvog pluteja vidljivi su ostaci troprutaste pletenice sa šiljastim (trokutastim) završecima koje svojim presijecanjem tvore motiv pereca i troprutih učvorenih kružnica. Po Gunjači (1952: 230) drugi ulomak odnosi se na ulomak letve pluteja s troprutastim pleterom, što Marasović (2011: 335) dovodi u pitanje jer drži da je letva drugog pluteja znatno uža od letve prvog pluteja. Marasović u katalogu ranosrednjovjekovnih građevina Splita iznosi ulomak pluteja pronađen u Vestibulu (slika 18.), a ne ulomak pluteja pronađen u atriju stare vijećnice na Narodnom trgu.

Slika 15 Ulomak kamenog liturgijskog namještaja iz crkve sv. Lovre na Trgu, pronađeni u atriju stare vijećnice na Narodnom trgu (Gunjača, 1952)

Od crkve je sačuvan i ulomak ukrašen jednotrupim kukama, za kojeg Marasović (2011: 335) smatra, da se radi o gredi oltarne ograde (slika 16.) i kamen s udubljenim žlijebom, koji bi, prema Marasoviću (2011: 335) mogao pripadati podnožju oltarne ograde (slika 17.).

Slika 16 Ulomak arhitrava oltarne ograde s jednotrupim kukama, crkva sv. Lovre na Trgu (Marasović, 2011: 334)

Slika 17 Ulomak podnožja oltarne ograde, sv. Lovre na Trgu (Marasović, 2011: 334)

Slika 18 Ulomak mramornog pluteja pronađen u Vestibulu u Splitu, danas u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (foto: A. Ujević)

Metodom komparacije dekorativnih elemenata (četiri učvorena tropruta pereca) pluteja s ostalim plutejima Franko Oreb (2010: 158) datira ulomke pluteja iz sv. Lovre u prvu polovicu 9. stoljeća.

4. 5. Crkva sv. Duha

Crkvi sv. Duha se pripisivao zabat oltarne ograde, za kojeg je Ante Piteša utvrdio da potječe iz crkve sv. Petra Starog na Lučcu (Piteša, 2007: 107). Piteša uočava sličnost u ukrasnoj kompoziciji (motiv križ i palmete unutar arkade sa tordiranim stupićem) mramornog pluteja iz crkve na Lučcu sa mramornim plutejem uzidanim na stubištu unutar palače Gjeremija (Dragišić), nasuprot dvorišnim vratima crkve sv. Duha (Piteša, 2007: 118). Mramorni plutej spominju Stanko Piplović (2011: 20) i Marasović (2011: 345), navodeći crkvu sv. Duha, koja se nalazi preko puta palače Dragišić, kao izvorno porijeklo pluteja.

Plutej je ukrašen sa uklesanim latinskim križem ispunjenim troprutom pletenicom i dvjema stiliziranim palmetama u obliku riblje kosti i dvjema rozetama, od kojih se po jedna nalazi sa svake strane križa ispod arkade s trodiranim stupovima i lukom ispunjenim troprutnom pletenicom.

Slika 19 Ulomak mramornog pluteja s rajskim motivom, nekoć uzidan u Palaču Dragišić, izvorno porijeklo crkva sv. Duha (Marasović, 2011: 345)

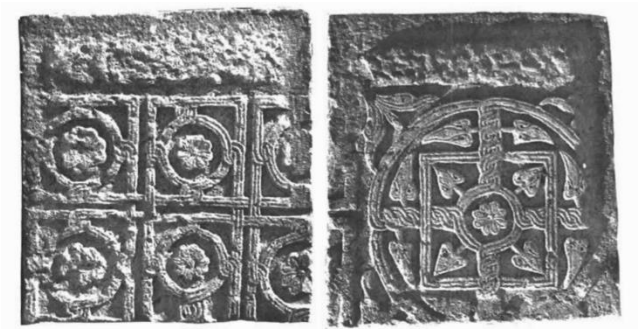
4. 6. Crkva sv. Mihovila *in ripa maris*

Urbanistički zavod Dalmacije, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Arheološki muzej i Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu poduzeli su iskapanja crkve sv. Mihovila *in ripa maris* u Splitu, tijekom kojih su 1979. otkriveni kameni ulomci ključni za razumijevanje kamenog namještaja crkve sv. Mihovila (Marasović i Zekan, 1982: 111 ; Marasović i Zekan, 1983: 51 - 55). Tijekom iskopavanja pronađen je plutej s rajskim motivom, plutej s korbboden motivom, ulomak grede oltarne ograde i ulomak pilastra oltarne ograde (Marasović i Zekan, 1982: 118 – 119; Marasović i Zekan, 1983: 54 – 55; Marasović, 1994: 259; Marasović, 1998: 35). Plutej (slika 20.) je izrađen od sitnozrnatog vapnenca i pronađen u baroknom pločniku crkve, raspuknut u dva dijela, pažljivo položena jedan uz drugi (Marasović i Zekan, 1982: 118 – 119; Marasović i Zekan, 1983: 51, 54). Plutej je ukrašen karakterističnim rajskim motivom (četirima arkada, čiji su stupovi i lukovi ukrašeni dvoprutim dvopletom, unutar kojih se nalazi po jedan križ i dvije palmete) i zanimljiv je zbog svoje iznimne dužine od 183 cm. Dimenzije pluteja su: 59 x 183 x 9 cm. Donji dio pluteja je oštećen kako bi se plutej prilagodio pločniku crkve.

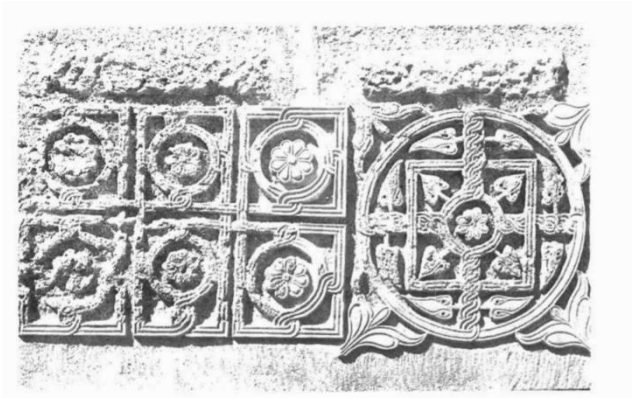

Slika 20 Ulomak rekonstrukcije pluteja s rajskim motivom, od vapnenca, iz crkve sv. Mihovila *in ripa maris*, danas u Muzeju grada Splita, 10/11. stoljeće (foto: A. Ujević)

Drugi plutej iz crkve sv. Mihovila *in ripa maris* (slika 21. i slika 22.) pronađen je razlomljen u dva dijela, kako bi poslužio kao poklopnica na otvorima dviju grobnica, koje su izgrađene pred gotičkom apsidom crkve (Marasović i Zekan, 1982: 119; Marasović i Zekan, 1983: 54). Plutej (slika 21. i slika 22.) je ukrašen dvjema ukrasnim kompozicijima: desna strana pluteja ukrašena je korbboden motivom (troprutom kružnicom unutar koje je upisan tropruti kvadrat unutar kojeg je upisana manja troprutna kružnica i dvije troprute pletenice; a prazne prostore ispunjavaju srcoliki listovi bršljana kako bi se zadovoljio *horror vacui*), dok je lijeva strana pluteja ukrašena odvojenim troprutnim kasetama unutar kojih se nalazi po jedna tropruta kružnica unutar koje je rozeta. Plutej je izrađen od krupnozrnatog vapnenca i osobit je zbog velikih dimenzija 110 x 173 x 9 cm (Marasović i Zekan, 1982: 119; Marasović i Zekan, 1983: 54).

Slika 21 Ulomak pluteja s korbboden motivom iz crkve sv. Mihovila *in ripa maris* i ulomak pluteja s geometrijskom kompozicijom, vapnenac, 10/11. stoljeće (Marasović i Zekan, 1982: Tab. V)

Slika 22 Rekonstrukcija pluteja s korbboden motivom iz crkve sv. Mihovila *in ripa maris* (Marasović i Zekan, 1982: Tab. V)

Tijekom arheoloških istraživanja na mjestu crkve sv. Mihovila *in ripa maris*, pronađen je pilastar oltarne ograde (slika 23.), izrađen od krupnozrnatog vapnenca, dimenzija 80 x 19 x 14 cm, sekundarno upotrijebljen kao okvir otvora grobnice, zbog čega je i priklesan s bočnih strana i oštećen (Marasović i Zekan, 1982: 119; Marasović i Zekan, 1983: 54). Pilastar oltarne ograde iz crkve sv. Mihovila *in ripa maris* u Splitu ukrašen je troprutim pleterom, obrubljenim bisernim nizom, vidljivim uz izvornu nepriklesanu stranu pilastra (Marasović i Zekan, 1982: 119; Marasović i Zekan, 1983: 54).

Slika 23 Ulomak pilastra od vapnenca iz crkve sv. Mihovila *in ripa maris*, 10/11. stoljeće (Marasović i Zekan, 1982: Tab. IV)

Ulomak oltarne grede, od krupnozrnatog vapnenca, pronađen je arheološkim istraživanjima crkve, kao dio okvira otvora novovjekovne grobnice (Marasović i Zekan, 1982: 119; Marasović i Zekan, 1983: 55). Ulomak grede čine dva polja od kojeg je donje polje glatka i neukrašena ploha, dok je gornje polje ispunjeno nizom kuka položenih nalijevo. Ulomak grede karakterističan je zbog polikromnog ukrašavanja kuka, jer su tijekom čišćenja ulomka uočeni tragovi crvene, žute i modre boje (Marasović i Zekan, 1982: 119; Marasović i Zekan, 1983: 55). Važnost ovog ulomka grede je u tome što je sačuvano malo obojanih spomenika pleterne plastike, odnosno rijetki su spomenici pleterne plastike kojima su sačuvani tragovi ili ostaci boje (Marasović i Zekan, 1983: 55). Na gornjoj površini grede nalaze se četiri kružne svrdlane rupe, čija je funkcija ulaganje svijećnjaka ili križa (Marasović i Zekan, 1982: 119).

Slika 24 Ulomak grede od vapnenca iz crkve sv. Mihovila *in ripa maris* (Marasović i Zekan, 1982: Tab. IV), 10/11. stoljeće

Unatoč tome što stupovi i zabat oltarne ograde nisu pronađeni, može se pretpostaviti izvorni izgled oltarne ograde iz crkve sv. Mihovila *in ripa maris* u Splitu, koju čine pluteji s pilastrima i gredama kojima se dijelio crkveni prostor od prostora za vjernike, a koji se datiraju u 10 – 11. stoljeće (Marasović i Zekan, 1983: 55). Budući da je crkva, kao i brojne druge crkve u srednjem vijeku, posvećena srednjovjekovnom titularu sv. Mihovilu, Fisković (2009: 162) datira crkvu i ulomak pleternog ukrasa iz crkve u 9 – 11. stoljeće.

Burić (1997: 64) uočava sličnost u ukrasnim kompozicijama (korbboden motiv), strukturi kamena (vidljiva poroznost – utjecaj morske soli na kamen) na pluteju iz „Mihovila“ i pluteju sa Sustipana i sekundarnoj namjeni obaju pluteju jer su oba pluteja služila kao *spolia* poklopnice grobnica, stoga Burić zaključuje da je plutej s korbboden kompozicijom nađen u sv. Mihovilu, izvorno bio dio oltarne ograde bazilike sv. Stjepana pod borovima, odakle je naknadno dospio u crkvicu sv. Mihovila i završio kao *spolij* u funkciji barokne grobne poklopnice.

4. 7. Crkva i samostan sv. Marija *de Taurello*

Tijekom rušenja i pregradnje starog samostana sv. Marije *de Taurello* 1935. godine srpsko – pravoslavna crkva pronašla je ulomak zabata i pilastra (Karaman, 1935: 4; Rapanić, 1971: 279 - 281). Ulomak pilastra, pravokutnog je oblika i ukrašen je urezanim križevima i natpisom kojeg prvi iznosi Karaman (1935: 4), a kao takav postavlja se ispred neke zgrade i zaziva pomoć križa da zaštiti neku zgradu, kao i stup splitskog nadbiskupa Pavla (Karaman, 1935: 4; Delonga, 2009: 132)

QUADRU(PLOS?) MUNIAT ANGLOS CRUX O ALMA D(EI) TUEATUR AB OSTE

Prijevod natpisa prema Delongi glasi:

(?) neka učvrsti sva četiri ugla (crkve). Dobrotvorni (dobrostivi, časni) križ Božji neka je čuva od neprijatelja (Delonga, 2009: 132).

Ulomak pilastra sa istaknutim srednjim dijelom jedne svoje strane i ovulima na pilastru Karamana upućuje na kasno doba pleternih skulptura – drugu polovicu 11. stoljeća (Karaman, 1937 b: 618), s čime se slažu Diana Deša i Stanka Machiedo (1981: 73), Perislav Petrić (1989: 280), Paschale Chevalier, Marie Pacale Fleche – Morgues i Ante Piteša (1992: 231), Ostojić (1962: 60), Arsen Duplančić (1993: 474), Delonga, (2009: 132) i Piteša (2012: 94).

Ulomak zabata, izrađen od vapnenca, ukrašen je križem i dvjema paunovima koji kljunom kljucaju grozd (Ostojić, 1963: 338; Ostojić, 1964: 365). Ulomak je pronađen uzidan u jednu od samostanskih prostorija, a predstavljao je okvir svetačke male niše, pred kojom su se časne molile, čiji se dekorativni ukras (križ i dva pauna sa grozdom u kljunu) i natpis otkrio nakon čišćenja ulomka (Karaman, 1935: 4), a koji po Karamanu (1935: 4) spominje nekog Andriju koji je dao izgraditi crkvu u čast sv. Benedikta i sv. Skolastike:

...S(AN)C(T)I BENEDICTI ET S(AN)C(T)E SCOLASTICE QUAM EGO ANDREAS INDIG(NUS)… u čast / Svetog Benedikta i Svete Skolastike djevice; koju (sc. crkvu) ja nedostojni Andrija / učinih…/ (Delonga, 1997: 15).

Natpis na zabatu spominje donatora – opata Andriju, koji je dao sagraditi crkvu sv. Marije i svece sv. Benedikta i sv. Skolastiku (Ostojić, 1964: 365; Rapanić, 1971: 281; Perković, 1981: 48; Perković, 1977: 4; Deša i Machiedo, 1981: 73; Petrić, 1989: 280; Delonga, 1997: 15; Buljević et. al., 2007: 40 - 41). Zanimljivo je da Delonga pretpostavlja da se u nastavku natpisa na luku koji se nije sačuvao vjerojatno nalazila i posveta sv. Mariji zbog uske veze mjesta sa štovanjem Marijina kulta (Delonga, 1997: 15).

Ulomak arhitrava od mramora sastavljen je od dvaju dijelova koja čine jedan te isti ulomak. Ulomak arhitrava ukrašen je sa tri ukrasne zone. Gornju ukrasnu zonu ispunjavaju kuke položene nalijevo, dok je srednja zona ukrašena latinskim natpisom, a donja troprutom pletenicom. Dimenzije ulomka arhitrava su 20 x 38 x 10 cm. Sačuvani natpis na ulomku ukazuje na posvetu crkve svecima Kuzmi i Damjanu (Delonga, 2000: 134), stoga po Željku Rapaniću (1971: 278) i Delongi (2000: 134) ulomak porijeklom izvorno potječe iz splitske katedrale jer se u dokumentima splitska katedrale spominje pod nazivom *coenobium sancti Cosme et Damiani*:

[...SANCTO]RUM COSME ET [DAMIANI...]

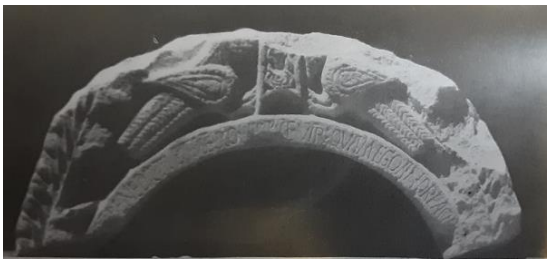
Ulomak arhitrava oltarne ograde Chevalier et. al. (1992: 231) datiraju u 11. stoljeće dok se Duplančić (1993 a: 474), Delonga (2000: 134) i Piteša (2012: 95) zalažu za 9. stoljeće.

Slika 25 Ulomak pilastra oltarne ograde od vapnenca iz crkve sv. Marije *de Taurello*, 11. st., danas u Arheološkom muzeju u Splitu (foto: A. Ujević)

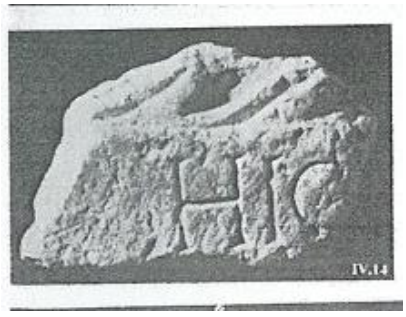

Slika 26 Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora iz sv. Marije *de Taurello*, 9. stoljeće, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, izvorno porijeklo Splitska katedrala (foto: A. Ujević)

Slika 27 Ulomak zabata oltarne ograde od vapnenca izvorno iz sv. Marije *de Taurello*, s natpisom posvećenom opatu Andriji, 11. stoljeće (Ostojić, 1963: 333)

Marasović pripisuje ulomak grede (slika 28.) s ostatkom natpisa *HIC* crkvi sv. Marije de Taurello (2011: 347), a fotografiju ulomka su već prethodno iznijeli Chevalier et. al. (1992: 244) u *Katalogu ranosrednjovjekovne skulpture Arheološkog muzeja u Splitu* nekonkretno definirajući podrijetlo grede u Rižinice.

Slika 28 Ulomak grede od vapnenca, sv. Marija *de Taurello* (Chevalier et. al., 1992: 301)

4. 8. Crkva sv. Petra na Lučcu

Spomenike u crkvi sv. Petra na Lučcu prvi spominju Luka Jelić (1887: 172) i Bulić (1888: 42), koji se osvrću na natpis na zabatu ili ciboriju, koji prema njima spominje utemeljitelja solinske crkve sv. Petra u Solinu – Semeu, čemu se protivi Ante Ivačić koji zabat iz crkve sv. Petra na Lučcu pripisuje crkvi sv. Petra od Kule (Ivačić, 1940: 49)

…(*Ego) SEMEA EDIFICAVI DOMVS DEI AD ONORE SanCtI PETRI ET SanCtI ANDREAE*

(Jelić, 1887: 172; Bulić, 1888: 42).

Zabat je izrađen od mramora i ukrašen uobičajenom ornamentikom arkadica i kuka sa križem na sredini, rozetama s obaju strana križa i natpisom koji na prednjoj strani spominje graditelje crkve, odnosno bračni par nepoznata imena koji je podigao Božji dom u čast sv. Petra i sv. Andrije (Delonga, 1997: 9), a na stražnjoj strani spominje klesara oltarne ograde Petra Neputusa (Rapanić, 1958: 110 – 111; Rapanić, 1971: 274). Radi se o zabatu gdje se prvi put spominje ime graditelja oltarne ograde i izvorni latinski naziv za oltarnu ogradu – *cancellum (lat. cancellum* = ograda) (Marasović, 2006: 101).

Rapanić (Rapanić 1958: 110 – 111; Rapanić, 1971: 274) donosi sačuvani dio natpisa s prednje i stražnje strane zabata:

[CUM CONIU]GE MEA EDIFICAVI DOMUS AD ONORE S(AN)C(T)I PETRI ET S(AN)C(T)I ANDREA

+ EGO PETRUS NEPUTUS FECIT CANCELLU (M)

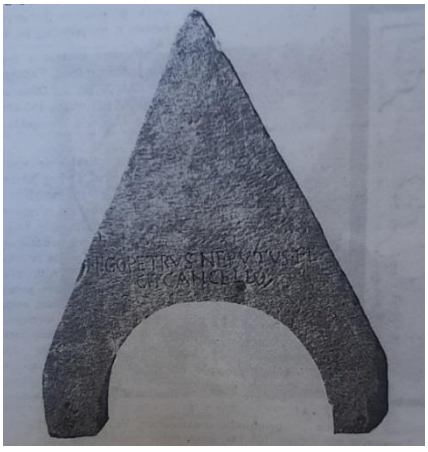
Sačuvani zabat ubraja se među najkvalitetnije radove na području Splita i izvan Splita (Rapanić, 1971: 275). Natpis na prednjoj i stražnjoj strani zabata iz sv. Petra Starog na Lučcu svjedoči po Radoslavu Katičiću kontinuitet antičke pismenosti u ranosrednjovjekovnim natpisima na spomenicima dalmatinskih gradova (Katičić, 1998: 241).

Zabat iz crkve sv. Petra Starog na Lučcu, Marasović (2006: 104, 117) pripisuje crkvi sv. Duha, stoga govori o zabatu iz Sv. Duha u Splitu s kraja 11. stoljeća kada piše o oltarnoj ogradi kao najznačajnijem dijelu kamenog namještaja u predromaničkim crkvama, međutim Ivo Petricioli uočava sličnost u ukrasnoj kompoziciji zabata iz Lučca i Gospe od Zvonika, jer se u sredini oba zabata nalazi križ i sa strana dvije rozete, prema tome Petricioli smatra da su proizašli iz iste klesarske radionice koja je djelovala u 11. stoljeću i da su oba zabata klesana od jednog majstora na temelju identičnih slova u natpisima (Petricioli, 1993: 289).

Mramorni zabat s natpisom na luku i na stražnjem dijelu s potpisom majstora Petra, predstavlja drugi zabat iz crkve sv. Petra na Lučcu iz čega slijedi da je crkva imala više brodova, a time i više zabata na oltarnoj ogradi ili je došlo do promjene kamenog namještaja (Piteša, 2007: 108 – 109).

Slika 29 Mramorni zabat iz sv. Petra na Lučcu, Arheološki muzej u Splitu, 11. stoljeće, prednja strana (foto: A. Ujević)

Slika 30 Stražnja strana mramornog zabata u Arheološkom muzeju u Splitu, iz crkve sv. Petra Starog na Lučcu, 11. stoljeće (Rapanić, 1958: 111)

Drugi zabat iz crkve sv. Petra u Lučcu, izrađen je od mramora i ima dimenzije 78 x 65 x 13 cm (Piteša, 2007: 111 – 117). Donji dio zabata nije sačuvan, dok je gornji dio ukrašen nizom kukica, koje su orijentirane u desno i ulijevo, i arkadica. Centralno polje ukrašeno je pticama, koje se nalazi ispod vodoravnih hasta križa, i rozeticama, koje su smještene iznad vodoravnih hasta križa, dok je u središtu križa kuglica (točkica). Krakovi križa imaju trokutaste završetke i prelaze preko niz arkadica, što slijedi da se na poštuje *zakon kadra,* karakterističan za predromaniku. Ptice kljunovima dodiruju križ.

Slika 31 Mramorni zabat iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, izvorno iz crkve sv. Petra Starog na Lučcu (Piteša, 2007: 113)

Crkvi sv. Petra na Lučcu pripada i mramorni plutej (slika 32.) čije dimenzije iznose dimenzije 94 x 45 x 12 cm (Piteša, 2007: 118 – 121). Gornje polje pluteja ukrašeno je troprutom pletenicom sa trokutastim završecima. Centralno polje ispunjeno je rajskim motivom – motivom križa sa palmetama unutar arkade. Križ je latinskog oblika i ispunjen troprutnom pletenicom, sa svake strane križa, iznad vodoravnih hasta nalazi se po jedna rozeta, a ispod vodoravnih hasta, po jedna palmeta. Palmete su prikazane stilizirane, u obliku riblje kosti i šire se od vrha prema dnu stoga podsjećaju na stablo čempresa ili jele. Luk arkade ispunjen je troprutom pletenicom, dok su stupovi tordirani. Iznad luka arkade, smještene su dvije ptice koje kljucaju plod koji je smješten u sredini, koje se jedva uočavaju jer je plutej na ovome mjestu izlizan. Tijelo ptice na lijevoj strani, presječeno je rubom pluteja koji je na lijevoj strani naknadno skraćen (Piteša, 2007: 118).

Piteša (2007: 118) uočava sličnost u ukrasnoj kompoziciji mramornog pluteja iz crkve na Lučcu sa mramornim plutejem uzidanim na stubištu unutar palače Gjeremija, nasuprot dvorišnim vratima crkve sv. Duha. Predromanički namještaj iz crkve sv. Petra Starog, Piteša datira u drugu polovicu 11. stoljeća (Piteša, 2007: 114 - 115, 121).

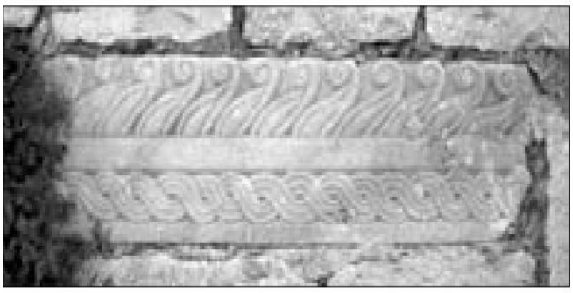

Slika 32 Ulomak mramornog pluteja oltarne ograde s rajskim motivom u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, izvorno sv. Petar na Lučcu, 11. stoljeće (Piteša, 2007: 119)

4. 9. Crkva sv. Andrije na Dražancu

Ulomci pluteja i grede oltarne crkve sv. Andrije nekoć su bili uzidani u zid novovjekovne crkve sv. Filipa, koja je porušena 1923. (Marasović, 2011: 366) i datiraju se u 9. – 11. stoljeće (Jelić et. al., 1894: 215; Marasović i Oreb,1987: 87; Kalogjera, 1922: 1; Marasović, 1994: 262; Marasović, 1998: 43; Marasović, 2011: 366).

Ulomak arhitrava oltarne ograde (slika 33.) ukrašen je u gornjoj zoni kukama, a u donjoj zoni troprutom pletenicom. Ulomak pluteja (slika 34.) ukrašen je dvostruko isprepletenom troprutom pletenicom koju s gornje i donje strane uokviruje traka s motivom tordiranog užeta. Nije moguće raspoznati glavno ukrasno polje jer nije u tolikoj mjeri sačuvan plutej.

Slika 33 Ulomak arhitrava iz crkve sv. Andrije na Dražancu, 11. stoljeće (Marasović, 2011: 365)

Slika 34 Ulomak pluteja iz crkve sv. Andrije na Dražancu, 10. stoljeće (Marasović, 2011: 365)

4. 10. Crkva sv. Stjepana pod borovima na Sustipanu

Urbanistički ured u Splitu poduzeo je sondažna i sistematska arheološka istraživanja od 1958 - 1962. godine na Sustipanu. Tim istraživanjima pronađeni su brojni nalazi od antike do novog doba (Marasović i Vrsalović, 1987: 193). Prilikom uklanjanja grobnica sjeverno od bazilike, naišlo se na ulomak grede (slika 35.) oltarne ograde upotrijebljen za gradnju zida jer je prednja ukrašena ploha ispunjena malterom. Greda je izrađena od vapnenca, s dimenzijama 34 x 21 x 9 cm. Gornje polje grede ukrašeno je kukama koje se nižu s desna na lijevo, dok je donje polje ukrašeno troprutastom pletenicom. Na temelju tih ornamentalnih karakteristika, Marasović i Dean Vrsalović (1987: 197) ulomak grede datiraju u 9/10. stoljeće.

Uz južni zid bazilike, prilikom uklanjanja stepenica, pronađen je drugi ulomak grede (slika 35.) oltarne ograde od vapnenca s dimenzijama 53 x 25 x 11 cm. Gornje polje grede ukrašeno je nizom malih, zdepastih kuka, znatno nespretnije u odnosu na prethodno spomenuti ulomak grede. Srednje polje ukrašava tropruta pletenica koja se ritmički prelama i na prijelomima prelazi u arkadice (Marasović i Vrsalović, 1987: 198). Donje polje karakterizira natpis u dva reda, odvojen urezanom crtom.

.... RE SCE DI GENETRICIS MARIE ET ...

..... NI ET CUM IUDA Q : DNM TRA…

(… re s(an)c(t)e D(e)i genetricis Marie et…

.... ni et cum Iuda q(u)i D(omi)n(u)m tra(didit)…) (Marasović i Vrsalović, 1987: 198).

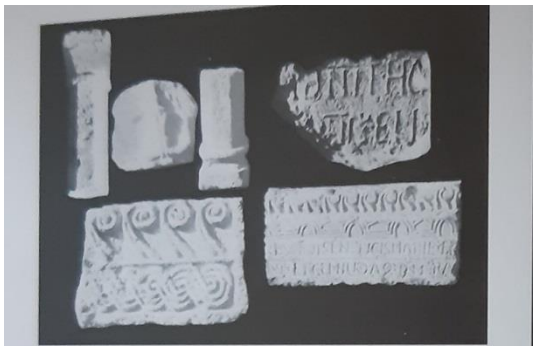
Na temelju stilskih i epigrafskih karakteristika, Marasović i Vrsalović (1987: 198) fragment datiraju u 10/11.stoljeće. Ulomak s ostatkom natpisa u dva reda (slika 35.) pronađen je u zapadnom dijelu bazilike. Izrađen je od vapnenca. Dimenzije ulomka su 30 x 17 x 24 cm. Funkcija ulomka nije poznata (Marasović, 2008: 372). Polje s natpisom je dosta oštećeno, stoga se razabiru samo pojedina slova:

DNITHO

NISEN (Marasović i Vrsalović, 1987: 198).

U jugozapadnom dijelu bazilike pronađen je ulomak kapitela kružnog presjeka sa stiliziranim listovima. Kapitel je sačuvan u polovini svog presjeka (Marasović i Vrsalović, 1987: 198).

Tijekom istraživanja otkriveno je pet ulomaka stupića oltarne ograde oktogonalnog i kvadratičnog presjeka s donekle sačuvanim bazama i kapitelom (Marasović, 2008: 372; Marasović i Vrsalović, 1987: 198).

Slika 35 Ulomci oltarne ograde na Sustipanu (Marasović, 2008: 370)

Arheološka istraživanja provedena su 1994. godine pod vodstvom Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu na Sustipanu u Splitu (Petrinec i Šeparović, 1994: 243; Petrinec i Šeparović, 1994: 47). Tijekom tih istraživanja pronađene su tri zidane grobnice na prostoru srednjeg broda, a među pokrovnim pločama jedne grobnice pronađen je veći ulomak pluteja (slika 36.) oltarne ograde, od vapnenca, ukrašen korbboden motivom, koji je po Maji Petrinec i Tomislavu Šeparoviću najvjerojatnije dio kamenog namještaja sustipanske bazilike sv. Stjepana (Petrinec i Šeparović, 1994: 248; Petrinec i Šeparović, 1994: 48).

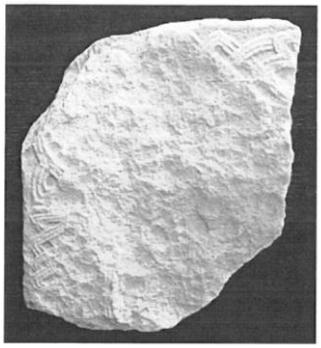

Slika 36 Ulomak pluteja s korbboden motivom sa Sustipana, od vapnenca, 10/11. stoljeće, danas u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (foto: A. Ujević)

4. 11. Marjanske ranosrednjovjekovne crkve

4. 11. 1. Crkva sv. Mihovila na Bambinoj Glavici

Od crkve sv. Mihovila na Bambinoj glavici na Kašjunima, pronađen je znatno oštećen ulomak pluteja s ostatkom ukrasa troprute pletenice (Marasović, 2008: 379; Buškariol, 1988: 20; Duplančić, 2009: 148). Frane Buškariol (1988: 20) uočava sličnost ulomka sa drugim spomenicima ukrašenima splitsko – solinskim pleterom stoga ulomak iz Kašjuna datira u drugu polovinu 9.stoljeća. Arsen Duplančić ističe da se zameo svaki trag pluteju jer ga nema ni u Arheološkom muzeju ni u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, gdje je prebačen veliki dio Bihaćeve zbirke, stoga je ulomak ostao poznat jedino na temelju dviju fotografija (Duplančić, 2009: 149).

Slika 37 Ulomak pluteja iz crkve sv. Mihovila na Bambinoj glavici, 9. stoljeće (Buškariol, 1988: 19)

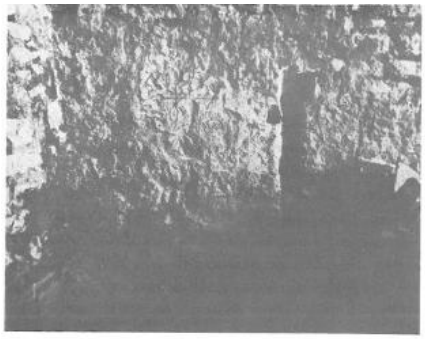
Jedna od fotografija je gore prikazana, a drugu iznosi Duplančić u svom članku *Crkva sv. Ivana Evanđelista na Marjanu* (Duplančić, 2009: 150) Radi se o fotografskoj snimci triju spomenika s područja Kašjuna iz 1897. godine (Duplančić, 2009: 149).

Slika 38 Snimka nalaza s Kašjuna iz 1897. (Duplančić, 2009: 150)

4. 11. 2. Crkva sv. Jurja na Marjanu

Tijekom istraživanja ranosrednjovjekovne crkve sv. Jurja 1954. godine pronađeni su ulomci dvaju pluteja. Tragovi jednog pluteja pronađeni su na južnom zidu crkve (slika 39.) koji se nalazio 10 cm ispod urušene građe crkve (Marasović, Marasović i Marasović, 1996: 16).

Slika 39 Tragovi pluteja oltarne ograde na južnom zidu crkve sv. Jurja na Marjanu (Marasović et. al., 1996: 15)

Za vrijeme istraživanja 1954. godine, pronađen je ulomak pluteja (slika 40. i slika 41.) *in situ* ukrašen rajskim motivom i uobičajenom istaknutom letvom na prednjoj strani (Marasović et. al., 1996: 16) na sjevernom zidu crkve. Dimenzije pluteja su 112 x 30 x 9 cm (Marasović i Marasović, 1959: 125; Marasović et. al., 1996: 16). Na temelju kompozicije, Jerko Marasović i Marasović ističu da je dio ornamentiranog polja pluteja, ostao uzidan u zid i da se radi o početku pluteja (Marasović i Marasović, 1959: 126; Marasović et. al., 1996: 16). Ukrasno polje lijevog pluteja karakterizira plitki reljef, koji je uobičajen za pleternu plastiku (Marasović et. al., 1996: 16), a gornje polje ukrašava dvostruko ispletena tropruta pletenica sa šiljastim završecima, a donje je polje ukrašeno rajskim motivom. Na sačuvanom ulomku, od ukrasnog polja, sačuvan je jedan tordirani stupić sa stiliziranim kapitelom, jedna palmeta između stupića i križa i polovica arkade. Prostor između poprečnog i uzdužnog kraka i arkade i prostor između arkade i uglova ukrasnog polja ispunjavaju trolisni ljiljani, kako bih se izbjegao prazan prostor – *horror vacui* (Marasović i Marasović, 1959: 126).

Pleterni motivi pluteja su dobro klesarski rađeni i dekorativni elementi su pravilno i lijepo oblikovani (Marasović i Marasović, 1959: 126). Plutej se datira u početak 9. stoljeća, odnosno u raniju fazu predromaničke skulpture zbog nedostatka pleternog ukrasa na križu i arkadi i tordiranog stupića (Marasović et. al., 1996: 28). Oltarna ograda u crkvi sv. Jurja pripada *niskom tipu oltarne ograde* zbog toga što nisu pronađeni nikakvi tragovi udubina greda i pluteji su nagnuti prema naprijed, a nije ni moguće realizirati nagnute pilastre i stupove ili uspravne pilastre postavljene uz nagnute pluteje (Marasović et. al., 1996: 22). Važno je napomenuti da je na temelju sačuvanog ulomka lijevog pluteja, izrađena replika dvaju pluteja, koji se danas nalaze u unutrašnjosti crkve sv. Jurja na izvornom mjestu (Marasović, 2008: 382).

Slika 40 Tragovi pluteja na sjevernom zidu crkve, 1954. godina (Marasović et. al., 1996: 15)

Slika 41 Ulomak in situ pluteja iz crkve sv. Jurja na Marjanu, vapnenac, početak 9. stoljeća (Marasović et. al., 1996: 24)

4. 12. Poljudske crkve

4. 12. 1. Crkva sv. Marije (sv. Mihovila) na Poljudu

Od crkve sv. Marije na Poljudu, sačuvan je ulomak luka oltarne ograde, izrađen od carrarskog mramora (Matetić, 2002: 273), dimenzija 98 x 54 cm, premazan s nekoliko slojeva boje i slovima obojenima tamnom uljenom bojom (Rapanić, 1971: 290), koji se nalazi iznad vrata, koja su između svetišta i današnje sakristije (Ozretić, 1882: 169; Krivić, 1990: 8; Tomić, 1997: 3) franjevačkog samostana na Poljudu (Fisković, 1936: 33; Fisković, 2009: 185). Luk se sastoji od dva ukrasna polja. Gornje ukrasno polje ukrašeno je u sredini križem i sa strana križa nižu se kuke u suprotnim pravcima (zrcalno). Donje ukrasno polje karakterizira natpis, kojeg prvi iznosi Ozren Ozretić (1882: 169):

(Sancti Mic)haeli(s) Archangeli, hoc oratorium, Deo Adiuvante constr(uctum).

Crtež ulomka luka s natpisom i prijevod natpisa koji spominje oratorij u čast sv. Mihovila prvi iznosi Ostojić:

Ovaj oratorij sv. Mihovila Arhanđela je božjom pomoću sagrađen.. (Ostojić, 1963: 342, 344).

Slika 42 Luk oltarne ograde iz sv. Marije na Poljudu, carrarski mramor, 11. stoljeće (Matetić, 2002: 273)

Ulomak pluteja s korbboden motivom izrađen je od carrarskog mramora i ima dimenzije 47,5 x 41, 5 x 12, 5 cm (Matetić, 2002: 271). Ostojić (Ostojić, 1964: 333) prvi spominje i iznosi fotografiju ulomka pluteja s korbboden motivom iz crkve sv. Marije na Poljudu. Korbboden motiv karakterizira četveropruti kvadrat upisan u troprutu kružnicu. Unutar kvadrata upisana je manja tropruta kružnica u čijem je središtu osmerolatični cvijet (rozeta). Prostor između male kružnice i kvadrata, kvadrata i veće kružnice ispunjavaju srcoliki listovi bršljana. Trokutaste ugaone prostore ispunjava stilizirani list ljiljana, odnosno trodijelni list sa dvjema svrdlanim rupicama zbog straha od praznog prostora (*horor vacui*) karakterističnog za predromaničko kiparstvo. Ulomak je sekundarno upotrijebljen kao poklopnica groba zbog čega je izvedena profilacija na bočnoj strani na kojoj su vidljivi ostaci žbuke (Matetić, 2002: 272).

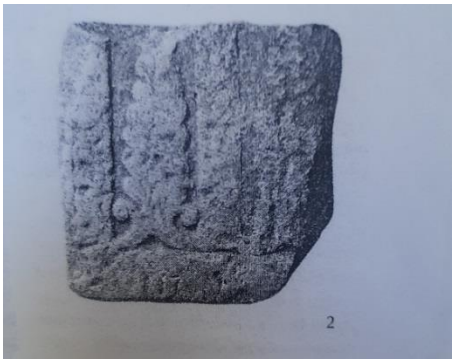

Slika 43 Ulomak pluteja s korbboden motivom, carrarski mramor, Marija na Poljudu, 11. stoljeće (Matetić, 2002: 272)

Liturgijskom namještaju crkve sv. Marije na Poljudu pripada ulomak oltarne ograde s rajskim motivom, izrađen kao i prethodno spomenuti ulomci, od carrarskog mramora (Matetić, 2002: 272). Dimenzije ulomka su 50,5 x 50 x 13 cm (Matetić, 2002: 272). Rajski motiv karakterizira križ pod arkadom i palmete s obje strane križa (ispod vodoravnih hasta križa koje se na ulomku ne vide jer je tu putej odlomljen). Na sačuvanom ulomku uočavaju se dvije palmete i okomiti krak križa (Matetić, 2002: 272). Plutej je sekundarno upotrijebljen kao poklopnica groba s reljefom okrenutim prema vani (Matetić, 2002: 272). Reljef je izlizan jer se hodalo po njemu (grobnici).

Vjerojatno su stupovi arkade bili tordirani – ukrašeni dvoprutom pletenicom. Lijeva palmeta ukrašena je stiliziranim listovima, a desnoj palmeti je teško razaznati oblik jer je reljef istrošen, ali se uočavaju naslage žbuke (Matetić, 2002: 273). Sačuvani lijevi rub ulomka ujedno predstavlja originalni završetak pluteja i na toj bočnoj strani sačuvana je profilacija koja je ulazila u utor pilastra (Matetić, 2002: 273).

Srodnost pluteja s rajskim motivom iz sv. Marije na Poljudu s plutejem s rajskim motivom iz crkve sv. Mihovila na obali uočava Nikola Jakšić (1999: 277).

Slika 44 Ulomak pluteja s rajskim motivom, carrarski mramor, sv. Marija na Poljudu, 11. stoljeće (Matetić, 2002: 272)

U crkvi je sačuvan i ulomak arhitrava s natpisom, izrađen od carrarskog mramora, a čije su dimenzije su 88 x 21 x 11, 5 cm i visina slova 3, 7 – 5, 5 cm (Matetić, 2002: 274) Ulomak se sastoji od dva ukrasna polja. Gornje ukrasno polje ukrašeno je nizom kuka, a donje je ukrasno polje ispunjeno latinskim natpisom, kojeg Daniela Matetić iznosi (Matetić, 2002: 274):

(Ego Pavl)VS INDIGNUS DIC(tus) SERVVS SERVVOR(um) D(e)I ET BEATI (Mic)HAELI ARCHANGELI OC HORATORIUM D(e)O ADIVVANTE CONSTRV(xi) / Ja nedostojni Pavao (rečeni) sluga slugu Božjih i blaženog Mihovila arhanđela božjom pomoću ovaj oratorij sagradih.

Ulomak je pukao na dva dijela i sa stražnje strane je profiliran (Matetić, 2002: 274). Zanimljivo je da Matetić tvrdi da ulomak arhitrava s natpisom do sada nije objavljen, što je pogrešno jer je Rapanić prethodno objavio crtež ulomka i karakteristike tog ulomka (Rapanić, 1971: 291).

Slika 45 Ulomak arhitrava od carrarskog mramora, sv. Marija na Poljudu, 11. stoljeće, danas Franjevački samostan na Poljudu (foto: A. Ujević)

Jakšić uočava povezanost između ulomka arhitrava s natpisom i luka oltarne ograde, koji su izrađeni od istog materijala i istih dimenzija (nakon što je luk očišćen) i pretpostavlja da predromanički reljefi iz crkve sv. Marije na Poljudu potječu iz crkve sv. Trojice na Poljudu jer se ne podudara datacija reljefa na temelju natpisa na arhitravu s djelovanjem splitskog nadbiskupa Pavla, koji je podignuo crkvu, a i zbog toga što „ostaci oltarne ograde pokazuju istovjetnu koncepciju ukrašavanja sakralnih interijera u heksagonalnim crkvama“ (Jakšić, 1999: 277).

Kamenom crkvenom namještaju poljudske crkve pripisuje se i stup s kapitelom, izrađen od carrarskog mramora, s dimenzijama 67, 5 x 18 x 23, 5 cm (Matetić, 2002: 276). Stup s kapitelom izrađen je od monolitna komada kamena (Matetić, 2002: 276). Tri prstena uklesana su na stup i dijele tijelo stupa od kapitela (Matetić, 2002: 276). Donji dio kapitela ukrašen je sa osam listova, dok je gornji ukrašen sa pet stiliziranih listova iz kojih izviru kuke sa svake strane (Matetić, 2002: 276). Po dvije kuke su smještene jedna iznad druge. Sačuvana je samo jedna stranica kapitela jer je kapitel dijagonalno otklesan (Matetić, 2002: 276). Kapitel ima pravokutan presjek. Tijelo stupa također je otklesano jer nedostaju tragovi povezivanja stupa i pilastra (Matetić, 2002: 276).

Ostaci različitih slojeva boje (jarko crvena, zelena boja, svjetlosivoplava, tamnozelena) vidljivi su na stupu dok se na kapitelu uočava svjetlosivoplava i tamnozelena boja. Matetić naglašava da ulomak nije dosada objavljen (Matetić, 2002: 276).

Slika 46 Ulomak stupa s kapitelom, carrarski mramor, iz sv. Marije na Poljudu, 11. stoljeće, danas Franjevački samostan na Poljudu (foto: A. Ujević)

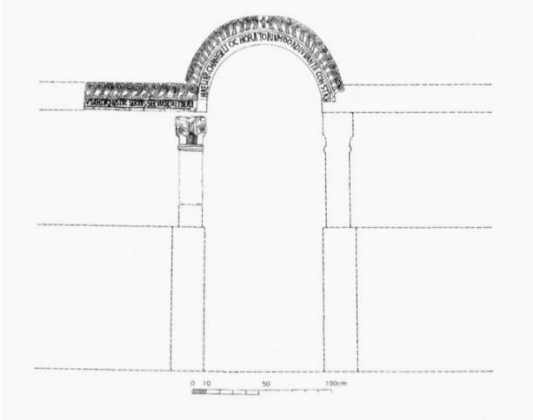
Od crkve sv. Marije sačuvan je i drugi ulomak arhitrava izrađen od carrarskog mramora, dimenzija 93, 5 x 26 x 10, 5 cm (Matetić, 2002: 275). Arhitrav ima dva ukrasna polja. Gornje ukrasno polje arhitrava ukrašeno je nizom kuka sa širokim trokutastim nogama. Dvije kuke pri kraju arhitrava su ukošene vjerojatno kako bi mogle ispuniti prazan prostor. Donje ukrasno polje ukrašeno je širokom dvoprutom pletenicom. Arhitrav je oštećen u sredini u donjem dijelu zbog sekundarne upotrebe arhitrava. Na tom dijelu vidljiv je ostatak rupe u koju je ulazila željezna spona (Matetić, 2002: 275).

Slika 47 Ulomak arhitrava, sv. Marija na Poljudu, carrarski mramor, danas Franjevački samostan na Poljudu (foto: A. Ujević)

Matetić uočava sličnost ukrasne kompozicije poljudskog pluteja s korbboden motivom, pluteja iz crkve sv. Mihovila na obali, sustipanskog pluteja s korbboden motivom, iako su pluteji različitih dimenzija i materijala (poljudski od carrarskog mramora, plutej iz sv. Mihovila od vapnenca, sustipanski od vapnenca) i datira tri pluteja u prvu četvrtinu 11.stoljeća u vrijeme djelovanja *Splitske ranoromaničke klesarske radionice* (Matetić, 2002: 278). Sva tri pluteja imaju isti dekorativni motiv (korbboden motiv) i sekundarno su upotrijebljeni kao pokrovne ploče ili poklopnice grobnica što zasigurno nije slučajnost jer su sve tri crkve (sv. Marija na Poljudu, sv. Mihovil na obali mora i Sustipanska bazilika) bile pod upravom sustipanskih benediktinaca. Poljudski plutej s rajskim motivom također Matetić datira u prvu četvrtinu 11.st. (Matetić, 2002: 280).

Luk s natpisom, arhitrav s natpisom i stup po Matetić (2002: 281) pripadaju istoj oltarnoj ogradi, čiju rekonstrukciju (slika 48.) Matetić i iznosi. Tome doprinosi i to što su pleterni ulomci rađeni od istog materijala – carrarskog mramora. Pretpostavlja se da je oltarna ograda bila obojana na što upućuju tragovi boje nađeni na stupu (Matetić, 2002: 281).

Slika 48 Idejna rekonstrukcija trabeacije oltarne ograde sv. Marije na Poljudu (Matetić, 2002: 282)

4. 12. 2. Crkva sv. Trojice na Poljudu

Pod vodstvom Urbanističkog zavoda Dalmacije, provedena su istraživanja crkve sv. Trojice, zahvaljujući kojima su pronađeni ranosrednjovjekovni ulomci kamenog namještaja iz crkve sv. Trojice (Marasović, Marasović i Marasović, 1971: 8 - 14). Tijekom arheoloških istraživanja crkve 1891. godine pronađeno je više ulomaka jednog mramornog luka (slika 49.) ili timpana ciborija po Buliću (1891: 19), koji po Rapaniću (1971: 277) pripadaju drugoj fazi razvoja oltarne ograde sv. Trojice, ukrašenih kukama usmjerenima ulijevo i udesno i natpisom koji spominje arhanđela Mihovila/Mihaela (Buškariol, 1988: 23; Jurković, 1995: 233; Marasović, 1998: 50; Katičić, 1998: 240; Jakšić, 1999: 281):

MICHAELI ARC (hangelo).

RICON

CISEU

EOE.

Prilikom konzervatorskih radova u crkvi 1948. godine pronađen je ulomak grede ukrašen natpisom, od vapnenca, koji je danas izgubljen (Jakšić, 1999: 281; Delonga, 2000: 142), a kojeg Fisković (1949: 211) tumači:

(CUM FI) LIO ME(O)

Fiskovićevu interpretaciju natpisa na izgubljenom ulomku kasnije preuzimaju Marasović et. al. (1971: 8), Rapanić (1971: 277) i Delonga (2000: 142). Budući da su četiri fragmenta rađena od mramora i imaju slične dimenzije, a i ukras, Delonga (2000: 141 - 142) je u pravu kada ističe da četiri ulomka mramornih lukova iz sv. Trojice pripadaju istoj *trabeaciji*, odnosno oltarnoj ogradi. Na temelju stilskih odlika ulomaka, Marasović (1994: 265) ulomke datira u 8 – 9. stoljeće po uzoru na Chevalier et. al. (1992: 207 – 305), s čime se kasnije slaže Miljenko Jurković (1995: 232), dok se Karaman (1943: 96) zalagao za dataciju ulomaka u 11. stoljeće.

Slika 49 Luk oltarne ograde od mramora u Arheološkom muzeju u Splitu, izvorno sv. Trojica, 8/9. stoljeće (foto: A. Ujević)

Od liturgijskog crkvenog namještaja poljudske crkve sačuvan je ulomak luka (slika 50.) od vapnenca, dimenzija 89 x 17 x 9 cm, za kojeg Rapanić (1971: 275) smatra da pripada prvoj fazi razvoja ranosrednjovjekovne oltarne ograde crkve sv. Trojice, ukrašen kukama položenima ulijevo i udesno od križa u sredini i natpisom koji ide desno i lijevo od križa, od kojeg je jedan dio natpisa (slova) uklesan obrnuto, zbog čega je privukao veliku pozornost istraživača (Bulić, 1891: 19; Ivačić, 1940: 50; Rapanić, 1958: 115; Rapanić, 1971: 275; Katičić, 1998: 240; Jakšić, 1999: 281; Delonga, 2000: 141; Duplančić, 2007: 175; Buljević et al., 2007: 36 – 37; Piteša, 2012: 79 – 93; Delonga, 2015: 49):

[….xap su] BITNEIXE + INTRANTIBUS PA [X…]/ Mir onima koji ulaze, mir onima koji izlaze (Delonga, 2000: 141).

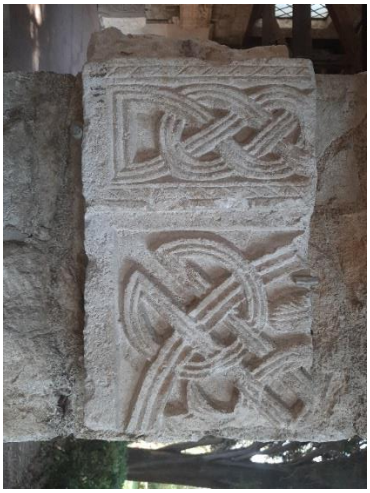
Duplančić (2007: 175) ističe da je ulomak luka s natpisom *EXENTIB[US PAX] + INTRANTIBUS P[AX]*, ulomak s natpisom *MICHAHELI ARC(HANGELO)* i ulomak s natpisom *RI CON* darovan Arheološkom muzeju u Splitu od strane Ivana Matošića 1890. i 1891 godine, a ulomak s natpisom *CISEI* našao je muzejski poslužnik kraj crkve.

Na međunarodnom znanstvenom skupu *Hrvati i Karolinzi: petnaest godina poslije*, Delonga se posebno ponovno osvrće na natpis na luku (slika 50.) oltarne ograde iz crkve: *Intrantibus pax – exientibus pax, tj. mir onima koji ulaze i mir onima koji izlaze*, čiji prijevod ukazuje na posljednji sud - na odabrane i odbačene, držeći da je „njegov izvorni položaj na zapadnim crkvenim vratima, odnosno na kamenom luku lunete portala, zbog odsutnosti figuralnih prikaza nad ulazima crkava u predromanici“ (Delonga, 2015: 49).

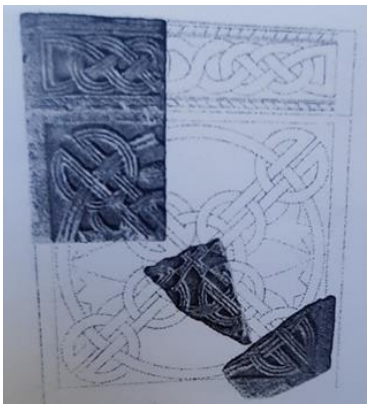

Slika 50 Luk oltarne ograde od vapnenca u Arheološkom muzeju u Splitu, izvorno sv. Trojica, 9. stoljeće (foto: A. Ujević)

Ranosrednjovjekovnom kamenom namještaju crkve sv. Trojice pripisuje se ulomak pluteja od vapnenca (slika 51. i slika 52.), rekonstruiran na temelju tri ulomka (Duplančić, 2007: 181), kojeg prvi iznosi Bulić (1888: 44) uočavajući srodnost tog pluteja s dalmatinskim i kninskim spomenicima. Centralno polje pluteja ukrašeno je motivom učvorenih kružnica koje dijagonalno presijecaju dvije dvostruke trake sa šiljastim završecima, dok prostore između kružnica ispunjavanju trolisni ljiljani, a gornje polje ukrašeno je troprutom pletenicom koja pri krajevima ima trokutaste završetke i obrubljeno je tordiranom trakom.

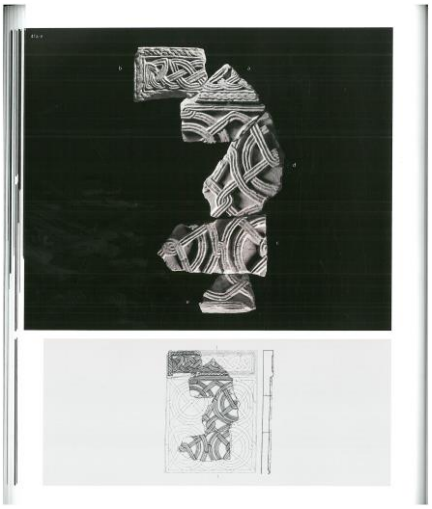

Slika 51 Ulomak pluteja od vapnenca u Arheološkom muzeju u Splitu, izvorno sv. Trojica, 9. stoljeće (foto: A. Ujević)

Slika 52 Rekonstrukcija pluteja iz sv. Trojice na temelju tri ulomka pluteja (Duplančić, 2007: 181)

Iz crkve sv. Trojice potječe i drugi ulomak pluteja od vapnenca (slika 53.), rekonstruiran na temelju pet ulomaka (Chevalier et. al., 1992: 212 – 213). Tri ulomka čine centralno polje pluteja oltarne ograde, dok preostala dva čine gornje polje. Centralno polje ovog pluteja ukrašeno je nizom većih kružnica koje presijecaju trake koje tvore rombove, a gornje je polje ukrašeno troprutom pletenicom sa šiljastim završecima i obrubljeno tordiranom trakom. Na temelju geometrijske kompozicije centralnog polja obaju pluteja, Chevalier et. al. (1992: 212 - 213) i Piteša (2012: 86) ulomke obaju pluteja oltarne ograde iz crkve sv. Trojice datiraju u 9. stoljeće.

Slika 53 Rekonstrukcija pluteja od vapnenca na temelju pet ulomaka pluteja, sv. Trojica u Splitu, 9. stoljeće (Piteša, 2012: 86)

Ulomak pilastra od vapnenca (slika 54.), iz crkve sv. Trojice u Splitu, prvi iznosi Duplančić (2007: 182). Pilastar je izrađen od vapnenca i dekoriran vegetabilnim ukrasom i tordiranom trakom.

Slika 54 Ulomak pilastra od vapnenca s troprutnom povijenom lozicom, sv. Trojica u Splitu, 9. stoljeće (Duplančić, 2007: 182)

Tijekom istraživanja 1891. godine crkve sv. Trojice, pronađen je ulomak oktogonalnog stupa (slika 55.) monolitno isklesan s kapitelom, izrađen od mramora, s trima otučenim stranicama vjerojatno za sekundarnu upotrebu (Piteša, 2012: 93).

Slika 55 Mramorni stupić s kapitelom oltarne ograde, sv. Trojica, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, 9/10. stoljeće (foto: A. Ujević)

Još jedan ulomak koji se po Duplančiću (2007 : 175 – 177) pripisuje crkvi sv. Trojice jest ulomak s natpisom *IOH(ANN)E/AE* (slika 56.). Ulomak je važan jer „nosi ime nekog Ivana, vjerojatno donatora i zbog toga što ima natpis ispisan u dva retka u odnosu na druge ulomke, koji imaju natpis u samo jednom retku“ (Duplančić, 2007: 176).

Slika 56 Ulomak s natpisom donatora Ivana, sv. Trojica u Splitu (Duplančić, 2007: 177)

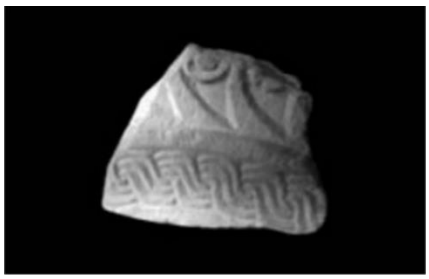
Marasović (2011: 408) crkvu svrstava u predromaničke šesteroliste i osvrće se na pleterne ulomke iz crkve, stoga služeći se tipologijom oltarnih ograda naglašava da se radi o *oltarnoj ogradi visokog tipa s trabeacijom* - grede + tri polukružna luka iznad svakog ulaza u apsidu.

4. 13. Crkva sv. Izidora na Sućidru

Crkvi sv. Izidora na Sućidru pripada ulomak zabata, pronađen tijekom istraživanja provedenih 50 ih godina 20. stoljeća (Oreb i Marasović, 1987: 96) u suhozidu sjeverno od crkve, širine 20 cm, čiji je vanjski rub ukrašen kukama spiralnih glava i širokog vrata, a unutarnji polukružni rub ispunjen troprutom pletenicom, dok je između ta dva polja uska glatka traka (Marasović i Marasović – Alujević, 2008: 41). Zabat oltarne ograde datira se u 9. stoljeće (Marasović, 1994: 267; Marasović i Marasović- Alujević, 2008: 46). Pronađen je i ulomak stupića poligonalnog tlocrta (slika 57.), promjera 10 cm, za kojeg Marasović (2011: 413) tvrdi da se radi o stupiću oltarne ograde. Urbanizacijom Splita u 20. stoljeću predromanički ostaci crkve su nestali (Marasović i Marasović – Alujević, 2008: 410).

Slika 57 Ulomci crkve i crkvenog namještaja, sv. Izidor na Sućidru (Marasović, 2011: 413)

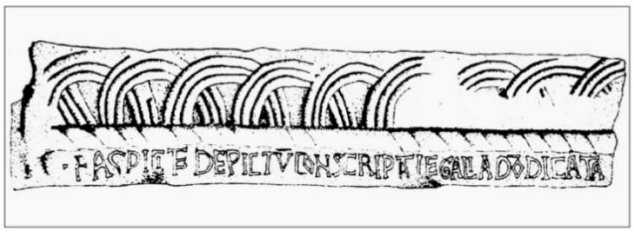

Slika 58 Ulomak zabata s ostatkom kuka i dvoprutom pletenicom, 9. stoljeće (Marasović, 2011: 413)

4. 14. Crkva Gospe od Pojišana

Ranosrednjovjekovnoj oltarnoj ogradi crkve Gospe od Pojišana pripada ulomak grede (slika 59.) oltarne ograde, od vapnenca, dimenzija 107 x 24 x 13 cm, pronađen uzidan u zgradu čuvara crkve na Pojišanu 1899. godine (Rapanić, 1971: 182). Greda (slika 59.) je ukrašena troprutim preklapajućim arkadicama (polukrugovima), tordiranom trakom i natpisom koji ukazuje da je crkva ukrašena freskama ili slikama (Duplančić, 1979: 19; Duplančić, 1993b: 9; Fisković, 1960: 94; Delonga, 2000: 143, 231) ili mozaikom (Marasović, 1998: 52), koje Karaman (1938: 70) smatra najstarijim slikarijama odnosno freskama u srednjovjekovnoj umjetnosti Dalmacije:

+ Aspicite depictum! Conscripta legalia Deo dicata (sunt)/ Pogledajte naslikano! Po zakonu sastavljeno, Bogu je posvećeno (Rapanić, 1971: 281, 283).

Slika 59 Crtež ulomka grede oltarne ograde od vapnenca, crkva Gospe od Pojišana (Marasović, 2011: 415)

4. 15. Crkva sv. Mande na Škrapama

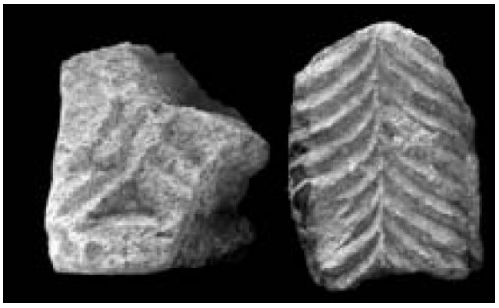
Zabat oltarne ograde i drugi pleterni ulomci iz crkve sv. Mande pronađeni su iskopavanjem 1957. godine pod vodstvom Marasovića u ime Urbanističkog zavoda Dalmacije (Marasović, 2011: 417). Ulomke pluteja (slika 61. i slika 62.) i zabat (slika 60.) ukrašen križem s pticama, koji se danas nalaze u crkvi sv. Andrije de fenestris, Marasović (2011: 418) pripisuje crkvi sv. Mande na Škrapama. Zabat oltarne ograde (slika 60.) rađen je u plitkom reljefu i ima dva ukrasna polja. Gornje ukrasno polje zabata ispunjeno je dvotrupim kukama, dok je centralno ukrasno polje ukrašeno križem sa zavijenim hastama i stiliziranim pticama, koje se nalaze sa svake strane križa (Marasović, 2011: 418). Tijekom iskopavanja pronađena su i tri ulomka pluteja (slika 61. i slika 62.), od kojih je na jednom ukras stiliziranog stupića, na drugom ostatak letve s prekriženim troprutim krugovima i ispod nje tropruta pletenica, a na trećem ostaci prekriženih krugova (Marasović, 2011: 418). Liturgijski namještaj iz crkve sv. Mande datira se u 10. – 11. stoljeće (Marasović i Oreb, 1987: 97; Marasović, 2011: 418).

Slika 60 Ulomak mramornog zabata, u crkvi sv. Andrije de fenestris (izvorno po Marasoviću sv. Mande na Škrapama), 10. stoljeće (foto: A. Ujević)

Slika 61 Ulomak mramornog pluteja, danas u crkvi sv. Andrije de fenestris, izvorno sv. Mande (foto: A. Ujević)

Slika 62 Ulomci pluteja iz Mande na Škrapama (Marasović, 2011: 418)

4. 16. Crkva sv. Andrije de fenestris

Crkva sv. Andrije de fenestris mijenjala je kameni namještaj tri puta jer su uočene dvije vrste žljebova i ostaci posljednje oltarne ograde (Bužančić, 2004: 5). Prema Bužančiću (2004: 5), od najstarije oltarne ograde crkve pronađen je ulomak pilastra sa ukrasom karakterističnim za pilastre iz Justinijanovog doba, ali manjih dimenzija. Od predromaničke oltarne ograde sa ukrasnom kompozicijom *trabeacije* uobičajenom za 9. stoljeće, pronađen je jedan plutej ukrašen motivom pereca, ulomak zabata i stupić s kapitelom, načinjeni od mramora antičke palače (Bužančić, 2004: 6). Do promjene kamenog namještaja dolazi nakon 9. stoljeća, jer je tijekom konzervatorskih istraživanja pronađen ulomak pluteja bez ornamenata, što ukazuje na to da su pluteji naknadno preraspoređeni (Bužančić, 2004: 6).

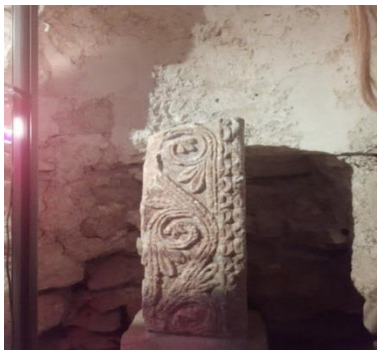
Pojedini ulomci ukrašeni pleternom ornamentikom pronađeni su tijekom istraživanja jugoistočnog dijela Palače, u neposrednoj blizini crkve sv. Andrije, stoga po Marasoviću (2011: 301) mogu i ne moraju pripadati crkvi sv. Andrije jer su prilikom obnove crkve postavljeni unutar nje. Marasović (2011: 418), ulomak pluteja i zabat ukrašen križem s pticama, koji se danas nalaze u crkvi sv. Andrije de fenestris, pripisuje crkvi sv. Mande na Škrapama.

Prema Marasoviću (2011: 302), ulomci koji bi mogli pripadati crkvi sv. Andrije jesu: ulomak zabata (slika 75.) ukrašen križem, perecima i rozetama unutar dvoprutih isprepletenih malih kružnica iz 9. stoljeća, pronađen u podrumskoj prostoriji 11, tijekom istraživanja 1959 – 1964. godine; ulomak vijenca s pleternim ornamentom pronađen u svjetliku (slika 77.), zapadno od crkve; ulomak pilastra sa stupićem i kapitelem danas izložen na izvorni položaj u svetištu crkve (slika 76.); stupić s kapitelom (slika 65.) koji se danas nalazi na zidu sjeverno od apside u crkvi; ulomak zabata pronađen u kripti Kibelina hrama (slika 63.); ulomak pilastra oltarne ograde dekoriran sa troprutom povijenom lozicom (slika 64); ulomak grede (slika 69.) oltarne ograde, dekoriran nizom kuka i natpisom (…TET..) i dvoprutom pletenicom; tri ulomka pluteja (slika 72., slika 73., slika 74.), dekorirana isprepletenim dvoprutim krugovima i troprutom mrežom i drugi manji ulomci.

U kripti Kibelina hrama (Petrić, 1989: 275) pronađen je ulomak gornjeg dijela zabata, koji se nekoć nalazio u svetištu crkve sv. Andrije de fenestris. Zabat ima tri ukrasna polja. Gornje ukrasno polje ispunjava niz kuka položenih ulijevo i udesno, a donje polje ispunjava niz dvostrukih polukružnih arkada. Od centralnog ukrasnog polja sačuvana je tropruta kružnica ispunjena četverolistom, iznad koje se uočava okulus, a pored voluta. Na temelju stilskih osobina ulomka Marasović ulomak datira u kraj 9. stoljeća (Marasović, 2011: 286).

Slika 63 Ulomak mramornog zabata, pronađen u kripti Kibelina hrama, 9. stoljeće (foto: A. Ujević)

Slika 64 Ulomak pilastra s troprutnom povijenom lozicom, vapnenca, danas sv. Andrija de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 65 Stupić s kapitelom od vapnenca danas na zidu u svetištu crkve sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 66 Ulomak pilastra s troprutnim perecima u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 67 Ulomak pilastra s geometrijskom kompozicijom rombova i troprutnih kružnica i bisernim nizom u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 68 Ulomak pilastra od vapnenca, na sjevernom zidu, crkva sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 69 Ulomak grede oltarne ograde s ostatkom natpisa TET, crkva sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 70 Ulomci s pleternim motivima u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 71 Ulomak pluteja ili ciborija od vapnenca, sv. Andrija de fenestris (foto: A.Ujević)

Slika 72 Ulomak pluteja od mramora, sv. Andrije de fenestris, tropruti pleter (foto: A. Ujević)

Slika 73 Ulomak pluteja s korbboden motivom od mramora, sv. Andrija de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 74 Ulomak zabata ili pluteja u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 75 Ulomak zabata od mramora pronađen u podrumskoj prostoriji 11, istraživanja 1959. - 64. godine, u crkvi sv. Andrije de fenestris (Supan i Plazibat, 2019: 58)

Slika 76 Mramorni pilastar sa stupićem s kapitelom u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević)

Slika 77 Ulomak s pleternim ornamentom, pronađen u svjetliku 12 tijekom istraživanja 1948. godine (Marasović et. al., 2000: 190)

4. 17. Crkva i samostan sv. Klare

Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora (slika 78.), dimenzija 94 x 22 x 9, 5 cm, pronađen je uzidan u stubište u vrtu sv. Klare u svibnju 1896. godine (Bulić, 1896: 149 – 150), dok ga nije Arheološki muzej u Splitu otkupio 1896. godine za 1 fiorin (Piteša, 2012: 69). Prednja strana arhitrava ukrašena je isprepletenim troprutim polukružnicama sa voluticama na krajevima, a na stražnjoj strani je natpis, koji je po sredini oštećen:

[..AEDIFICA]VI ECLESIA (M) ISTA (M) ET CRIP[TAM] ... OPRIO MEO ORATE PRO ME AD D(OMI) N(U)M AM[EN] (Rapanić, 1958: 108 – 109; Rapanić, 1971: 273) / *izgradio sam ovu kriptu svojim radom Molite se za mene Gospodinu Amen* (Katičić, 1998: 241 – 242).

Na temelju natpisa u kojem se spominje (*criptam/crypta*) smatralo se da ulomak izvorno potječe iz kripte splitske katedrale ili kripte krstionice - crkva sv. Tome (Rapanić, 1971: 273; Chevalier et. al., 1992: 238) za razliku od Duplančića koji smatra da se pojam *cript[am*] u natpisu na arhitravu odnosi na neku od podrumskih prostorija Dioklecijanove palače i da se natpis može čitati *reparavi* umjesto *aedificavi* (Duplančić, 2007: 186). Budući da je crkva sv. Andrije de fenestris bila na mjestu kasnijeg samostana sv. Klare, prema Duplančiću (2007: 187), moguće je da je neki donator obnovio crkvu sv. Andrije de fenestris i podrumsku prostoriju ispod ili pokraj crkve, koje su se u srednjem vijeku nazivale kriptama, stoga arhitrav može izvorno potjecati iz crkve sv. Andrije de fenestris.

Slika 78 Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora, sv. Klara, kraj 8. stoljeća (Piteša, 2012: 69)

Drugi ulomak arhitrava od mramora (slika 79.), izvađen je iz zida u rujnu 1938. godine prilikom radova u Gradskom toplom kupatilu u Severovoj ulici (Duplančić, 2007: 187). Dimenzije ulomka su 45 x 20 x 10 cm. Prednja strana arhitrava ispunjena je sa tri dekorativna polja. Gornje polje ukrašeno je nizom kuka usmjerenih udesno, srednje polje nizom otučenih arkadica, koje Rapanić (Rapanić, 1958: 120; Rapanić, 1971: 278) uviđa i na zabatu iz sv. Petra na Lučcu u Arheološkom muzeju, a donje polje troprutom pletenicom. Stražnja strana dekorirana je natpisom:

…ET FESTIVITAS OM(N)IU(M) S(AN)C(T)OR(UM) E[CCLESIAE]…(Rapanić, 1958: 120; Rapanić, 1971: 277) / *svetkovina svih svetih crkve* (Katičić, 1998: 241 – 242).

Duplančić pretpostavlja da i ovaj ulomak, poput prethodnog, potječe iz jedne od faza razvoja crkve sv. Andrije de fenestris, jer je ulomak nađen u jednoj od šest pravokutnih prostorija s istočne strane velike središnje dvorane careva stana (*hospitalije*), a u četvrtoj prostoriji smještena je crkva sv. Andrije de fenestris (Duplančić, 2007: 187).

Ulomci arhitrava datiraju se u kraj 8. stoljeća, odnosno početak 9. stoljeća (Chevalier et. al., 1992: 238, 241; Piteša, 2012: 68 - 69).

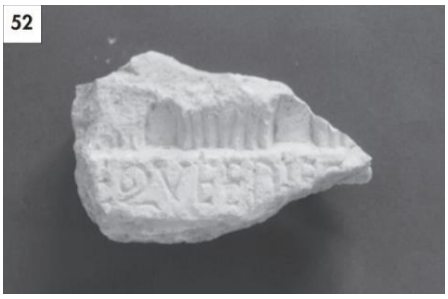
Slika 79 Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora, pronađen u Severovoj ulici, sv. Klara, prva polovica 9. stoljeća (Piteša, 2012: 67)

Marasović, Buble, Marasović, Perojević (2000: 189 - 192) spominju ulomak s pleternim ornamentom uzidan u južni zid kuće u Severovoj, ulomak oltarne ograde od bijelog vapnenca pronađen u podu prostorije 15 B (slika 81.) nad podrumima 1996. godine, ulomak oltarne ograde od bijelog vapnenca pronađen u podu podrumske prostorije 17 A (slika 80.) tijekom istraživanja 1996. godine, ulomak s pleternim ornamentom pronađen u zapadnom zidu crkve sv. Klare istraživanjima 1964. godine (slika 83.), ulomak oltarne ograde od mramora upotrijebljen za okvir groba u crkvi sv. Klare, pronađen 1963. (slika 84.), ulomak s pleternim ornamentom i natpisom pronađen prilikom preslagivanja deponiranog kamena tijekom radova 1996. godine (slika 82.).

Nekoliko ulomaka kamenog namještaja pronađenih tijekom istraživanja sv. Klare ili u njezinoj blizini mogu po Marasoviću (2011: 309) pripadati crkvi sv. Nikole de Sdoria. Prema Marasoviću (2011: 309), radi se o ulomku pluteja ili pilastra pronađenom u podu podrumske prostorije 17 A, ulomku s motivom povijene troprute lozice pronađenom u podu podrumske prostorije 15 B, ulomku grede ukrašen ostatkom kukica i natpisom pronađenom istočno od crkve prigodom preslagivanja deponiranje građe, ulomku pluteja s korbboden motivom sekundarno upotrijebljenom kao okvir groba u crkvi sv. Klare, ulomku s dvoprutom pletenicom i rozetom pronađenom u zapadnom zidu crkve sv. Klare tijekom istraživanja 1964. godine.

Slika 80 Ulomak pluteja ili pilastra oltarne ograde s pleternim ornamentom, pronađen u podrumskoj prostoriji 17 A tijekom istraživanja 1996. (Marasović et. al., 2000: 189)

Slika 81 Ulomak grede oltarne ograde s natpisom i arkadicama, 15 B prostorija, istraživanja 1996. godine (Marasović et. al., 2000: 190)

Slika 82 Ulomak s povijenom troprutom lozicom, pronađen prigodom preslagivanja deponiranog kamena, istraživanja 1996. godine (Marasović et. al., 2000: 190)

Slika 83 Ulomak s dvoprutom lozicom i rozetom, zapadni zid sv. Klare, istraživanja 1964. (Marasović et. al., 2000: 192)

Mramorni ulomak pluteja (slika 84.) oltarne ograde (18 x 131 x 13 cm) s korbboden motivom pronađen je tijekom istraživanja crkve sv. Klare u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače 1963. godine (Marasović et. al., 2000: 192). Ulomak je ukrašen korbboden motivom, od kojeg je sačuvan donji dio kružnice ispunjene troprutom pletenicom, unutar koje se uočava ostatak dijagonalno upisanog kvadrata (Marasović et. al., 2000: 192). Prazne prostore između kvadrata i kružni ispunjava srcoliki list bršljana. Izvan kružnice, prazni prostor ispunjava motiv Salamanovog čvora. Stražnja strana ulomka upotrijebljena je kao okvir novovjekovne grobnice, stoga je dekorirana geometrijskim motivima s višebojnim mramornim (rapska breča i zeleni mramor) inskrustacijama (Marasović et. al., 2000: 192). Supan i Plazibat (2019: 57) ulomak datiraju u 9. stoljeće.

Slika 84 Ulomak pluteja od mramora s korbboden motivom, istraživanja sv. Klare 1963. godine, 9. stoljeće (Supan i Plazibat, 2019: 57)

Ulomak pilastra od vapnenca (slika 85.) pronađen je u podrumskoj prostoriji 19 B tijekom arheoloških istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače u Splitu provedenih 1992. godine (Delonga i Bonačić - Mandinić, 2005: 30). Ulomak pilastra ima dimenzije 35 x 33 x 12 cm, a ukrašen je troprutnim kružnicama isprepletenima s troprutnim vrpcama sa šiljastim završecima, stoga Delonga i Maja Bonačić – Mandinić (2005: 30) ulomak datiraju u 9.- 10. stoljeće.

Slika 85 Ulomak pilastra od vapnenca, pronađen 1992. u podrumskoj prostoriji 19 B, 9.-10. stoljeće (Delonga i Bonačić - Mandinić, 2005: 30)

4. 18. Nepoznata crkva donatora Gadue

Ulomak lijevog arhitrava (Delonga, 2000: 143) oltarne ograde od vapnenca pronađen je kao *spolija* uzidan u romaničku kuću na Poljani Grugura Ninskog 5 (Rapanić, 1971: 289 – 290) oko crkve sv. Filipa (Jelić, 1895: 78; Delonga, 2000: 143; Duplančić, 2007: 184). Arhitrav (slika 86. i slika 87.) ukrašen je kukama i natpisom, koji se proteže i na donju užu stranu arhitrava (Delonga, 2000: 143; Marasović, 2011: 312). Natpis na prednjoj plohi spominje donatora Gaduu koji je sa svojom ženom i djecom sagradio (nepoznatu) crkvu

: *ET PECCATOR GADUA UNA COM CONIUGE MEA ET FILLIS N(ost)RIS EDIFICAVIM(us) TEMPLUM HOC ET… /….i grešnik Gadua sa svojom ženom, i s našom djecom, sagradili smo ovaj hram i…* (Delonga, 2000: 143).

Na donjoj, užoj strani arhitrava uklesano je ime klesara (*lat. marmurarius*) oltarne ograde – Dominika:

+ DOMINICUS MARMURARIO QUI VOBIS ISTUS CANCELLUS FABRICAVIMUS (+ Dominik, klesar koji smo izradili Vama (s vama) ovu oltarnu ogradu. (Delonga, 2000: 143)

Delonga ulomak arhitrava oltarne ograde s natpisom splićanina Gadue datira u drugu polovicu ili kraj 9. stoljeća (Delonga, 2000: 143).

Slika 86 Prednja strana arhitrava s natpisom posvećenim donatoru Gadui i klesaru Dominiku, 9. stoljeće, Muzej grada Splita (foto: A. Ujević)

Slika 87 Stražnja strana arhitrava donatora Gadue s vidljivim rupama, Muzej grada Splita (foto: A. Ujević)

4. 19. Crkva sv. Lovre na Pazdigradu

Plutej (slika 88.) iz crkve sv. Lovre na Pazdigradu predstavlja reprezentativni primjer pleterne skulpture (Karaman, 1930: 76). Dimenzije pluteja (slika 88.) iznose otprilike 144 x 95 x 11, 5 cm. Plutej je izrađen od mramora. Ulomak pluteja iz Lovre na Pazdigradu ukrašen je dvjema arkadama čiji su lukovi ispunjeni troprutom pletenicom, a stupovi s kapitelima tordirani. Ispod svake arkade nalazi se po jedan latinski križ s dvjema rozetama i palmetama čiji se listovi šire od vrha prema dnu, a završavaju volutama. Da bi se izbjegli prazni prostori (*horror vacui*), uklesani su pereci između i iznad lukova arkada. Desna rubna strana pluteja (slika 89.) ukrašena je ukrasom karakterističnim za pilastre - sa virovitom lozicom sa voluticama i križem na vrhu i stiliziranim trolisnim ljiljanom na dnu, a ima funkciju imitiranja pilastra, stoga su plutej i pilastar monolitno isklesani. Gornja rubna prednja strana pluteja (slika 89.) ukrašena je troprutim preklapajućim arkadicama sa voluticama pri dnu. Na temelju stilskih osobina, plutej se datira u 9/10. stoljeće (Katić, 1950: 86; Novak, 1957: 525; Marasović, 1998: 55).

Chevalier et. al. (1992: 217 - 218) uočavaju da se rajski motiv (motiv križa s palmetama unutar arkada) pojavljuje na pluteju iz Lovre na Pazdigradu (slika 88.), pluteju iz crkve sv. Jure na Marjanu (slika 41.), pluteju iz crkve sv. Mihovila „na obali“ u Splitu (slika 20.) i na rekonstrukcijama dvaju pluteja iz splitske katedrale. Međutim, Marasović et. al. smatraju da ulomci iz splitske katedrale i plutej iz crkve sv. Lovre pokazuju veću primjenu motiva pletenice u odnosu na plutej iz crkve sv. Jurja, gdje su križ i arkade bez pleternog ukrasa i stupić tordiran, „stoga u razvitku plitko reljefne skulpture pripadaju daljnjem razvojnom stupnju pleterne plastike, u drugu skupinu spomenika“ (Marasović et. al., 1996: 27).

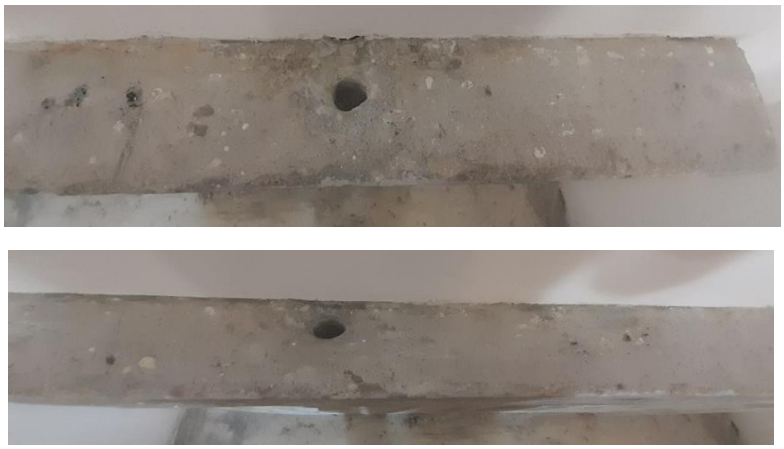
Zbog prisutnosti rajskog motiva i niza drugih ukrasnih motiva (višelatične i virovite rozete, tropruti uzlovi, palmete i sl.) na plutejima iz splitske katedrale i na pluteju iz sv. Lovre, Burić (1997: 62 – 63) smatra da je plutej iz sv. Lovre prenesen iz splitske katedrale, gdje se izvorno nalazio. Budući da je plutej monolitno isklesan i ima bočnu letvu, oltarna ograda u crkvi sv. Lovre je izvorno *niskog tipa*.

Slika 88 Mramorni plutej oltarne ograde s rajskim motivom, danas kapela sv. Lovre na Pazdigradu (foto: A. Ujević)

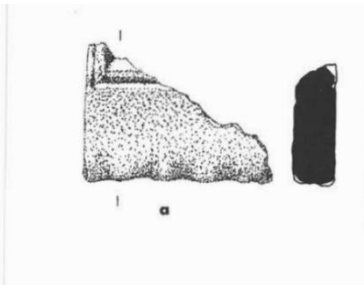
Slika 89 Detalj - Motiv troprute povijene lozice i preklapajućih arkadica na pluteju iz Lovre na Pazdigradu (foto: A. Ujević)

Slika 90 Dvije rupe na gornjoj strani pluteja Lovre na Pazdigradu (foto: A. Ujević)

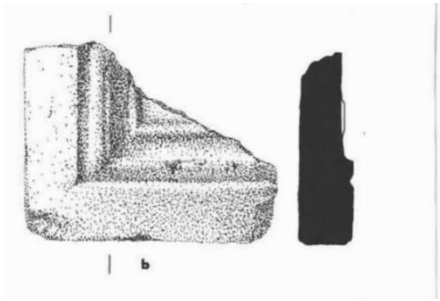
4. 20. Ad basilicas pictas

Liturgijskom namještaju crkve Ad basilicas pictas, pripada ulomak kamene ploče (slika 91.) s dijelovima profilacije, za koji Buškariol (1990: 291) smatra da vjerojatno predstavlja dio pluteja (13,7 x 16,2 x 3,6 cm). Ulomak je izrađen od sitnozrnatog bijelog vapnenca, obrađen samo s prednje strane, te je zbog uglačanosti kamena vjerojatno bio smješten u prostoru bez pripadnog okvira (Buškariol, 1990: 291)

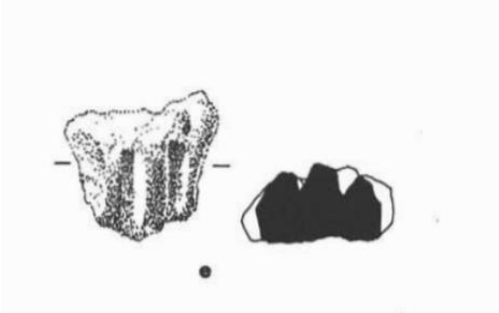
Slika 91 Ulomak pluteja od vapnenca, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 292)

Crkvi pripada i ulomak pluteja (slika 92.) s trostrukom ugaonom profilacijom na prednjoj strani, izrađen, također, od sitnozrnatog bijelog vapnenca (Buškariol, 1990: 291). Dimenzije ulomka po Buškariolu (1990: 291) su 24 x 18,6 x 5, 2 cm.

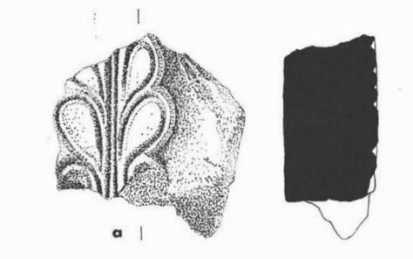
Slika 92 Ulomak pluteja od vapnenca s trouganom profilacijom, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 292)

Liturgijskom namještaju crkve pripisuje se ulomak kamene profilacije trorebrasta oblika, za kojeg Buškariol (1990: 291) pretpostavlja da je riječ o ulomku kapitela (slika 93.), od sivog sitnozrnatog vapnenca. Dimenzije ulomka iznose 9, 6 x 7, 5 x 4, 5 cm (Buškariol, 1990: 291).

Slika 93 Ulomak kapitela od vapnenca, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 292)

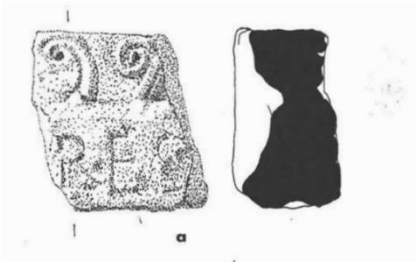
Ulomak pluteja (slika 94.) od bijelog sitnozrnatog vapnenca s dijelom prikaza palmete u reljefu pripada, također, *oslikanim bazilikama* (Buškariol, 1990: 291). Dimenzije ulomka pluteja iznose 14,7 x 13,8 x 7,5 cm (Buškariol, 1990: 291).

Slika 94 Ulomak pluteja od vapnenca s prikazom palmete, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 293)

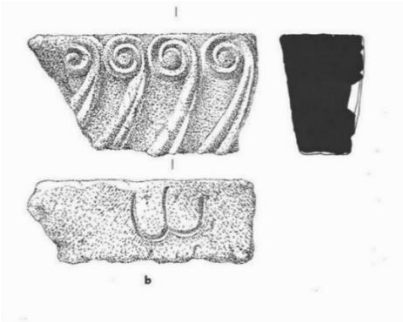
Nadalje, Ad basilicas pictas pripada i ulomak kamene grede (slika 95.) ukrašene nizom kuka, koje su položene slijeva nadesno, od kojih su samo dva komada dijelom sačuvana, i natpisom, od kojeg su preostala slova *RES* (Buškariol, 1990: 294). Ulomak grede ima dimenzije 12 x 14,7 x 8,7 cm i načinjen je od bijelog sitnozrnatog vapnenca (Buškariol, 1990: 294). Ulomak grede ukrašen je kukama orijentiranima u lijevo, koje nadvisuju ukrasno polje s natpisom:

[..] RES […] […in hono]re S[(an) c (t) i….] (Chevalier et. al., 1992: 245).

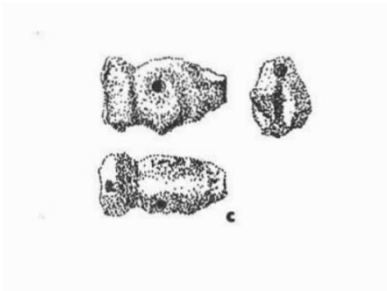
Slika 95 Ulomak grede od vapnenca s dvjema kukama i ostatkom natpisa RES, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 295)

Ranosrednjovjekovnoj fazi crkvi pripada ulomak kamene grede (slika 96.) ukrašen s nizom kuka položenih slijeva nadesno, od kojih su četiri komada sačuvana. S gornje strane greda je, prema Buškariolu (1990: 294), ukrašena grčkim slovom m ili po Chevalier et. al. (1992: 270) i Tajmi Rismondo (1999: 46) grčkim slovom omega (ω). Ulomak grede ima dimenzije 25 ,8 x 13,8 x 10,3 cm i izrađen je od bijelog sitnozmatog vapnenca (Buškariol, 1990: 294). Ulomak se datira u 9. – 11. stoljeće (Chevalier et.al., 1992: 270; Rismondo, 1999: 46).

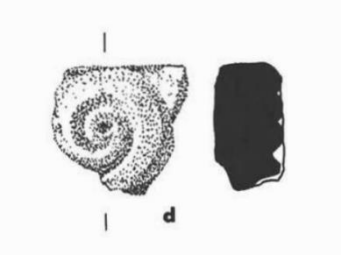
Slika 96 Ulomak grede s kukama i grčkim slovom omega, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 295)

Trodimenzionalno obrađen ulomak grede (slika 97.) ograde ukrašen motivom kuka i rupicama, pripisuje se crkvama Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 294). Ulomak ima dimenzije 8,1 x 7,8 x 3,9 cm i isklesan je od sivkastog sitnozrnatog vapnenca (Buškariol, 1990: 294).

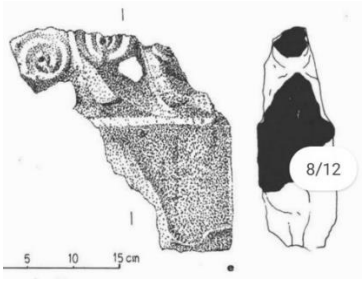
Slika 97 Ulomak grede s motivom kuka i rupica, vapnenac, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 296)

Ulomak pluteja od vapnenca (slika 98.) ukrašen nizom kuka položenih slijeva nadesno, od kojih je samo jedna kuka sačuvana, pripisuje se Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 294). Ulomak je izrađen od sivkastog sitnozrnatog vapnenca i ima dimenzije 8,7 x 8,1 x 3,9 cm (Buškariol, 1990: 294). Chevalier et. al. (1992: 270) smatraju da se radi o ulomku grede (slika 98.) i analizirajući stilske karakteristike ulomka, ulomak datiraju u vremenski period 9 – 11. stoljeće.

Slika 98 Ulomak pluteja od vapnenca s jednom sačuvanom kukom, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 296)

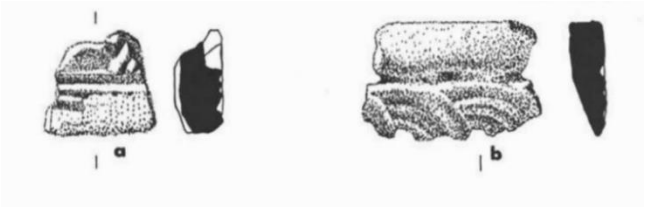
Ulomak pluteja (slika 99.), izrađen od bijelog sitnozrnatog vapnenca, dimenzija 33 x 13, 5 x 8, 4 cm, s jednostavnom profilacijom izbačenog središnjeg dijela i ruba ukrašenog nizom perforiranih kuka, od kojih su sačuvane tri, predstavlja dio ranosrednjovjekovnog liturgijskog kamenog namještaja Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 294). Chevalier et. al. (1992: 270) smatraju da se radi o ulomku arhitrava ili košare ciborija (slika 99.), kojeg na temelju stilskih odlika datiraju u 9. – 11. stoljeće.

Slika 99 Ulomak pluteja ukrašen trima perforiranim kukama, vapnenac, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 296)

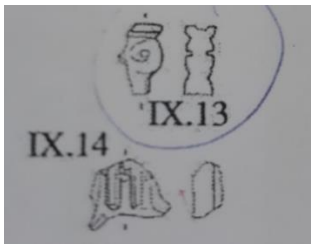
Buškariol (1990: 294) iznosi i manje ulomke s dijelovima troprutnog pletera (slika 100.), izrađene od sivkastog sitnozrnatog vapnenca, koje je teško podrobnije analizirati zbog njihove veličine - 7,2 x 7,5 x 3,3 cm i 12 x 8,7 x 2,1 cm.

U *Katalogu ranosrednjovjekovne skulpture u Arheološkom muzeju u Splitu* iznosi se ulomak pilastra i ulomka pluteja, od vapnenca. Ulomak pilastra od vapnenca odlomljen je sa svih strana, osim prednje strane koja je ukrašena jednostavnom pletenicom isprepletenom od dviju troprutih niti (Chevalier et. al., 1992: 271). Prema Chevalier et. al. (1992: 271), drugi ulomak (desno na slici), predstavlja mali ulomak pluteja od vapnenca, koji je odlomljen sa svih strana, ukrašen geometrijskim ukrasom (troprutni pleter) i izrađen u vrlo plitkom reljefu, zbog čega ga datiraju u 9 – 10. stoljeće.

Slika 100 Ulomci ukrašeni ostatkom troprutnog pletera, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 296)

Crkvenom kamenom namještaju pripada ulomak kapitela ili ulomak pluteja (slika 101.), od vapnenca, odlomljen sa svih strana, od kojeg je prednja strana ukrašena volutom (spiralom), a stražnja strana rupom u središtu (Chevalier et. al., 1992: 271). Prema Chevalier et. al. (1992: 271), ulomak je nastao u razdoblju 9 – 11.stoljeća. Zbog veličine ulomka (8,1 x 7, 8 x 3,9 cm) teško je podrobnije analizirati ulomak i sa sigurnošću utvrditi da je riječ o dijelu oltarne ograde. Mali ulomak pluteja od vapnenca (slika 101.), odlomljen sa svih strana, rađen u plitkom reljefu i ukrašen troputnim pleterom, donose Chevalier et. al. (1992: 271), koji ga na temelju stilskih osobina datiraju u razdoblje 9 – 11. st. Zbog veličine ulomka (9,6 x 7, 5 x 4, 5 cm) teško je podrobnije analizirati ulomak i sa sigurnošću utvrditi da je riječ o dijelu oltarne ograde.

Slika 101 Ulomak kapitela ili pluteja ; ulomak pluteja, vapnenac, Ad basilicas pictas (Chevalier et. al., 1992: 295)

U zaštitnim arheološkim istraživanjima objavljenima 1997. godine, otkrivena su nova tri ranosrednjovjekovna ulomka kamenoga crkvenoga namještaja (Rismondo, 1999: 46). Jedan od ulomaka predstavlja ulomak grede (slika 102.), pronađen ispod podnice s mozaikom uza sjeverozapadnu stranu sjevernog profila na lokalitetu Ad basilicas pictas, izrađen od sitnozrnata bijelog vapnenca, ukrašen kukama, od kojih je jedna ostala sačuvana, orijentiranima ulijevo i natpisom *CIT*. (Rismondo, 1999: 47). Prema Rismondo (1999: 46 47) natpis spominje sv. Tomu kao jednog o trojice titulara (sv. Andrija i sv. Ivan) na lokalitetu Ad basilicas pictas:

...(san) C (ti) T (omae).

Prema paleografskim karakteristikama, Rismondo (1999: 47), ulomak grede datira u 9.stoljeće.

Slika 102 Ulomak grede oltarne ograde od vapnenca, Ad basilicas pictas, 9 stoljeće (Rismondo, 1999: 47)

Drugi novotkriveni ulomak jest ulomak luka oltarne ograde (slika 103.) od bijeloga sitnozrnatog vapnenca, s dimenzijama 7 x 8, 5 x 11, 5 cm, ukrašen troprutom pletenicom, pronađen za vrijeme istraživanja 1997. godine, ispod podnice s mozaikom u kanalu uz sjeverozapadnu stranu sjevernog profila (Rismondo, 1999: 48). Tragovi gorenja vidljivi su na stražnjoj strani ulomka (Rismondo, 1999: 48). Rismondo (1999: 48) pretpostavlja da ulomak potječe iz 9. stoljeća.

Slika 103 Ulomak luka oltarne ograde od vapnenca, Ad basilicas pictas, 9 stoljeće (Rismondo, 1999: 48)

Rismondo (1999: 48) spominje ulomak pluteja s ostacima troprutog pletera (slika 104.), rubne trake ukrašene tordiranom vrpcom i ostatkom istaka za montažu. Prema Rismondo (1999: 48), ulomak je pronađen ispod podnice s mozaikom, kod kanala uz sjeverozapadnu stranu sjevernog profila, ima dimenzije 30 x 30 x 8 x 42 cm i izrađen je od bijeloga sitnozrnatog vapnenca. Rismondo (1999: 48) ulomak datira u 9. stoljeće.

Slika 104 Ulomak pluteja oltarne ograde, od vapnenca, Ad basilicas pictas, 9. stoljeće (Rismondo, 1999: 48)

4. 21. Crkva sv. Mateja

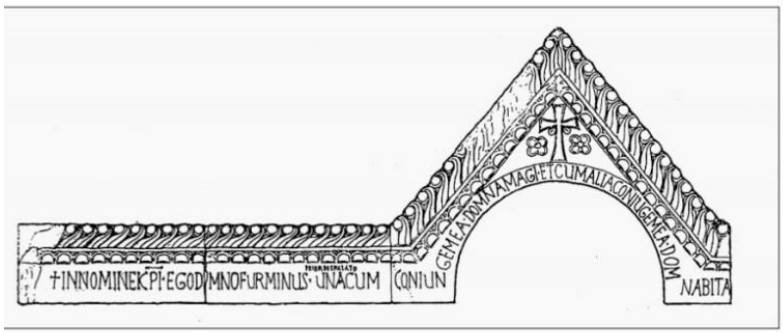
Od crkve sv. Mateja sačuvan je ulomak arhitrava (slika 105.) oltarne ograde od mramora, izvađen iz ruševina crkve sv. Mateja 1895. godine (Piteša, 2012: 64), dimenzija 111 x 20 x 8 – 9 cm. Ulomak ima tri dekorativna polja. Gornje polje čini niz kuka orijentiranih nalijevo, srednje polje niz otučenih perforiranih arkadica i donje polje ispunjava tropruta pletenica. Sličnost u ornamentu ovog arhitrava s ulomkom zabata iz sv. Petra na Lučcu uočava prvotno Rapanić (1958: 122), a kasnije Chevalier et. al. (1992: 241) i Piteša (2012: 65), zbog čega ulomak datiraju u 2. polovicu 9. stoljeća.

Slika 105 Mramorni arhitrav oltarne ograde, crkva sv. Mateja, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, 9. stoljeće (foto: A. Ujević)

4. 22. Crkva sv. Gospe od Zvonika (sv. Teodor)

Prilikom konzervatorskih radova u prosincu 1988. godine u crkvi sv. Gospe od Zvonika, pronađeni su kao gotička monofora crkve, ulomci *trabeacije* (slika 106., slika 107., slika 108.), odnosno ulomci lijeve grede (slika 107.) i zabata (slika 108.) (Belamarić, 1991: 18) od vapnenca (Delonga, 1997: 11). Delonga (1997: 11) smatra da se vjerojatno dio teksta na desnoj gredi, koji nije pronađen, odnosi na konkretizaciju radnji vezanih za crkvu (izgradnja zvonika ili preuređenje stražarskog prostora Dioklecijanove palače u crkvu i slično).

Slika 106 Crtež trabeacije oltarne ograde u crkvi sv. Gospe od Zvonika, vapnenac, 11. stoljeće (Marasović, 2011: 250)

Trabeacija ima tri dekorirana polja. Gornje polje dekorirano je nizom kuka usmjerenih i položenih udesno i ulijevo. Srednje polje dekorirano je nizom dvostrukih polukružnih arkadica, dok je središnje polje zabata ukrašeno križem s rozetama i dvjema stiliziranim listovima. Donje polje čini traka s posvetnim natpisom koji spominje splitskog načelnika (priora) Furmina i njegove dvije žene Magi i Bitu, od kojih je po Belamariću vjerojatno jedna umrla - Bita (1991: 18)

IN NOMINE CHR(ist)I EGO DOMNO FURMINUS – PRIOR DE SPALATO – UNA CUM CONIUGE MEA DOMNA MAGI ET CUM ALIA CONIUGE MEA BITA / U ime Kristovo! Ja gospodin Furmin – prior Splita – sa svojom suprugom, gospođom Magi i sa svojom drugom suprugom Bitom (Delonga, 1997: 11)

Slika 107 Dva ulomka iste grede oltarne ograde, od vapnenca, u crkvi Gospe od Zvonika, sa posvetnim natpisom prioru Furminu, 11. stoljeće (foto: A. Ujević)

Slika 108 Zabat oltarne ograde od vapnenca, Gospe od Zvonika, 11. stoljeće (foto: A. Ujević)

Natpis na trabeaciji oltarne ograde, na istaknutom mjestu u crkvi pred oltarom, koji spominje Furminove dvije žene (slike 106 – 108), ne treba tumačiti bigamijom, već ga treba tumačiti po uzoru na natpis na nadvratniku i na oltarnoj ogradi crkve sv. Mikule u Varošu gdje se spominje slavni Ivan s drugom ženom Tihom, koju je oženio nakon smrti prve, kojoj u čast daje sagraditi crkvu (odnosno oltarnu ogradu) njezinim (Bitinim) imetkom (Belamarić, 1991: 23).

Sadržajnu povezanost natpisa na trabeaciji iz Gospe od Zvonika i trabeaciji iz Velog Varoša, uočava i Rapanić (1995: 325 – 344) koji ističe da oba natpisa spominju donatora i njegove dvije žene. Prema Rapanićevoj interpretaciji natpisa na trabeaciji oltarne ograde iz Gospe od Zvonika (1995: 341), splitski prior Furmin spominje se sa svojom prvom zakonitom ženom koja je umrla i koju je počastio tako da ju je spomenuo u svojemu zavjetu na oltarnoj ogradi i da se nakon toga ponovno oženio drugom ženom, jer nije neobično da jedan ugledan Splićanin, poput Furmina (ili Ivana s natpisa iz Varoša), ima dvije žene, ali nezamislivo je da bi one bile spomenute u posvetnom natpisu u crkvi i pred samim oltarom, u ranom srednjem vijeku, kada je mnogoženstvo bilo oštro sprječavano, a crkva, pomognuta stavom karolinških vladara, moćno utjecala na život laika (Rapanić, 1995: 334). Sličnu ukrasnu kompoziciju (križ i dvije rozete, niz kuka sa širokim dvostrukim peteljkama, niz arkada, stilizirani listovi, natpis) ulomaka oltarne ograde iz Gospe od Zvonika – lijeve grede i zabata s ostatkom većeg dijela natpisa gdje se spominje splitski prior Furmin (Firmin), poznat iz isprave iz 1088./1089., i mramornog zabata iz Petra Starog na Lučcu s natpisom koji spominje klesara oltarne ograde Petrus Neputusa, prepoznaje Petricioli (1993: 288 – 289) stoga uočava da su dva splitska zabata proizvod iste *klesarske radionice iz 11. stoljeća*, odnosno iz vremena isprave prirora Furmina - 1088./1089. godine što kasnije ističe i Rapanić (1995: 329).

Tijekom aktualnih restauratorskih radova u crkvi Gospe od Zvonika, koje provodi Hrvatski restauratorski zavod u Splitu, iznad stubišta kojim se ulazilo u sakristiju i kor, nakon čišćenja, pronađen je mali ulomak dekoriran palmetom uzidan u zid[1].

Slika 109 Ulomak s ostatkom ukrasa palmete, pronađen tijekom restauratorskih radova 2020., Gospe od Zvonika (foto: A. Ujević)

[1] Podatke ustupio Hrvatski restauratorski zavod u Splitu

4. 23. Crkva sv. Mikule (sv. Nikole) u Velom Varošu

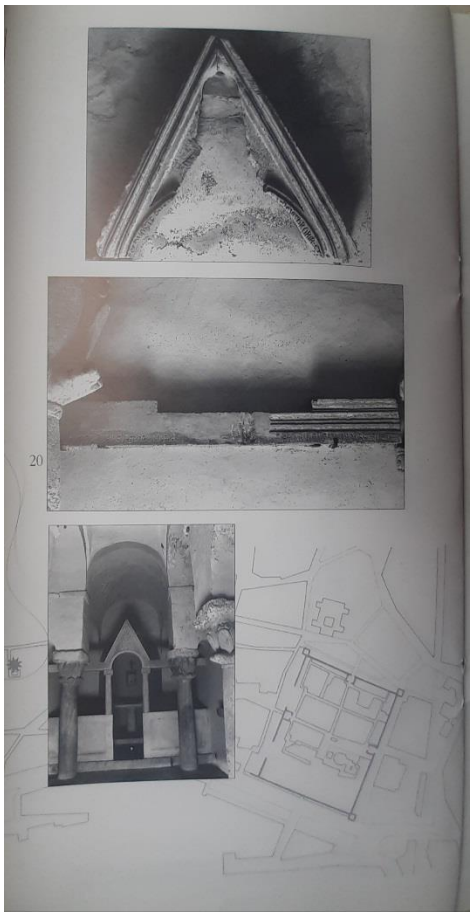
Od porušene oltarne ograde iz crkve sv. Mikule u Velom Varošu sačuvani su mramorni ulomci *trabeacije* (slika 110.), odnosno lijevog arhitrava i zabata (Delonga, 1997: 21), pronađeni uzidani u novije dijelove crkve i sekundarno upotrijebljeni kao dovratnik istočne strane pobočnih vrata i kao okvir na prozorima prednjeg dijela crkve (Fisković, 1959: 216). Na ulomku lijevog arhitrava i zabata uklesan je fragmentaran natpis čiji se sadržaj veže uz natpis na nadvratniku crkve jer oba natpisa spominju da je Ivan s drugom ženom Tihom sagradio crkvu (Barada, 1952: 181; Delonga, 2007: 21). Natpis i prijevod natpisa na ulomcima trabeacije, prema Baradinom (1952: 181 – 182) tumačenju glase:

+ HANC DOMV VT IN SUPERIORI LIMINE HABETUR IOHS CV SECVNDA VXORE C QVESTV PRI…/ Han domum, ut in superiori limine habetur, Johannes cum secunda uxore, conuestu pri…/ Ovu crkvu, kako na gornjem pragu piše, Ivan sa drugom ženom, ali imovinom prve, koju smrt preteče (sagradi ili nešto slično)

Natpis na nadvratniku crkve sv. Mikule po Baradi (1952: 181) glasi:

STATVIT HOC TEMPLVM XPI DE MUNERE CELSUM
ILLUSTRIS CLARVS DNO DONANTE IOHANNES
CONIVGE CUM TICHA PRIMAM POSTA ALTERA DUCTA
SCRIPTA SIT LAVS RARA… IESERENA HIS REQEM POSCAT PLEBIS
I… OSC…

Natpis na nadvratniku spominje donatora Iohannesa i njegovu suprugu Tihu, dok je natpis na *trabeaciji* oltarne ograde po Vesni Jakić – Cestarić (1980: 182) postavljen naknadno u crkvu jer se natpis poziva na sadržaj natpisa na nadvratniku i spominje Iohannesa sa svojom drugom ženom Tihom i njegovom nezakonitom djecom ili djetetom i njegove sestre (Jakić – Cestarić, 1980: 178; Delonga, 1997: 21) a možda i još nekoga, koji su zaslužni za dovršetak gradnje crkve nakon Iohannesove smrti. Prema Jakić – Cestarić (1980: 183), donator crkve je ugledni i slavni Iohannes Mesagalina, brat od Nemire Mesagaline, koja je gradila crkvu sv. Nikole. Jakić – Cestarić (1980: 181) smatra da je Iohannes gradio crkvu tijekom devedesetih godina 11. stoljeća, u vrijeme nastanka Nemirinine darovnice. Na sadržajnu povezanost natpisa na *trabeaciji* iz Gospe od Zvonika i *trabeaciji* iz Velog Varoša, ukazuje Rapanić (1995: 325 – 344) koji ističe da oba natpisa spominju donatora i njegove dvije žene.

Slika 110 Ulomci trabeacije oltarne ograde, sv. Mikula u Velom Varošu, kraj 11./poč. 12. st. (Delonga, 1997: 20)

4. 24. Splitska katedrala

Iz splitske katedrale potječe ulomak pilastra od mramora (slika 111.), pronađen tijekom restauracije zvonika 1806. godine (Piteša, 2012: 21) kao uzidan na drugom (Jelić, 1895: 83) ili trećem (Bulić, 1888: 44) katu zvonika. Dimenzije pilastra su 27 x 103 x 6 x 17,5 cm. Pilastar je priklesan i upotrijebljen kao korniž zvonika ili kao arhitrav, a na jednom svom rubu ima utor za prihvat pluteja širine 6,5 x 3 cm (Chevalier et. al., 1992: 226 - 227). Prednja stranica je vrlo otučena, ali se jasno uočava dekorativni motiv – geometrijska mreža sačinjena od troprutih krugova koje dijagonalno presijecaju dvije troprute trake sa šiljastim završecima (Chevalier et. al., 1992: 227) na temelju kojeg Chevalier et. al. (1992: 227) i Piteša (2012: 23) ulomak pilastra datiraju u 9. – 10. stoljeće. Piteša (2012: 21) uočava sličnost u ukrasnoj kompoziciji pilastra s ukrasnom kompozicijom pilastra iz crkve *sv.* Andrije de Fenestris.

Slika 111 Ulomak mramornog pilastra oltarne ograde iz splitske katedrale, zvonik katedrale, 9. stoljeće (Piteša, 2012: 22)

Liturgijskom namještaju splitske katedrale pripada ulomak pilastra od prokoneškog mramora (slika 112.), izvađen iz zvonika katedrale (Chevalier et. al., 1992: 232). Dimenzije pilastra su 50 x 24 x 14 cm. Sačuvan je donji dio pilastra, koji je priklesan sa svih strana radi sekundarne upotrebe, s utorom za plutej na desnoj bočnoj strani - 5 x 1, 5 cm (Chevalier et. al., 1992: 232).

Ulomak pilastra (slika 112.) ukrašen je kantarosom iz kojeg izlaze četiri latice i troprute lozice koje formiraju krug unutar kojeg se nalazi peterolisni cvijet – rozeta ispunjen malim krugom i s plitkim žlijebom po sredini. Unatoč oštećenosti uočava se da je lijevi rub pilastra ukrašen motivom bisernog niza, koji je vjerojatno ispunjavao i desni rub (Chevalier et. al., 1992: 232). Dvije sučelice povijene volute i bademasto ispupčenje ispunjavaju središnje ukrasno polje, između kantarosa i peterolisnog cvijeta (Chevalier et. al., 1992: 232). Ulomak pilastra datira se u vrijeme djelovanja *Splitske klesarske radionice kasnog 8. stoljeća* (Basić i Jurković, 2011: 158 – 159; Piteša, 2012: 26).

Pilastri ukrašeni motivima lozice koji izlaze iz kantarosa pokazuju odlike pretpleterne ili rane pleterne faze predromaničkoga kiparstva, stoga predstavljaju najranije dijelove oltarne ograde jer su obradom detalja (peterolisni cvjetovi povijuše koji izlaze iz kantarosa, biserni niz) srodni ornamentalnoj zamisli južnih vrata katedrale (Marasović, 2010: 185; Marasović, 2011: 259). Marasović (2010: 185; 2011: 259) ulomke oltarnih ograda s motivom povijuše, kantarosa i bisernog niza datira u predkarolinško doba (kraj 7. ili početak 8. stoljeća).

Slika 112 Ulomak pilastra od prokoneškog mramora, iz splitske katedrale, zvonik katedrale, ukrašen povijenom lozicom koja izlazi iz kantarosa, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, kasno 8. stoljeće (foto: A. Ujević)

Ranosrednjovjekovnom liturgijskom kamenom namještaju splitske katedrale pripisuje se ulomak pilastra od vapnenca (slika 113.), možda uzidan u zvonik katedrale (Piteša, 2012: 36), čije su dimenzije 23 x 107 x 12 cm (Rapanić, 1958: 112). Radi se o desnoj strani lijevog pluteja jer je desni rub kraj pluteja vješto i lijepo klesan. Plutej je ukrašen kantarosom iz kojeg izlazi virovita procvjetala lozica koja se račva i savija u krug unutar kojeg je po jedan peterolisni cvijet s krugom u sredini i tako formira četiri kruga. Plutej je uokviren pravokutnom rubnom trakom. Na temelju ornamentalne kompozicije kantarosa iz kojeg izlazi povijuša ili sinusoidna vitica, Chevalier et. al. (1992: 230) i Piteša (2012: 36) datiraju ulomak u kraj 8. ili početak 9. stoljeća.

Slika 113 Ulomak pilastra od vapnenca, iz splitske katedrale, ukrašen povijušom koja izlazi iz kantarosa, danas Arheološki muzej - Split, 8/9. stoljeće (foto: A. Ujević)

Ulomak pilastra od prokoneškog mramora (slika 114.), pronađen je tijekom radova 1924. godine na kapeli sv. Dujma, izrađen u plitkom reljefu, s dimenzijama 16,3 cm x 30 x 24 x 16 cm i ostacima utora za ulijeganje pluteja na lijevom boku (Chevalier et. al., 1992: 228). Sačuvani dio pilastra dekoriran je bisernim nizom na desnom rubu i troprutom lozicom koja se račva po sredini. Na mjestu račvanja iz troprute lozice izviru dvoprute vitice koje se povijaju u krug i formiraju dvije nasuprotno zaobljene volute. Na temelju stilskih karakteristika Chevalier et. al. (1992: 228) ulomak datiraju u drugu polovinu 8. stoljeća.

Piteša (2012: 44) pretpostavlja da je pilastar vjerojatno ukrašavao motiv kosog križa s hastama koje se na vrhovima granaju u dvije volute, po uzoru na motiv na pluteju s prekriženim ljiljanima i pluteju s križevima i palmetama unutar arkada, pronađenom u koru splitske katedrale, stoga Piteša (2012: 46) ulomak datira u drugu polovicu 8. stoljeća i smatra da je djelo *Splitske klesarske radionice.*

Slika 114 Ulomak pilastra od prokoneškog mramora, ukrašen povijenom lozicom i bisernim nizom splitska katedrala, 8. stoljeće (Piteša, 2012: 44)

Dva ulomka istog pilastra od mramora, jednakih dimenzija 25 x 16 x 32 cm (Rapanić, 1958: 106) od kojih jedan predstavlja gornji, a drugi donji dio pilastra, pronađena su tijekom demontažnih radova na kapeli sv. Dujma 1924. godine (Chevalier et. al., 1992: 225 – 226). Ulomak gornjeg dijela pilastra ukrašen je motivom dvoprutih vrpci koje formiraju dva nasuprotno postavljena pereca i latinskim križem sa širokim hastama i ovulusom u sredini. Lijeva ploha gornjeg dijela pilastra nije sačuvana, stoga je pilastar izvorno predstavljao desni rubni pilastar uz oltarni prolaz (Basić i Jurković, 2011: 158). Ulomak donjeg dijela pilastra otučen je s gornje i donje strane, a ukrašen je kantarosom iz kojeg izlaze latice sa dvjema malim krugovima po sredini i dvoprute vrpce koje sačinjavaju dva nasuprotno postavljena pereca. Središnje ukrasno polje, između kantarosa i pereca, ispunjava S – vitica, koja svojim povijanjem formira dva mala kruga pri završetku (Chevalier et. al., 1992: 225 – 226). Ivan Basić i Miljenko Jurković (2011: 158 - 159) uočavaju da dva donja ulomka (slika 115. dolje i slika 112.) i jedan gornji ulomak pilastra (slika 115. gore) pripadaju istom pilastru, odnosno istoj oltarnoj ogradi, stoga sva tri ulomka pilastra vide kao proizvod *Splitske klesarske radionice*, koja je djelovala u kasnom 8. stoljeću (Basić i Jurković, 2011: 158 - 159), a s tim se slaže i Piteša (2012: 48).

Slika 115 Dva ulomka istog pilastra od mramora, kantaros iz kojeg izlaze lozice i dvoprute vrpce, splitska katedrala, radovi na kapeli sv. Dujma, 8. stoljeće (Piteša, 2012: 47 ; foto: A. Ujević)

Mali ulomak pilastra (slika 116.) od vapnenca (24 x 15,5 x 14 cm), znatno oštećen, pronađen je tijekom radova u kapeli sv. Dujma (Chevalier et. al., 1992: 231). Na ulomku je sačuvan utor za umetanje pluteja širine 4 cm x 1,8 cm (Chevalier et. al., 1992: 231). Ostatak dekoracije pilastra ukazuje da je pilastar ukrašen virovitom procvjetalom lozicom iz koje izvire jedan duži koso položeni list i jedna svinuta voluta (Piteša, 2012: 55). Chevalier et. al. (1992: 232) i Piteša (2012: 56) mali ulomak pilastra datiraju u 11. stoljeće. Ulomak ima slične dimenzije kao mali ulomak pilastra od mramora (Chevalier et. al., 1992: 227). Chevalier et. al. (1992: 227 - 228) iznose mali ulomak pilastra (slika 117.) od mramora (26 x 14 x 11 – 13 cm), pronađen među ruševinama tijekom radova 1924. u kapeli sv. Dujma, koji datiraju u 11./12. stoljeće. Piteša (2012: 56) uočava sličnost u ornamentalnoj kompoziciji malog ulomka pilastra (slika 116.) od vapnenca s ulomkom pilastra oltarne ograde s troprutom povijenom lozicom iz sv. Andrije de fenestris, prema tome mali ulomak pilastra postavlja u 11. stoljeće.

Slika 116 Mali ulomak pilastra od vapnenca, splitska katedrala, radovi na kapeli sv. Dujma, 11. stoljeće (Piteša, 2012: 54)

Slika 117 Ulomak pilastra od mramora, pronađen tijekom radova na kapeli sv. Dujma - 1924. godine (Chevalier et. al., 1992: 298)

Ranosrednjovjekovnom liturgijskom namještaju splitske katedrale pripada ulomak mramornog arhitrava (slika 26.) oltarne ograde, iz prve polovine 9. stoljeća, ukrašen kukama u gornjem polju, dvoprutom pletenicom u donjem polju i ostatkom natpisa u srednjem polju, koji po Delongi (2000: 134) ukazuje na posvetu crkve svecima Kuzmi i Damjanu, zbog čega Delonga vidi splitsku katedralu kao izvorno porijeklo ulomka, a ne sv. Mariju *de Taurello*, jer se u dokumentima splitska katedrala spominje pod nazivom *coenobium sancti Cosme et Damiani*:

[…sancto]RUM COSME ET [Damiani…]

Tijekom konzervatorskih radova u baroknom koru splitske katedrale naišlo se na ulomak mramornog arhitrava (slika 118.) oltarne ograde, koji je sekundarno upotrijebljen kao okvir Natalisove grobnice (Nikšić, 2002: 145; Nikšić, 2005: 293). Ulomak arhitrava dekoriran je trima poljima, od kojih gornje polje čine kuke nagnute udesno, na temelju čega Nikšić zaključuje da se radi o arhitravu s lijeve strane oltarne ograde. Srednje polje ispunjeno je nizom otučenih arkadica, a donje je polje ispunjeno natpisom:

[...D]OMVS HEC FLYVGE SVB HONORE SCI IOHI B[APTISTAE...] (Nikšić, 2002: 145; Nikšić, 2005: 293)

Mramorni arhitrav (slika 118.) oltarne ograde izvorno je po Nikšiću potjecao iz krstionice sv. Ivana u Splitu, na što ukazuje i natpis na arhitravu. Stoga je ulomak važan jer pokazuje da su se mramorni elementi crkvenog namještaja selili i iz krstionice u katedralu, a ne samo iz katedrale u krstionicu (Nikšić, 2002: 145; Nikšić, 2005: 293).

Slika 118 Ulomak grede od mramora iz splitske katedrale, okvir Natalisove grobnice, 9. stoljeće, Muzej sakralne umjetnosti u Splitu (foto: A. Ujević)

U Muzeju sakralne umjetnosti u Splitu nalazi se još jedan ulomak grede od mramora (slika 119.) s ostatkom ukrasa kuka položenih i usmjerenih nalijevo, koji vjerojatno kao i prethodno spomenuti ulomak grede pripada jednoj od fazi razvoja ranosrednjovjekovne oltarne ograde splitske katedrale.

Slika 119 Ulomak grede od mramora, splitska katedrala, danas u Muzeju sakralne umjetnosti u Splitu (foto: A. Ujević)

U arheološkim sondiranjima pločnika kora splitske katedrale 2001. godine pronađen je ulomak grede od vapnenca (slika 120.) ukrašen dvostrukim prepletenim arkadicama (Nikšić, 2002: 145; Nikšić, 2005: 293).

Slika 120 Ulomak grede od vapnenca iz splitske katedrale, pronađena u koru katedrale, 9. stoljeće, danas Muzej sakralne umjetnosti u Splitu (foto: A. Ujević)

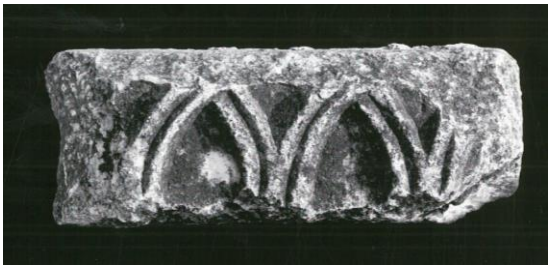
Marasović (2011: 260 - 262), gredu oltarne ograde (slika 105.), prenesenu iz splitske katedrale u Arheološki muzej, ukrašenu jednotrupim kukama, otučenim arkadicama i dvoprutom pletenicom, uvrštava u zrelu karolinšku fazu razvitka liturgijskog namještaja katedrale. Marasović misli na gredu oltarne ograde (slika 105.) izvađenu 1895. godine iz porušene crkve sv. Mateja (Piteša, 2012: 64) te je pripisuje zreloj fazi ranosrednjovjekovne oltarne ograde splitske katedrale (Marasović, 2011: 260 - 262).

U zrelu karolinšku fazu Marasović svrstava i još jedan ulomak grede (slika 121.) sličnog ukrasa – kuke, dvostruko isprepletena tropruta pletenica, nepoznatog porijekla, a za kojeg, Marasović (2011: 262) drži da potječe iz splitske katedrale.

Slika 121 Ulomak grede od vapnenca s kukama i dvostruko isprepletenom troprutnom pletenicom, iz splitske katedrale, 9. stoljeće, Arheološki muzej u Splitu (foto: A. Ujević)

Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora (slika 122.), dimenzija 38 x 14 x 10 cm pronađen je uzidan u baroknoj kapeli sv. Dujma, tijekom demontažnih radova 1924. godine (Piteša, 2012: 53). Ulomak arhitrava oltarne ograde (slika 122.) na prednjoj je strani preklesan, dok je stražnja strana ravna i polirana jer se nalazila na vanjskom licu oplate kapele, s uočljivim potezima dlijeta i ostacima žbuke na gornjoj plohi (Piteša, 2012: 53). Prednja strana arhitrava ukrašena je nizom preklapajućih polukružnih arkadica, čiji su vrhovi ravno odrezani (Piteša, 2012: 53). Piteša (2012: 53) iznosi mogućnost da je ovaj ulomak arhitrava zajedno s ulomkom s prepletom dvoprutih arkada (slika 120.) pronađen u koru katedrale, pripadao istoj gredi, samo je jedan ulomak dospio u pločnik kora, dok je drugi bio uzidan u kapeli sv. Dujma. Piteša ulomak arhitrava datira u kraj 8. / početak 9. stoljeća (Piteša, 2012: 55).

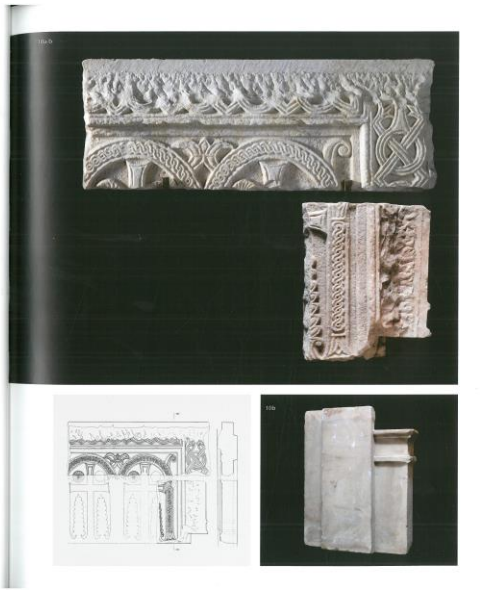

Slika 122 Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora, splitska katedrale, 8/9. stoljeće (Piteša, 2012: 54)

Liturgijskom namještaju splitske katedrale pripada ulomak pluteja (slika 123.), pronađen prilikom pregradnje baroknog oltara u kapeli sv. Dujma (Abramić, 1927: 80; Rapanić, 1958: 102; Chevalier et. al., 1992: 271; Piteša, 1992: 39). Dimenzije pluteja su 140 x 95 cm (Chevalier et. al., 1992: 217). Na ulomku mramornog pluteja (slika 123.) vidljiv je ostatak dekoracije motiva križa s palmetama i rozetama unutar arkada. Lukovi arkada ispunjeni su pletenicom. Uočavaju se stilizirani trolisni ljiljani i voluta koji su klesani kako bi se izbjegli prazni prostori (*horror vacui*). Gornja rubna traka ukrašena je troprutim krugovima koji dijagonalno presijecaju troprute vrpce sa šiljastim završecima. Lijeva rubna traka ukrašena je troprutim krugovima koje dijagonalno presijecaju dvije troprute vrpce s trolisnim završecima i križem na vrhu. Plutej i pilastar izrađeni su u jednom komadu, odnosno pluteji su obrubljeni s motivom pilastra (Abramić, 1927: 80). Ulomak pluteja (slika 123. i slika 124.) na temelju ornamentalne kompozicije križa s palmetama unutar arkada, Marasović svrstava u drugu skupinu razvoja predromaničkog namještaja splitske katedrale, odnosno u karolinško i ranije postkarolinško razdoblje (druga polovina 8. do kraja 10. stoljeća) (Marasović, 1998: 24; Marasović, 2010: 190; Marasović, 2011: 262). Piteša (2012: 43) ulomak pluteja s rajskim motivom vidi kao prozvod *Splitske klesarske radionice*, za koju je karakterističan rajski motiv, stoga ulomak datira u prvu polovinu 9. stoljeća.

Slika 123 Ulomak mramornog pluteja s rajskim motivom, splitska katedrala, 8. stoljeće, danas u Arheološkom muzeju u Splitu (foto: A. Ujević)

Slika 124 Rekonstrukcija mramornog pluteja s rajskim motivom (Piteša, 2012: 41)

Za vrijeme konzervatorskih radova u koru katedrale, južno i sjeverno od Ponzonijeve grobnice, pronađeni su ulomci dvaju pluteja (slika 125. i slika 126.), od prokoneškog mramora, istovjetnih dimenzija, sekundarno upotrijebljeni kao poklopnice dviju grobnica (Basić i Jurković, 2011: 150), ukrašeni s parom križeva s palmetama i rozetama unutar arkada i stiliziranim ljiljanom radi popune prostora (Nikšić, 2002: 144; Nikšić, 2005: 294 – 295). Pluteji su ornamentalno istovjetni i pripadaju istom vremenu, ali po načinu obrade radi se o dva klesara (Nikšić, 2002: 144).

Analogni primjeri plutejima s rajskim motivom iz kora katedrale jesu pluteji iz crkve sv. Mihovila in ripa maris, sv. Lovre u Pazdigradu, sv. Jure na rtu Marjana (Nikšić, 2002: 144) i rekonstruirani ulomci pluteja splitske katedrale (slika 123. i slika 124.) Ulomke pluteja iz kora splitske katedrale i druge analogne pluteje Nikšić (2002: 145) stavlja u 8./9. stoljeće, zbog odsutnosti pleternog ornamenta na stupu, lukovima i na križu, kao i Marasović (Marasović, 1998: 24; Marasović, 2010: 190; Marasović, 2011: 262) koji pluteje svrstava u karolinško i rano postkarolinško doba razvitka pleternog namještaja splitske katedrale.

Basić i Jurković (2011: 150 - 153) uviđaju sličnost u obradi motiva rozete s volutama na završecima na dvama ulomcima pluteja od prokoneškog mramora (slika 125. i slika 126.) s plutejem s ukriženim ljiljanima (slika 128.), stoga sva tri ulomka pripisuju *Splitskoj klesarskoj radionici kasnog 8. stoljeća*, za koju je karakterističan rajski motiv i motiv ukriženih ljiljana.

Slika 125 Ulomak pluteja s rajskim motivom iz splitske katedrale, radovi - kor katedrale, danas u Muzeju sakralne umjetnosti u Splitu, 8. stoljeće (foto: A. Ujević)

Slika 126 Ulomak pluteja s rajskim motivom, splitska katedrala, pronađen tijekom radova u koru katedrale, prokoneški mramor, danas u Muzeju sakralne umjetnosti u Splitu, 8. stoljeće (foto: A. Ujević)

Radionici splitskog klesarskog kruga pripada i ulomak pluteja (slika 127.) uzidan kao bočna stranica sarkofaga oltara sv. Dujma u splitskoj katedrali (Basić i Jurković, 2011: 155). Ulomak pluteja, uzidan kao bočna stijenka sarkofaga u kapeli sv. Dujma, podijeljen je tordiranim kasetama na četiri kvadratna polja, a unutar pojedinog polja nalazi se motiv ukriženih ljiljana sa rozetom u sredini, na mjestu križanja ljiljana, unutar kruga.

Mramorni plutej (slika 127.) oltarne ograde splitske katedrale, koji zatvara bočnu stranu sarkofaga sv. Dujma, po Nikšiću (2004: 261) stilski i dimenzijama odgovara mramornim plutejima oltarne ograde ugrađenima u krsni zdenac splitske krstionice. Prema Nikšiću (2004: 261), plutej je ugrađen u sarkofag u 15. stoljeću, u vrijeme Boninova preuređenja oltara, kada se zbog liturgijske reforme uklanja oltarna ograda iz 11. stoljeća, a mramorni pluteji prebacuju iz Katedrale u krstionicu. Ulomak mramornog pluteja datira se u kraj 7. i početak 8. stoljeća (Fisković, 2009: 51) u najraniju fazu razvitka liturgijskog kamenog namještaja splitske katedrale (Marasović, 1998: 24; Marasović, 2010: 183 – 185; Marasović, 2011: 258 – 259).

Slika 127 Ulomak mramornog pluteja s motivom križa od ljiljana, uzidan u sarkofag sv. Dujma, splitska katedrala, radovi - kapela sv. Dujma 1924. godine, 8. stoljeće (foto: A. Ujević)

Tijekom rušenja kapele i oltara sv. Dujma 1924. godine pronađen je ulomak pluteja od mramora (slika 128. i slika 129.), čije su dimenzije 123 x 107 x 14 x 10 cm (Rapanić, 1958: 100). Karaman (1925 b: 25) drži da je plutej doživio četverostruku uporabu prije nego što je dospio u Arheološki muzej u Splitu, a da izvorno potječe iz splitske katedrale i svojim dimenzijama odgovara mramornim plutejima iz splitske krstionice, koji također izvorno potječu iz splitske prvostolnice, što uočava i Piteša (2012: 36) koji ističe da je plutej izvorno mramorna ploča antičkog podrijetla, od koje je izrađen plutej u ranom srednjem vijeku, a u 15. stoljeću oplata oltara.

Prednja strana mramornog ulomka pluteja podijeljena je na šest kaseta od tordiranog užeta, od kojih su neke kasete ispunjene ukriženim ljiljanima (motiv križa od ljiljana) i četverolistima sa stiliziranim cvijetom, s malim kružićem u sredini, a neke troprutim krugovima s rozetama s krugom u sredini i sa volutama u trouganim završecima, kako bi se izbjegao prazan prostor (*horror vacui*). Stražnja strana pluteja ukrašena je rombom i kvadrilobom. Gornja istaknuta letva ukrašena je troprutim preklapajućim arkadama koje pri dnu završavaju volutama. Zlatko Gunjača smatra da je „motiv križa od ljiljana što ga nalazimo na našim ranosrednjovjekovnim spomenicima nastao preradom, odnosno geometrizacijom i pleterizacijom kasnoantičkog predloška“ (Gunjača, 1992: 202).

Osim na mramornom ulomku pluteja, motiv križa od ljiljana, Rapanić (1958: 101) uočava i na Ravenjaninom sarkofagu, pluteju pronađenom 1924. godine u splitskoj katedrali prilikom radova na Boninovu oltaru (slika 127.) i pluteju iz Lovre na Pazdigradu (slika 88.), stoga ulomak mramornog pluteja datira u kraj 8. stoljeća. Motiv križa od ljiljana nije prisutan na pluteju sv. Lovre na Pazdigradu (Marasović et. al., 1996: 27; Marasović, 1996: 27; Marasović, 2011: 419). Ulomak pluteja s motivom ukriženih ljiljana (slika 128. i slika 129.) Marasović uvrštava u najraniju fazu razvoja liturgijskog namještaja splitske stolne crkve, tzv. pretkarolinšku fazu – druga polovica 7. i početak 8. stoljeća (Marasović, 1998: 24; Marasović, 2010: 183 – 185; Marasović, 2011: 258 – 259). Motiv križa od ljiljana na mramornim plutejima iz splitske katedrale (slika 127. i slika 128.) karakterističan je za *Splitsku klesarsku radionicu kasnog 8. stoljeća*, čije se djelovanje veže uz nadbiskupa Ivana Ravenjanina, stoga se ulomci mogu datirati u kasno 8. stoljeće (Basić i Jurković, 2011: 155).

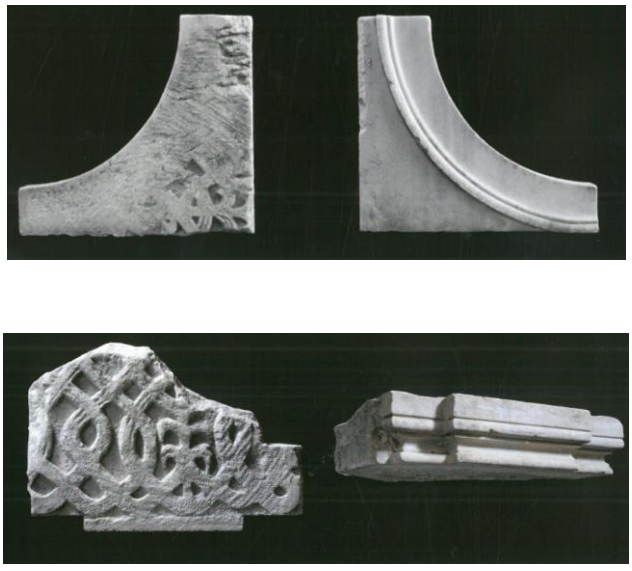

Slika 128 Prednja strana ulomka pluteja od prokoneškog mramora s motivom križa od ljiljana, splitska katedrala, 8. stoljeće, radovi – kapela sv. Dujma 1924. godine, danas Arheološki muzej u Splitu (foto: A. Ujević)

Slika 129 Stražnja strana ulomka pluteja od prokoneškog mramora, splitska katedrala, danas Arheološki muzej u Splitu (foto: A. Ujević)

Liturgijskom ranosrednjovjekovnom namještaju splitske katedrale pripadaju dva mramorna ulomka (slika 130.) istog pluteja oltarne ograde, pronađena tijekom razgradnje kapele sv. Dujma 1924. godine (Chevalier et. al., 1992: 220). Na ulomcima se vide ostaci troprutaste pleterne ornamentike koja je naknadno bila otklesana, što dokazuje da su ulomci pluteja prerađeni u novije vrijeme za kapelu sv. Dujma (Rapanić, 1958: 105 – 106). Na jednom ulomku pluteja sačuvana je jedna palmeta s dvije povijene grane i vrhom, smještena unutar kruga, jer je prednja strana pluteja otučena, a na drugom geometrijska mreža prepletenih rombova sa zaobljenim vrhovima i palmetom unutar jednog romba (Piteša, 2012: 55), stoga se na temelju stilskih osobina ulomke datira u 9. stoljeće (Chevalier et. al., 1992: 220 – 221; Piteša, 2012: 53 – 55).

Slika 130 Dva ulomka mramornog pluteja, pronađena tijekom radova na kapeli sv. Dujma, splitska katedrala, 9. stoljeće (Piteša, 2012: 52)

Ulomak zabata (slika 131.) s dimenzijama 22 x 10 x 11 cm, pronađen je tijekom razgradnje kapele sv. Dujma 1924. godine (Chevalier et. al., 1992: 249). Radi se o ulomku donjeg dijela zabata, koji je priklesan sa svih strana tijekom ponovne upotrebe, izrađen u plitkom reljefu i na prednjoj strani, iznad luka ukrašen ostatkom astragala, a na luku zabata ukrašen s natpisom, od kojeg su sačuvana slova:

[...] T I B (R ili P) I [....] I S T [...] (Chevalier et. al., 1992: 250).

Piteša (2012: 53) ističe da se radi o ulomku zabata ili ciborija (slika 131.), koji je više puta prerađivan, jer su vidljivi ostaci žbuke i da je natpis sa luka zabata namjerno otučen (*damnatio memorie*) jer nije bilo potrebe otući natpis koji se ugradnjom u barokni oltar nije ni vidio. Ulomak zabata datira se u kraj 8. stoljeća (Chevalier et. al., 1992: 250; Piteša, 2012: 53).

Slika 131 Ulomak zabata ili ciborija od mramora, splitska katedrala, 8. stoljeće (Piteša, 2012: 52)

Prilikom razgradnje kapele sv. Dujma 1924. godine, pronađen je mali ulomak zabata od mramora (slika 132.) s dimenzijama 14, 5 x 10 x 13 cm, a koji pripada istom zabatu kao i prethodno spomenuti ulomak (slika 131.). Zbog malih dimenzija ulomka teško je precizno definirati ulomak i komparirati ga s drugim ulomcima oltarne ograde. Piteša (2012: 53) smatra da se radi o ulomku zabata ili ciborija (slika 132.), s kraja 8. stoljeća, koji s prethodnim ulomkom (slika 131.) pripada istom zabatu ili ciboriju. Prema Piteši (2012: 53), ulomak je stepenasto priklesan i poliran sa stražnje strane, kako bi poslužio kao oplata baroknog oltara.

Slika 132 Ulomak zabata ili ciborija od mramora, splitska katedrala, 8. stoljeće (Piteša, 2012: 52)

Četiri mala mramorna klasicistička kapitela (slika 133.) izrađena od jednog ili dva pluteja, pronađena su tijekom radova u kapeli sv. Dujma 1924. godine, zbog čega se smatra da izvorno potječu iz splitske katedrale (Chevalier et. al., 1992: 220; Piteša, 2012: 48 – 51). Kapiteli su ukrašeni pleternom ornamentikom - troprutom pletenicom, ostatkom križa sa hastama koje se šire pri završetku, volutom, stiliziranim trolisnim ljiljanom, svrdlanim rupicama, pleternim krugovima i dijagonalama itd. Rapanić ističe da su kapiteli izrađeni od antičke mramorne ploče, koja je u srednjem vijeku bila isklesana u plutej, a u vrijeme klasicizma, u vrijeme izgradnje kapele sv. Dujma, plutej je ponovno iskorišten za male klasicističke kapitele (Rapanić, 1958: 105). Ulomci kapitela datiraju se u 1. polovicu 9. stoljeća (Chevalier et. al., 1992: 220; Piteša, 2012: 48 – 51).

Slika 133 Mramorni kapiteli oltarne ograde, splitska katedrala, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, 9. stoljeće (foto: A. Ujević)

Ulomak luka oltarne ograde od mramora (slika 134.) pronađen je tijekom rušenja kule splitskih nadbiskupa u Kaštel Sućurcu u kolovozu 1935. godine, uzidan kao građevni materijal u obli zid kule i prepolovljen u dva fragmenta (Piteša, 1992: 106). Dimenzije luka oltarne ograde su 202 x 160 x 101 cm (Piteša, 1992: 106). Ulomak luka ima tri ukrasna polja. Gornje polje ukrašeno je nizom kuka usmjerenih ulijevo i udesno, kukama koje na sredini luka (gdje se vjerojatno nalazio križ) mijenjaju smjer (Piteša, 1992: 106), dok je donje polje ukrašeno palminim listovima, a srednje polje natpisom koji spominje donatora – nadbiskupa:

ASPICE HUNC OPUS MIRO QUO DECORE FACTO QUO D(OMI)NO IUBANTE PRE [sul?...] / Pogledaj ovo djelo kakvim je divnim uresom napravljeno, čime je uz pomoć Gospodnju biskup ((?)…) (Delonga, 2000: 133).

Na ulomku se vide mjesta na kojima je ulomak puknuo. Zanimljivo je da na krajevima luka i na mjestu puknuća slova mijenjaju smjer i da se na krajevima luka nalaze ostaci utora za spajanje s horizontalnim gredama (Piteša, 2012: 106). Luk je oštećen na lijevom i na desnom kraju, a naročito na lijevom (Piteša, 2012: 106).

Za Sućurački luk oltarne ograde karakterističan je problem podrijetla i datacije, stoga se neki autori zalažu za splitsko porijeklo luka (Gunjača, 1973: 300 – 301; Omašić 1986: 35 – 36; Katičić, 1998: 242; Delonga, 2000: 133; Basić i Jurković, 2011: 159 – 161), a neki za kaštelansku crkvu sv. Jurja na Putalju (Karaman, 1937 a: 441; Kečkemet, 1896: 70) ili Gospe od Hladi (Katić, 1935: 4) i za solinski Sustjepan (Barada, 1937: 414). Svakako je važno istaknuti da Delonga (2000: 133) navodi splitsku katedralu kao mjesto podrijetla mramornog luka oltarne ograde.

Katičić (1998: 243), Delonga (2000: 133), Basić i Jurković (2011: 159 – 161) ulomak mramornog luka datiraju u drugu polovicu 8. stoljeća, dok Kečkemet (1896: 70) ulomak veže uz pokrštavanje Hrvata (7. – 9. stoljeće). Karaman (1942: 76) ulomak sućuračkog luka datira u 8. stoljeće, za razliku od Barade (1937: 414) koji uviđa da je ulomak isklesan ranije – u drugoj polovici 7. stoljeća.

Slika 134 Ulomak mramornog luka oltarne ograde s natpisom donatora - nadbiskupa, pronađen uzidan u nadbiskupsku kulu u Kaštel - Sućurcu, izvorno splitska katedrala, druga polovica 8. stoljeća (Basić i Jurković, 2011: 160)

4. 24. 1. Kripta sv. Lucije

Ulomci arhitrava oltarne ograde od vapnenca, pronađeni su uzidani u oltar kripte (Bulić, 1893: 36; Jelić, 1895: 81) sv. Lucije ili okolici splitske katedrale (Rapanić, 1971: 283 – 285), tijekom rekonstrukcije splitskog zvonika (Jelić, 1895: 81):

....[D]ECUS ? UISI..

LCEAT UT CORDA….

[…R] TANTA CU(M) LAUDE NITESC..

…TOS POST OM (NI)A OCTOGIN….(Rapanić, 1971: 283 – 285)

Ulomci arhitrava oltarne ograde mogu se povezati jer svi ulomci imaju slične dimenzije (24 x 44 x 11 cm ; 24 x 41 x 10 cm ; 24 x 59 x 10 cm ; 23 x 45 x 10 cm) i tri ukrasna polja, od kojih gornje polje ispunjava niz kuka, srednje polje motiv pereca, a donje polje natpis, a i rađeni su od istog materijala (Rapanić, 1971: 283 – 285).

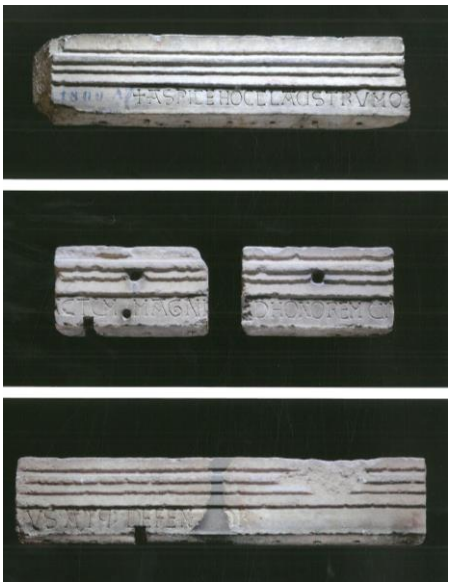
Slika 135 Ulomci četiriju arhitrava od vapnenca, pronađeni tijekom rekonstrukcije zvonika splitske katedrale (Rapanić, 1971: 283 - 285)

Sačuvano je pet mramornih ulomaka arhitrava (slika 136.), od kojih su dva spojena u jedan, ukrašeni natpisom koji govori o izradi klaustra (Delonga, 1997: 27) ili oltarne ograde (Nikšić, 2004: 260) u čast Djevici Mariji i najvjerojatnije zaštitniku sv. Dujmu na što ukazuju atributi *patronus* i *defensor*:

+ ASPICE HOC CLAUSTRUM O [..] [..f]ACTUM MAGNI[..] […a]D HONOREM VI[rginis?...] […Patron?]US ATQ(ue) DEFENSOR / Pogledaj ovaj klaustar…načinjen, od velikog značenja.., u čast Djevice…zaštitnik i branitelj. (Delonga, 1997: 27).

Ulomak arhitrava (slika 136.) s početkom natpisa pronađen je u kripti (Duplančić, 2007: 193 – 194), a ostala tri ulomka arhitrava bili su ugrađeni u prozor konobe stare nadbiskupske palače u Kaštel Sućurcu, odakle su nabavljeni 1902. godine, jer je biskup Nakić dozvolio Buliću da skine ulomke i postavi nove, stoga su pronađena tri ulomka, koja su brodom poslana u Split (Duplančić, 2007: 193 – 194).

Sva četiri ulomka su dio jedne cjeline, odnosno imaju različito mjesto nalaza, a isto izvorno podrijetlo - splitska katedrala (Duplančić, 2007: 193 – 194; Chevalier et. al., 1992: 244; Nikšić, 2004: 260; Rapanić, 1971: 274; Delonga, 1997: 27), što potvrđuje posveta natpisa (Rapanić, 1971: 274) Djevici (*virgo*) i još nekom muškom svecu (*defensor* i *patronus*) – sv. Dujam (a katedrala je bila posvećena Djevici Mariji, sv. Dujmu, sv. Stašu, sv. Kuzmi i sv. Damjanu), slova, profilacija i rupe s donje strane svih arhitrava (Duplančić, 2007: 193 - 194), koje su možda služile za vješanje zavjese (Piteša, 2012: 59). Marasović pretpostavlja da četiri ulomka arhitrava oltarne ograde (slika 136.) pripadaju posljednjoj fazi ranosrednjovjekovne oltarne ograde splitske katedrale iz 11. stoljeća i ukazuju na *oltarnu ogradu visokog tipa*, na što aludira i sam natpis na arhitravu koji spominje Djevicu i još jednog sveca (*patrona*) (Marasović, 2010: 197; Marasović, 2011: 264 – 265). Delonga (1997: 27) i Piteša (2012: 61) mramorne ulomke arhitrava datiraju u 12. stoljeće, dok se Perislav Petrić (1989: 275) i Nikšić (2004: 260) zalažu za raniju dataciju ulomaka u 10. i 11. stoljeće.

Slika 136 Četiri mramorna ulomka arhitrava, splitska katedrala, 12. stoljeće (Piteša, 2012: 60)

Ulomak pilastra od vapnenca (slika 137.) pronađen je kao *stipes oltara* u kripti sv. Lucije (Chevalier et. al., 1992: 243 – 244). Dimenzije ulomka po Chevalier et. al. (1992: 243) jesu 31,5 x 103 x 8, 5 – 10 cm. Ulomak je sastavljen od dva dijela vapnom i klesan u vrlo plitkom reljefu (Chevalier et. al., 1992: 243). Na desnoj strani se nalazi tanka letvica, dok je na desnom boku izbačena tanka ploča koja se umetala u plutej (Chevalier et. al., 1992: 243 – 244; Piteša, 2012: 58). Na gornjem rubnom dijelu su dvije rupe s utorima, vjerojatno za ulijevanje olova na spojevima s gornjim dijelovima *trabeacije* (Chevalier et. al., 1992: 243 – 244; Piteša, 2012: 58). Ukrasno polje pilastra čini tropruta lozica s povijenim viticama s listićima stoga Chevalier et. al. (1992: 244) i Piteša (2012: 58) datiraju ulomak pilastra u prvu polovicu 9. stoljeća.

Slika 137 Ulomak pilastra od vapnenca, kripta sv. Lucije, 9. stoljeće, danas u Arheološkom muzeju u Splitu (foto: A. Ujević)

Marasović zaključuje da su pilastar oltarne ograde (slika 135.), pronađen u oltaru kripte, iz prve polovice 9. stoljeća i četiri ulomka arhitrava oltarne ograde iz 11. stoljeća „mogli pripadati glavnom prostoru splitske katedrale, ali i mogućoj oltarnoj ogradi same kripte“ (Marasović, 2011: 266).

4. 24. 2. Splitska krstionica sv. Ivana

U splitskoj krstionici sačuvan je krsni zdenac sastavljen od šest mramornih ornamentalnih pluteja oltarne ograde (Bulić, 1888: 38). Pojedini autori smatraju da je izvorno porijeklo pluteja splitska katedrala (Bulić i Karaman, 1927: 229; Karaman, 1925 b: 70; Karaman, 1930: 115; Karaman, 1943: 70; Prijatelj, 1954: 69; Domančić, 1976: 17 – 20; Belamarić, 1993: 30; Marasović, 1997: 38, 45; Burić, 2002: 309; Prijatelj – Pavičić, 2002: 357), dok pojedini drže da je solinska crkva (bilo crkva sv. Petra i Mojsija u Solinu ili neka druga) (Kukuljević – Sakcinski, 1873: 53; Eitelberger von Edelberg, 1884: 186; Bulić, 1888: 41; Dyggve, 1957: 241 – 243).

Jedan od šest mramornih pluteja, koji su sekundarno upotrijebljeni i uzidani u krsni zdenac splitske krstionice, jest plutej s pentagramom ili peterokutom (slika 137.). Plutej je izrađen od mramora i ukrašen je troprutom kružnicom ispunjenom tropturom peterokrakom zvijezdom (pentagram) s rozetom u sredini. Prostore između kružnice i pentagrama ispunjavaju četiri ptice koje kljucaju plod i rozeta kojoj su dva lista produžena kako bi se izbjegao prazan prostor (*horror vacui).* Trougaone prostore ispunjavaju stilizirani trolisni ljiljani. Gornja istaknuta rubna letva ukrašena je isprepletenim troprutim perecima. Plutej s pentagramom nalazi se i danas uzidan u krsni zdenac splitske krstionice. Dimenzije pluteja s pentagramom iznose 106 x 68 x 14 cm. Motiv pentagrama (peterokut) se u srednjem vijeku koristio u magijske svrhe, dok u kršćanskoj simbolici simbolizira pet rana koje je Krist zadobio na križu (Badurina, 1985: 458). Prema Buliću (1888: 42), motiv pentagrama na pluteju predstavlja *signum Christi* - znak Kristove pobjede nad neprijateljem kršćanstva u srednjem vijekom s primjesom praznovjerja.

Slika 136 Mramorni plutej s motivom pentagrama uzidan u krsni zdenac splitske krstionice, izvorno splitska katedrala (foto: A. Ujević)

Zanimljivo je da Bulić (1888: 42) donosi plutej s korbboden motivom, koji kasnije donosi i Marasović (2011: 277), izvorno prepolovljen u dva dijela (bez srednjeg dijela) jer je sekundarno služio za stepenice pred oltarom u krstionici sv. Ivana u Splitu, dimenzionalno sličan mramornim plutejima krsnog zdenca. Kako bih se izbjegao prazan prostor (*horor vacui*), u trokutnim ugaonim završecima ulomka uklesane su stilizirane ptice (Marasović, 2011: 277).

Slika 139 Ulomak pluteja s korbboden motivom, pronađen u splitskoj krstionici, izvorno splitska katedrala, danas u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (foto: A. Ujević)

Drugi mramorni plutej, ugrađen naknadno kao *spolija* u krsni zdenac splitske krstionice, jest plutej (slika 140.) ukrašen sa šest troprutih kvadrata koje međusobnim prepletanjem tvore čvorove, koje ispunjavaju različiti oblici rozeta i pereci. Gornja istaknuta letva oštećena je na desnom rubnom kraju zbog ugradnje pluteja u krsni zdenac splitske krstionice, a ukrašena je isprepletenim troprutim perecima. Dimenzije pluteja s geometrijskom kompozicijom iznose 106 x 64 x 13 cm.

Slika 140 Mramorni plutej s geometrijskim motivima, uzidan u krsni zdenac splitske krstionice, izvorno splitska katedrala (foto: A. Ujević)

Dva mramorna pluteja (slika 141.), naknadno kao *spolija* ugrađena u krsni zdenac splitske krstionice, dijelovi su jednog većeg mramornog pluteja ukrašenog isprepletenim učvorenim troprutim kružnicama i troprutim perecima s gornjom istaknutom letvom ukrašenom isprepletenim troprutim perecima (Marasović, 2011: 276). Dimenzije dvaju ulomaka istog pluteja su otprilike slične i iznose 106 x 65 x 14 cm i 106 x 65 x 14 cm. Razlika je vjerojatno zbog toga što je desna strana jednog od ulomaka uvučena prema unutra i stoga se ne vidi od pluteja s motivom troprutih krugova i rombova koji čini drugu stranicu krsnog zdenca.

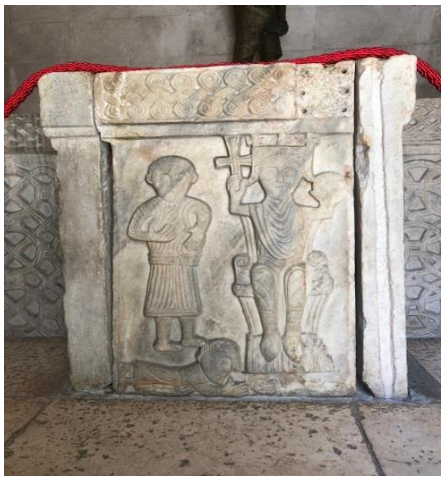
Slika 141 Ulomci mramornog pluteja s troprutnim kružnicama i perecima, uzidani u krsni zdenac splitske krstionice, izvorno splitska katedrala (foto: A. Ujević)

U splitskoj krstionici nalazi se uzidan u krsni zdenac mramorni plutej (slika 142.) ukrašen troprutim isprepletenim učvorenim kružnicama i troprutnim vrpcama koje formiraju rombove i koje se isprepleću sa troprutim učvorenim kružnicama. Gornja istaknuta letva ukrašena je troprutim isprepletenim perecima. Dimenzije pluteja iznose 106 x 52 x 13 cm.

Slika 142 Mramorni plutej s troprutom mrežom rombova i troprutih kružnica uzidan u krsni zdenac splitske krstionice, izvorno splitska katedrala (foto: A. Ujević)

Najveću pozornost u znanstvenoj stručnoj literaturi zauzeo je mramorni plutej s ljudskim likovima (slika 143.), uzidan u krsni zdenac splitske krstionice, gdje se nastojalo rastumačiti ikonografski sadržaj i izvorno podrijetlo pluteja.

Slika 143 Mramorni plutej s likom hrvatskog vladara, uzidan u krsni zdenac splitske krstionice, izvorno splitska katedrala (foto: A. Ujević)

Neki autori smatraju da je na pluteju s tri ljudska lika prikazan hrvatski kralj – Dmitar Zvonimir ili Petar Krešimir IV. (Kukuljević – Sakcinski, 1873: 53; Barada, 1929: 10 – 11; Karaman, 1925 a: 70; Karaman, 1930: 115; Dyggve, 1957: 241 – 243; Petricioli, 1960: 9; Domančić, 1976: 17 – 20; Gunjača, 1973: 101 – 102; Belamarić, 1993: 30; Marasović, 1997: 21; Fisković, 1997: 67; Fisković, 2002 a: 342; Fisković, 2002 b: 138; Petrić - Goss, 2010: 53), dok drugi smatraju da je prikazan Isus Krist kao Spasitelj u slavi (Bulić, 1888: 38 – 41; Jelić 1895: 79 – 81) ili pravedan sudac (sunce pravednosti) po uzoru na parabolu iz Matijeva evanđelja o pravednom sucu (Prijatelj – Pavičić, 2002: 354; Prijatelj – Pavičić, 1996: 18).

U znanstvenoj stručnoj literaturi, kao izvorno porijeklo pluteja s ljudskim likovima, prema nekim autorima jest solinska crkva (Kukuljević – Sakcinski, 1873: 53; Eitelberger von Edelberg, 1884: 186; Bulić, 1888: 41; Dyggve, 1957: 241 – 243; Fisković, 2002 a: 342; Fisković, 2002 b: 290; Fisković, 1997: 67), splitska katedrala (Karaman, 1925 a: 26; Barada, 1929: 11; Domančić, 1976: 17 – 20; Marasović, 1997: 38, 45; Prijatelj – Pavičić, 2002: 357) ili crkva sv. Petra u Jesenicama (Babić, 2010: 210).

Važnost ulomka pluteja s likom hrvatskog vladara jest u tome, kako i sam Karaman (1930: 113) navodi, što se ponovno nakon tri stoljeća u ranosrednjovjekovnoj umjetnosti, u drugoj polovici 11. stoljeća, na prijelazu iz predromanike u romaniku, nakon pletera, javio ljudski lik (Karaman, 1930: 113), zbog čega se većina stručnjaka, naročiti autori koji smatraju da je prikazana Zvonimirova krunidba (1075.), barem donekle uspješno složila oko datacije pluteja s likom hrvatskog vladara u drugu polovicu 11. stoljeća (Barada, 1929: 11; Karaman, 1930: 113; Prijatelj, 1954: 71; Dyggve, 1957: 241 – 243; Petricioli 1960: 9; Gunjača, 1973: 101 – 102; Belamarić, 1996: 362; Belamarić, 1997: 47 – 48; Marasović, 1997: 38, 45; Fisković, 1997: 67; Burić, 2002: 307; Babić, 2010: 208 i dr.).

Petricioli mramorne pluteje krsnog zdenca splitske krstionice smatra proizvodom *splitsko-zadarske klesarske radionice* koja je djelovala u Splitu, Solinu i Zadru, za koju su karakteristični spomenici zrele pleterne skulpture s ljudskim figurama, troprutom vrpcom, *motivom šahovske ploče* i utjecaj orijentalnog tekstila u obradi životinja (Petricioli, 1960: 7 - 9).

Plutej s tri ljudska lika prikazuje kralja u frontalnom sjedećem položaju na prijestolju, s atributima kraljevske moći - krunom karolinškog tipa na glavi, na koju ukazuje Barada (1929: 1), križem u njegovoj desnoj ruci i kuglom u njegovoj lijevoj ruci. Do kralja je prikazan lik nekog dostojanstvenika u stojećem položaju, koji je izvorno u ruci držao naknadno i namjerno otklesan (*damnatio memoriae*) predmet (svitak ili mač), a uz ta dva lika prikazan je i lik (možda) sluge koji potrbuške leži kako bi odao strahopoštovanje vladaru, u činu *proskineze* (Marasović, 1998: 29 – 35).

5. Zaključak

Povijesne prilike Splita i okolice, prvenstveno napuštenje Salone uvjetovale su zasnivanje grada i obnovu salonitanske crkve u Splitu, odnosno Dioklecijanovoj palači u ranom srednjem vijeku. Za potrebe splitsko – salonitanske biskupije i sve većeg broja novih stanovnika grada, bilo je nužno stvoriti prostore u kojima bi se odvijalo kršćansko bogoslužje, stoga se u ranom srednjem vijeku adaptiraju antički prostori Palače u ranosrednjovjekovne crkve i grade nove ranosrednjovjekovne crkve, čije su interijere krasile novoizgrađene oltarne ograde bilo mramorne (prokoneški, carrarski mramor) ili od lokalnog vapnenca.

Od oltarnih ograda ranosrednjovjekovnih splitskih crkvi, sačuvana je jedna *in situ* oltarna ograda sv. Martina nad Zlatnim vratima i brojni fragmenti koji se danas nalaze u splitskim muzejima ili izvornim mjestima, bilo u prvotnoj ili sekundarnoj funkciji. Većina fragmenata splitskih ranosrednjovjekovnih oltarnih ograda su kao *spolije* sekundarno upotrijebljeni kao poklopnice grobnica, stranice oltara, stepenište oltara, stranice krsnog zdenca ili prozorski okvir. Tome je osnovni razlog bila potreba korištenja kvalitetnog kamena (naročito mramora) koji je, u vrijeme kada nastaje većina oltarnih ograda u splitskim crkvama, bio teško dostupan. Većini analiziranih ulomaka u ovom radu poznato je mjesto nalaza i rekonstruirano izvorno porijeklo.

Pojedini fragmenti oltarnih ograda ranosrednjovjekovnih splitskih crkvi, proizvodi su *Splitske klesarske radionice* i *Splitske ranoromaničke klesarske radionice. Splitsko klesarska radionica* djeluje u kasnom 8. stoljeću, u doba prvog splitskog nadbiskupa Ivana Ravenjanina koji je zaslužan za obnovu salonitanske crkve i uređenje liturgijskih prostora u Splitu. Za *Splitsku klesarsku radionicu kasnog 8. stoljeća* karakteristični su rajski motiv, korbboden motiv (rječe), motiv ukriženih ljiljana, pluteji od mramora (prokoneški, carrarski), biserni niz, natpis na središnjem ukrasnom polju grede itd. Motiv ukriženih ljiljana javlja se tako na pluteju od prokoneškog mramora iz splitske katedrale, pronađenom tijekom radova na kapeli sv. Dujma 1924. godine (danas Arheološki muzej u Splitu) i na pluteju pronađenom, također, 1924. godine u splitskoj katedrali prilikom radova na Boninovu oltaru (slika 127.)

Na nekima od fragmenata oltarnih ograda splitskih ranosrednjovjekovnih crkvi, datiranima u vrijeme djelovanja *Splitske klesarske radionice*, vrlo rijetko se javlja motiv ukrštenih arkadica s volutama, stoga je samo prisutan na mramornom pluteju sv. Lovre na Pazdigradu iz 9. stoljeća, ulomku pluteja od prokoneškog mramora iz splitske katedrale (danas u Arheološkom muzeju u Splitu) iz kasnog 8. stoljeća, mramornom ulomku arhitrava iz samostana sv. Klare s kraja 8. stoljeća i ulomku arhitrava nepoznatog izvornog porijekla ili mjesta nalaza, ali iste visine i ukrasa kao prethodno spomenuti ulomak arhitrava iz sv. Klare.

Motiv križa ispod arkade (rajski motiv) simbolizira obećani raj i javlja se na plutejima splitskih ranosrednjovjekovnih crkvi najčešće u 9. i 11. stoljeću. Prisutan je tako na plutejima splitske katedrale od prokoneškog mramora s kraja 8. stoljeća, pronađenima u koru katedrale, mramornom pluteju s rajskim motivom iz prve polovice 9. stoljeća iz splitske katedrale, pronađenom tijekom radova na kapeli sv. Dujma, pluteju iz crkve sv. Duha iz 11. stoljeća, mramornom pluteju iz crkve sv. Petra na Lučcu (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu) iz druge polovine 11. stoljeća, pluteju iz sv. Jurja na Marjanu, od vapnenca, iz 9. stoljeća, pluteju od carrarskog mramora iz crkve sv. Marije na Poljudu iz 11. stoljeća, mramornom pluteju iz sv. Lovre na Pazdigradu i pluteju od vapnenca iz sv. Mihovila na obali mora iz 10/11. stoljeća, gdje je došlo do multiplikacije motiva.

Korbboden motiv se nešto rjeđe javlja na splitskim plutejima od 9. – 11. stoljeća, stoga ga pronalazimo na mramornom pluteju iz sv. Andrije de fenestris iz 9. stoljeća, pluteju iz sv. Nikole de Sdoria, pluteju od vapnenca iz Sustipanske bazilike sv. Stjepana iz 9/10. stoljeća, pluteju od carrarskog mramora iz sv. Marije na Poljudu iz 11. stoljeća, pluteju iz sv. Mihovila na obali mora, izrađenom od vapnenca, iz 10/11. stoljeća te, pluteju pronađenom kao stepenica oltara splitske krstionice (danas u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu).

Neki fragmenti pripisuju se *Splitskoj ranoromaničkoj klesarskoj radionici* koja djeluje u trećoj četvrtini 11. stoljeća, u doba splitskog nadbiskupa Lovre, zbog kojeg su se u Splitu provele brojne crkvene reforme i gradnja samostana sv. Benedikta. Ornamentalni repertoar *Splitske ranoromaničke klesarske radionice treće četvrtine 11. stoljeća* čine različite varijacije povijuše – troprute povijene lozice sa trolisnim završecima, trolisni završeci probušeni svrdlom, cik – cak vrpca, ograde bez pluteja, S – volute i S – palmete.

Motiv povijene troprute lozice (motiv povijuše) javlja se na ulomcima pluteja i pilastara splitskih ranosrednjovjekovnih crkvi, datiranih u vrijeme djelovanja *Splitske klesarske radionice* (od kraja 8. stoljeća) do *Splitsko ranoromaničke klesarske radionice* (treća četvrtina 11. stoljeća). Motiv povijuše prisutan je na mramornom pluteju iz Lovre na Pazdigradu iz 9. stoljeća, pilastru iz sv. Andrije de fenestris od vapnenca, pilastru iz sv. Trojice od vapnenca iz 9. stoljeća, mramornim „plutejima“ iz sv. Martina iz 11. stoljeća, pilastru iz sv. Eufemije od vapnenca iz 11. stoljeća (i s cik – cak motivom), ulomku iz sv. Nikole de Sdoria, ulomku pilastra od vapnenca iz kripte sv. Lucije iz 9. stoljeća, ulomku pilastra od prokoneškog mramora, iz splitske katedrale iz kasnog 8. stoljeća, ukrašenom povijenom lozicom koja izlazi iz kantarosa, pronađenom tijekom radova na zvoniku katedrale, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, ulomku pilastra od vapnenca iz 8/9. stoljeća, izvorno iz splitske katedrale, ukrašenom povijušom koja izlazi iz kantarosa, (danas Arheološki muzej u Splitu), dvama ulomcima istog pilastra od mramora iz 8. stoljeća, sa ukrasom kantarosa iz kojeg izlaze lozice i dvoprute vrpce, oba pronađena tijekom radova na kapeli sv. Dujma 1924. godine, malom ulomku pilastra od vapnenca iz splitske katedrale iz 11. stoljeća, ulomku pilastra od mramora iz 11/12. stoljeća, pronađenom tijekom radova na kapeli sv. Dujma 1924. godine.

Centralna ukrasna polja zabata oltarnih ograda splitskih ranosrednjovjekovnih crkvi ispunjavaju uobičajeni dekorativni motivi križ i dvije ptice (koje kljucaju grozd), sa svake strane križa po jedna ptica ili križ s dvjema rozetama, sa svake strane križa po jedna rozeta. Križ i dvije ptice krase centralna ukrasna polja mramornog zabata iz sv. Petra na Lučcu (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika) iz 11. stoljeća, zabata iz sv. Marije de Taurello, od vapnenca, iz 11. stoljeća, mramornog zabata iz sv. Mande na Škrapama iz 10/11. stoljeće, zabata od mramora iz sv. Martina iz 11. stoljeća, dok križ s dvjema rozetama ispunjava centralna ukrasna polja mramornog zabata iz Lučca (Arheološki muzej u Splitu) iz 11. stoljeća, mramornog zabata pronađenog u kripti Kibelina hrama, s kraja 9. stoljeća i zabata od vapnenca iz Gospe od Zvonika iz 11. stoljeća.

Kao specifikum, u odnosu na većinu drugih oltarnih ograda u Splitu, sačuvani su ulomci lukova oltarnih ograda sa dvama ukrasnim poljima. Iz predromaničke crkve sv. Trojice sačuvani su mramorni luk oltarne ograde ukrašen kukama, položenima ulijevo i udesno, s natpisom te luk od vapnenca iz 8/9. stoljeća, ukrašen kukama, usmjerenima nalijevo i nadesno, i križem po sredini natpisa sa karakterističnim obrnutim slovima. Luk oltarne ograde iz sv. Marije na Poljudu od carrarskog mramora iz 11. stoljeća, ukrašen je natpisom u donjem ukrasnom polju i kukama usmjerenima ulijevo i udesno u gornjem ukrasnom polju.

Vidljivo je kako je u Splitu tijekom ranog srednjeg vijeka postojala dinamična klesarska produkcija koja je, za sada, u znanstvenoj literaturi sistematizirana uglavnom kroz dvije definirane klesarske radionice, od kojih jedna pripada početku, a druga završetku tog razdoblja. Za pretpostaviti je, stoga, kako će detaljnije znanstveno preispitivanje ovdje predstavljenih ulomaka i onih koji će se tek pronaći budućim istraživanjima omogućiti uvid u klesarsku produkciju tijekom najvećeg dijela ranog srednjega vijeka u gradu Splitu.

6. Literatura

Abramić, M. (1927). Basrelijef Sv. Jurja (?) u Žrnovnici. *Starohrvatska prosvjeta*, 1/1927 (1 – 2), str. 77 – 83.

Babić, I. (2010). O reljefu s prikazom kralja iz Splitske krstionice. *Archaeologia Adriatica*, IV/2010, str. 203 – 215.

Badurina, A. (1985). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost.

Barada, M. (1952). Notae epigraphicae, *Starohrvatska prosvjeta*, III/1952 (2), str. 179 – 182.

Barada, M. (1937). Nadvratnik VII. stoljeća u Kaštel Sućurcu. *Hoffillerov zbornik: Naučni radovi posvećeni Viktoru Hoeffilleru o 60. godišnjici njegova života 19. veljače 1937. godine*. Zagreb : Zaklada Tiskare narodnih novina u Zagrebu.

Barada, M. (1929). Jedan doprinos k pitanju oblika hrvatske krune. *Šišićev zbornik: Zbornik naučnih radova Ferdi Šišiću povodom šezdesetgodišnjice života 1869 – 1929*. Zagreb : Tiskara C. Albrecht, str. 1 – 13.

Basić, I., Jurković, M. (2011). Prilog opusu Splitske klesarske radionice kasnog VIII. stoljeća. *Starohrvatska prosvjeta*, 3/2011 (38), str. 149 – 185.

Belamarić, J. (1997). *Romaničko kiparstvo. Tisuću godina hrvatskog kiparstva*. Zagreb : Muzejsko – Galerijski centar, str. 41 – 95.

Belamarić, J. (1996). Pojava hrvatske romaničke skulpture. Starohrvatska spomenička baština. *Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža: Zbornik radova znanstvenog skupa održanog 6.-8. listopada 1992.* Zagreb : Muzejsko – galerijski centar, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, Nakladni zavod Matice hrvatske, str. 357 – 370.

Belamarić, J. (1993). *Split – Hrvatska: turistički vodič*. Split : Infografika.

Belamarić, J. (1991). *Gospe od Zvonika u Splitu*. Zagreb : Društvo konzervatora Hrvatske.

Bulić, F., Karaman, Lj. (1927). *Palača cara Dioklecijana u Splitu*. Zagreb : Matica hrvatska.

Bulić, F. (1915). Crkvica sv. Martina nad sjevernim vratima Dioklecijanove palače u Spljetu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, XIV/1915, str. 1 – 18.

Bulić, F. (1896). Inscrizioni inedite. *Bullettino di archaeologia e storia Dalmata*, 19/1896, str. 149 – 150.

Bulić, F. Inscrizioni inedite: Spalato. *Bulletino di archeologia e storia Dalmata*, 16/1893, str. 36.

Bulić, F. (1891). Natpisi iz hrvatske narodne dinastije. *Bulletino di archeologia e storia dalmata*,14/1891., str. 19 – 20.

Bulić, F. (1888). *Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale suvremene dalmatinske iz doba narodne hrvatske dinastije*. Zagreb : Dom i svijet.

Buljević, Z., Bonačić – Mandinić, M., Duplančić, A., Ivčević, S., Kliškić, D., Piteša, A. (2007). *Split u Arheološkom muzeju u Splitu*. Split : Arheološki muzej.

Burić, T. (2002). Pluteji oplate splitske krstionice – vrijeme i okolnosti postanka. *Zbornik Tomislava Marasovića*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, str. 301 – 328.

Burić, T. (1997). Predromaničke oltarne ograde – vijek uporabe i sekundarna namjena. *Starohrvatska prosvjeta*, III/ 1997 (24), str. 57 – 76.

Buškariol, F. (1988) Marginalija uz crkvu Sv. Mihovila u Splitu. *Kulturna baština*, 18/1988, str. 17–27.

Bužančić, R. (2004). *Crkva sv. Andrije de fenestris u odaji careva stana*. Split : Etnografski muzej.

Bužančić, R. (2004). Toma Arhiđakon i njegove vijesti o Ivanu Ravenjaninu: Obnova salonitanske nadbiskupije u novom sjedištu i pregradnje antičkih građevina u crkve. *Toma Arhiđakon i njegovo doba: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 25 – 27. rujna 2000. godine u Splitu*. Split : Književni krug, str. 269 – 284.

Chevalier, P., Morgues, F., Piteša, A. (1992). Catalogue des sculptures duh aut Moyen age du Musee archeologique de Split, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 85/1992, str. 207 – 305.

Delonga, V. (2015). O skupini predromaničkih epigrafskih zapisa na crkvenim građevinama ranosrednjovjekovnog Splita. *Međunarodni znanstveni skup Hrvati i Karolinzi: petnaest godina poslije održan 17. – 18. rujna 2015. godine u Splitu*, str. 48 – 52.

Delonga, V. (2009). Dobrotvorni križ nebeskog Boga: razmišljanja uz dva splitska ranosrednjovjekovna natpisa. *Starohrvatska prosvjeta*, 2009/3 (36), str. 125 – 161.

Delonga, V., Bonačić – Mandinić, M. (2005). *Arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače u Splitu 1992. godine*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spmenika u Splitu i Arheološki muzej u Splitu.

Delonga, V. (2000). *Hrvati i Karolinzi II*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Delonga, V. (1997). *Ranoromanički natpisi grada Splita: Predkomunalno doba splitske prošlosti*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Deša, D., Machiedo, S. (1981). Prilog poznavanju samostanskog sklopa sv. Marije de Taurello. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 6-7/1980-1981., str. 69 – 75.

Dyggve, E. (1957). Oltarna ograda u krunidbenoj crkvi kralja Zvonimira. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 51 – 59/1957 (1), str. 87 – 102.

Domančić, D. (1976). O krsnom zdencu splitske krstionice. *Kulturna baština*, 5 – 6/1976, str. 17 – 20.

Duplančić, A. (2009) Crkva sv. Ivana Evanđelista na Splitskome Marjanu. *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 102/2009, str. 143 – 166.

Duplančić, A. (2007). Arhivsko – bibliografski podaci o nekim splitskim spomenicima iz Arheološkog muzeja. *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 100/2007 (1), str. 171 – 220.

Duplančić, A. (1993a). Nepoznati tlocrt samostana sv. Marije de Taurello. *Kačić*, God XXV., str. 473 – 485.

Duplančić, A. (1993b). *Svetište Gospe od Pojišana, Gospina crkva na Pojišanu do početka XX. stoljeća*. Split : Kapucinski samostan Gospe od Pojišana.

Duplančić, A. (1979). Iz prošlosti Gospe od Poišana. *Kulturna baština*, 1979 (9 – 10), str. 19 – 24.

Eitelberger von Edelberg, R. (1884). *Srednjovjekovni umjetnički spomenici Dalmacije: ili Rabu, Zadru, Ninu, Šibeniku, Trogiru, Splitu i Dubrovniku*. Beč : Leykam International.

Fisković, C. (2009). Franjevački samostan na Poljudu. U: Šare, L., *Izabrani spisi*, Split : Marjan Tisak, str. 184 – 193.

Fisković, C. (1960). Neobjavljena romanička Madona u Splitu. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 12/1960 (1), str. 85 – 100.

Fisković, C. (1954). Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti. *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, Zagreb : Društvo povjesničara umjetnosti, 1/1954 (1), str. 71 – 102.

Fisković, C. (1949). Istraživanja u srednjovjekovnoj crkvi sv. Nikole u Splitu. *Historijski zbornik I - IV*. Zagreb : Povijesno društvo Hrvatske, str. 211 – 221.

Fisković, C. (1948). Iskopine crkve sv. Eufemije u Splitu. *Historijski zbornik I - IV*. Zagreb : Povijesno društvo Hrvatske, str. 201 – 210.

Fisković, C. (1936). Franjevački manastir na Poljudu. *Novo doba*, 16 /1936, str. 33 – 34.

Fisković, I. (2002 a). O prikazu hrvatskoga kralja na reljefu iz Solina. *Zbornik Tomislava Marasovića*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, str. 328 – 348.

Fisković, I. (2002 b). *Reljef kralja Petra Krešimira IV*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Fisković, I. (1997). Prikaz vladara iz 11. st. u splitskoj krstionici. *Starohrvatska prosvjeta*, 28-29/1997., str. 49 – 74.

Gunjača, S., Jelovina, D. (1976). *Starohrvatska baština*. Zagreb : Grafički zavod Hrvatske.

Gunjača, S. (1952). Muzej hrvatskih starina od oslobođenja do danas. *Starohrvatska prosvjeta*, 3/1952 (2), str. 221 – 232.

Gunjača, Z. (1992). O podrijetlu motiva križa od ljiljana. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 32/1992 (1), str. 193 – 205.

Gunjača, Z. (1973). *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji I*. Zagreb : Školska knjiga.

Ivačić, A. (1940). Starohrvatski spomenici u lapidariju Arheološkog muzeja. *Kalendar Jadran*, Split.

Jakić – Cestarić, V. (1980). O donatorima crkve sv. Nikole u Velom Varošu u Splitu i o crkvama toga sveca u splitskim izvorima XI i XII stoljeća, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dlamaciji*, 21/1980 (1), str. 174 – 189.

Jakšić, N. (2008). Dalmatinski primjeri reljefa u stilu lituprandovske renesanse. Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske: *Zbornik radova sa znanstvenih skupova <<Dani Cvite Fiskovića 2>> održanih 2003. i 2004. godine*. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 395 – 405.

Jakšić, N. (1999). Reljefi Trogirske klesarske radionice iz crkve sv. Marte u Bijaćima, *Starohrvatska prosvjeta*, III/1999 (26), str. 265 – 286.

Jelić, L. (1895). Zvonik spljetske stolne crkve. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 1/1895 (1), str. 29 – 95.

Jelić, Lj., Bulić, F., Rutar, S. (1894). *Vodja po Spljetu i Solinu*, Zadar : Dominović.

Jelić, Lj. (1887). Natpis odnoseći se na starinsku crkvu S. Petra u Solinu. *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, 10/1887 (11), str. 171 – 172.

Jurković, M. (1995). Predromanički šesterolisti Dalmacije i Problemi funkcije. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 35/1995, *Filozofski fakultet u Zagrebu*, str. 225 – 238.

Kalogjera, N. (1922). *Vodj po Marjanu*. Split : Jugoslavenski narod.

Karaman, Lj. (1943). *Živa starina: petdeset slika iz vremena hrvatskih narodnih vladara*. Zagreb : Hrvatski izdavački bibliografski zavod.

Karaman, Lj. (1942). O spomenicima VII i VIII stoljeća u Dalmaciji i o pokrštenju Hrvata. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 22-23/1942 (1), str. 73 – 113.

Karaman, Lj. (1938). *Portal Majstora Radovana u Trogiru*. Zagreb: Rad JAZU, knj. 262., str. 70., bilj. 1.

Karaman, Lj. (1937 a). Kritika Lovre Katića: Starohrvatski natpis iz IX. vijeka u Sućurcu kod Splita. *Jugoslavenski istoriski časopis I – IV*, 3/1937, str. 440 – 441.

Karaman, Lj. (1937 b). Novi nalazi u Sv. Mariji de Taurello u Splitu. *Jugoslovenski istoriski časopis I – IV*, 3/1937, str. 617 – 618.

Karaman, LJ. (1935). Dva otkrivena natpisa iz dobe hrvatskih narodnih vladara u Splitu. *Obzor, 11. X. 1935.*

Karaman, Lj. (1930). *Iz kolijevke starohrvatske prošlosti*. Zagreb : Matica hrvatska.

Karaman, Lj. (1925 a). Basrelijef u splitskoj krstionici. *Prilog I. Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 47 - 48/1924-1925, str. 3

Karaman, Lj. (1925 b). Izvješće: o djelatnosti Konzervatorskoga Ureda za Dalmaciju u Splitu god. 1924.-25. *Prilog VI. Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 47 – 48/1924 - 25., str. 1 – 28.

Katičić, R. (1998). *Litterarum studia, Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*. Zagreb: Matica Hrvatska.

Katić, L. (1950). Topografske bilješke Solinskog polja. *Bulletin d'archaeologie et d'histoire Dalmate*, LII/1950, str. 79 – 95.

Katić, L. (1935). Starohrvatski natpis iz IX. vijeka u Sućurcu kod Splita. *Obzor, 9. IX. 1935.*

Kečkemet, D. (2002). *Prošlost Splita*. Split : Marjan Tisak.

Kečkemet, D. (1986). *Kaštel Sućurac*. Split : Mjesna zajednica Kaštel Sućurac.

Krivić, L. (1990). *Franjevačka crkva i samostan u Splitu na Poljudu*, Split : Franjevački samostan Poljud.

Kukuljević – Sakcinski, I. (1873). *Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Albanije, Krfa i Italije*. Zagreb : Tisak dioničarske tiskare.

Ljubić, I. (2019). *O marjanskoj šumi*. http://drustvomarjan.hr/category/o-marjanskoj-sumi [19. 8. 2020.].

Marasović, J., Buble, S., Marasović, K., Perojević, S. Prostorni razvoj jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače. *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 8/2000 (2), str. 175 – 238.

Marasović, J., Marasović T., Marasović, M. (1996). *Crkva sv. Jurja u Splitu*, monografija i katalog izložbe, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Marasović, J., Marasović, T., Marasović, M. (1971). *Crkva svete Trojice u Splitu: uspomeni Mihe Barade zaslužnog istraživača hrvatske povijesti*. Split : Urbanistički zavod Dalmacije, Zavod za zaštitu spomenika kulture.

Marasović, T. (2011). *Dalmatia Praeromanica III: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji*. Split – Zagreb : Književni krug Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Marasović, T. (2010). Splitska katedrala u ranome srednjem vijeku. *Archaeologia Adriatica,* 4/2010 (1), str. 177 - 201.

Marasović, T., Marasović – Alujević, M. (2008). Sućidar u Splitu – Arheološka i onomastička istraživanja. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji,* 41/2008 (1), str. 27 – 48.

Marasović, T. (2006). Oltarna ograda u hrvatskoj predromanici. *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (Zagreb, 27. – 29. travnja 2006.).* Zagreb : Institut za povijest umjetnosti. str. 101 – 121.

Marasović, T. (1998). *Prva stoljeća grada Splita I*. Split : mala splitska biblioteka.

Marasović, T. (1997). O krsnom bazenu splitske krstionice. *Starohrvatska prosvjeta,* III/1997 (24)., str. 7 – 56.

Marasović, T. (1996). *Split u starohrvatsko doba*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu.

Marasović, T. (1994). *Graditeljstvo starohrvatskog doba u Dalmaciji*, Split : Književni krug.

Marasović, T. (1988). Prilog kronologiji predromaničke arhitekture u Dalmaciji. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti,* 1988 /12 – 13., str. 27 – 39.

Marasović, T., Zekan, M. (1982 a). Istraživanje ranosrednjovjekovne crkve sv. Mihovila „na obali“ u Splitu. *Starohrvatska prosvjeta*, 3/1982 (12), str. 111 – 126.

Marasović, T., Zekan, M. (1982 b). Istraživanje i konzervacija srednjovjekovne crkve sv. Mihovila na obali u Splitu. Kulturna baština, 8/1982 (13), str. 51 – 58.

Marasović, T., Oreb, F. (1978). Obrada graditeljskog naslijeđa u okviru projekta <<Splitski poluotok>> (program za provedbeni urbanistički plan), *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 2 – 3/1976, 1977., str. 75 – 109.

Marasović, T., Vrsalović, D. (1963/67) Srednjovjekovna opatija na Sustipanu u Splitu: Arheološka istraživanja. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku,* 65 – 67/1963 - 67, str. 175 – 208.

Marasović J., Marasović T. (1959). Antički Dijanin hram i ranosrednjovjekovna crkvica sv. Jurja na rtu Marjana. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku,* 61/1959, str. 122 –133.

Matetić, D. (2002). Pleterni ulomci iz predromaničke crkve sv. Marije na Poljudu. *Zbornik Tomislava Marasovića*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Nikšić, G. (2005). Kor splitske katedrale. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 40/2005 (1), str. 263 – 302.

Nikšić, G. (2004). Obnova prezbiterija katedrale sv. Dujma u doba Tome Arhiđakona, *Toma Arhiđakon i njegovo doba: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 25 – 27. rujna 2000. godine u Splitu*. Split : Književni krug, str. 253 – 266.

Nikšić, G. (2002). Novi nalazi u koru katedrale Sv. Dujma. *Kulturna baština*, 31/2002, str. 139 – 162.

Novak, G. (1957). *Povijest Splita I : Od prethistorijskih vremena do definitivnog gubitka pune autonomije 1420. god.* Split : Matica hrvatska.

Omašić, V. (1986). *Povijest Kaštela: od početka do kraja XVIII stoljeća*. Split : Logos.

Oreb, F. (2010). Arheološka istraživanja na Narodnom trgu u Splitu godine 1978. *Kulturna baština*, 36/2010, str. 151 – 174.

Ostojić, I. (1962). Postanak samostana sv. Benedikta u Splitu. *Anali Historijskog instituta jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, God VIII – IX., str. 49 – 64.

Ostojić, I. (1963). *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima I*. Split : Benediktinski priorat – Tkon.

Ostojić, I. (1964). *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*. Split : Benediktinski prirorat – Tkon.

Ozretić, O. (1882). Paludi di Spalato. *Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata*, 5/1882, str. 166 – 169.

Porfirogenet, K. (2003). *O upravljanju carstvom*. Zagreb : Dom i svijet.

Perić, O., Matijević – Sokol, M., Katičić, R. (2003). *Povijest salonitanskih i splitskih* prvosvećenika. Split : Književni krug.

Perković, Z. (1981). Istraživanje samostana Sv. Marije de Taurello. *Kulturna baština*, 7/1981 (11 – 12). str. 46 – 63.

Perković, Z. (1977). *Sklop objekata uz sjeverozapadni zid srednjovjekovnog Splita I*. Magistarski rad. Zagreb : Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu.

Petricioli, I. (1993). Na tragu klesarske radionice iz 11. stoljeća. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 1993/86, str. 275 – 286.

Petricioli, I. (1960). *Pojava romaničke skulpture u Dalmaciji*. Zagreb : Društvo historičara umjetnosti Hrvatske.

Petrić, P. (1989). Sakralna topografija u staroj gradskoj jezgri. *Kulturna baština*, 1989/19 (14). str. 272 – 287.

P. Goss, (V.), *Četiri stoljeća europske umjetnosti: 800.-1200. : Pogled s jugoistoka*. Zagreb : Golden marketing – Tehnička knjiga.

Petrinec, M., Šeparović, T. (1994 a) Arheološka istraživanja na Sustipanu u Splitu 1994. godine. Starohrvatska prosvjeta, 3/1994 (27), str. 243 – 248.

Petrinec, M. Šeparović, T. (1994 b) Arheološka iskopavanja na Sustipanu u Splitu. *Obavijesti hrvatskog arheološkog društva*, 26 /1994 (3), str. 47 – 49.

Piteša, A. (2012). *Ranosrednjovjekovni kameni spomenici u Arheološkom muzeju u Splitu*. Split : Arheološki muzej.

Piteša, A. (2007). Predromanički kameni namještaj iz crkve sv. Petra Starog na Lučcu u Splitu. *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 100/2007 (1), str. 105 - 124.

Piteša, A. (1992). *Starohrvatski Solin: Arheološki muzej u Splitu 2.10. – 20.11. 1992.*, Split : Arheološki muzej u Splitu, Galerija umjetnina, Matica hrvatska.

Piplović, S. (2011). Arhitektonski razvoj sakralnog sklopa sv. Duha u Splitu. *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 2011/19 (1), str. 18 – 29.

Prijatelj – Pavičić, I. (2002). Prilog poznavanju reljefa na zdencu splitske krstionice. *Zbornik Tomislava Marasovića*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, str. 348 – 367.

Prijatelj – Pavičić, I. (1996). Reljef kralja u Splitskoj krstionici. *Kolo: časopis Matice hrvatske*, 8/1998 (1), str. 10 – 22.

Prijatelj, K. (1954). Skulpture s ljudskim likom iz starohrvatskog doba. *Starohrvatska prosvjeta*, 3/1954 (3), str. 65 – 91.

Rapanić, Ž. (2007). *Od carske palače do srednjovjekovne općine*. Split : Književni krug - Split

Rapanić, Ž. (1995). Oltarna ograda splitskog priora Furmina. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 35/1995 (1), str. 327 – 344.

Rapanić, Ž. (1971). Ranosrednjovjekovni latinski natpisi iz Splita. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 65 – 67/ 1963 – 5, 1971., str. 271 – 314.

Rapanić, Ž. (1958). Kamena plastika ranog srednjeg vijeka u Arheološkom muzeju u Splitu. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 60/1958, str. 96 – 124.

Romario (2020). *Različiti turistički planovi i karte*. http://romario.hr/hr/8165/razliciti-turisticki-planovi-i-karte/?print=1. Pristupljeno: 31. 8. 2020.

Supan, V., Plazibat, M. (2019). *Crkve u staroj jezgri grada Splita*. Split : Muzej grada Splita.

Tomić, R. (1997). *Franjevačka crkva i samostan na Poljudu u Splitu*, Split : Franjevački samostan Poljud.

Turistička zajednica Split (2020). *Dioklecijanova palača i srednjovjekovni Split*. https://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Split/Dioklecijanova-palaca-i-srednjovjekovni-Split?Y2lcODcwLGRzXDEzNixwXDI0. Pristupljeno: 31. 8. 2020.

Vežić, P. (2001). Plutej s likom vladara iz krstionice u Splitu. *Radovi instituta za povijest umjetnosti*, 25/2001, str. 7 – 16..

Sažetak

U ovom radu se iznose fragmenti oltarnih ograda ranosrednjovjekovnih crkvi na Splitskom poluotoku. Početni dio rada razmatra povijesne prilike i osobe u Splitu u ranom srednjem vijeku, koje su uvjetovale i pospješile izgradnju brojnih ranosrednjovjekovnih crkvi i njihovog kamenog liturgijskog namještaja. Nezaobilazan dio liturgijskog crkvenog namještaja crkvi u ranom srednjem vijeku na Splitskom poluotoku jesu oltarne ograde, čija se podjela i tipologija donosi u drugom dijelu rada. Treći dio rada analizira i sintetizira brojne sačuvane fragmente oltarnih ograda splitskih ranosrednjovjekovnih crkvi iz perspektive utvrđenog mjesta nalaza ili izvornog porijekla. U trećem dijelu rada se ujedno i aludira na sekundarnu funkciju fragmenata oltarne ograde ranosrednjovjekovnih splitskih crkvi.

Ključne riječi: fragmenti oltarnih ograda, rani srednji vijek, Splitski poluotok

FRAGMENTS OF ALTAR RAILINGS IN THE EARLY MIDDLE AGES ON THE SPLIT PENINSULA

Abstract

This paper will present fragments of the altar railings of early medieval churches on the Split peninsula. The initial part of the paper analyzes the historical circumstances and citizens of Split in the early Middle Ages, which conditioned and facilitated the construction of numerous early medieval churches and their stone liturgical furniture. A common and indispensable part of the liturgical church furniture of the church in the early Middle Ages on the Split peninsula are the altar railings, the division and typology of which are presented in the second part of the paper. The third part of the paper analyzes and synthesizes numerous preserved fragments of altar railings of Split's early medieval churches from the perspective of established sites of finding or its true origin. The third part of the paper also alludes to the secondary function of the fragments of the altar railing of the early medieval churches in Split.

Key words: fragments of the altar railings, early Middle Ages, Split peninsula

Popis slika

Slika 1 Dio Tabule Peutingeriane – Split prije gradnje Dioklecijanove palače (http://drustvomarjan.hr/category/o-marjanskoj-sumi) 4
Slika 2 Dioklecijanova palača (https://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Split/Dioklecijanova-palaca-i-srednjovjekovni-Split?Y2lcODcwLGRzXDEzNixwXDI0) 4
Slika 3 Topografija splitskih predgrađa (http://romario.hr/hr/8165/razliciti-turisticki-planovi-i-karte/?print=1) 5
Slika 4 Protiron Dioklecijanove palače u Splitu (foto: A. Ujević) 8
Slika 5 Sarkofag Dobrog pastira iz Solina u Arheološkom muzeju u Splitu (foto: A. Ujević) 8
Slika 6 Luk oltarne ograde, S. Giustina - Padova, (Marasović, 2006: 114) 8
Slika 7 In situ oltarna ograda u crkvi sv. Martina u Splitu, 11. stoljeće (foto: A. Ujević) 9
Slika 8 Trabeacija oltarne ograde sv. Martina u Splitu, mramor, 11. stoljeće (foto: A. Ujević) 10
Slika 9 Desni plutej oltarne ograde sv. Martina u Splitu ukrašen motivom povijene troprute lozice (foto: A. Ujević) 10
Slika 10 Lijevi plutej oltarne ograde s troprutom povijenom lozicom u crkvi sv. Martina u Splitu (foto: A. Ujević) 11
Slika 11 Plutej iz ranije faze razvitka crkve sv. Martina u Splitu ukrašen troprutnom mrežom, 9. stoljeće (foto: A. Ujević) 11
Slika 12 Ulomci četiri pilastra od vapnenca, sv. Eufemija, 11. stoljeće (Fisković, 1948, Tab. VII)..... 12
Slika 13 Ulomak pilastra od vapnenca iz ckrve sv. Eufemije, s troprutnom povijenom lozicom i cik - cak vrpcom, Muzej grada Splita (foto: A. Ujević) 13
Slika 14 Ulomak pilastra od vapnenca s troprutnim perecima i kružnicama iz crkve sv. Ciprijana, 11. stoljeće (Marasović, 2011: 331) 13
Slika 15 Ulomak kamenog liturgijskog namještaja iz crkve sv. Lovre na Trgu, pronađeni u atriju stare vijećnice na Narodnom trgu (Gunjača, 1952) 14
Slika 16 Ulomak arhitrava oltarne ograde s jednotrupim kukama, crkva sv. Lovre na Trgu (Marasović, 2011: 334) 14
Slika 17 Ulomak podnožja oltarne ograde, sv. Lovre na Trgu (Marasović, 2011: 334) 15
Slika 18 Ulomak mramornog pluteja pronađen u Vestibulu u Splitu, danas u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (foto: A. Ujević) 15
Slika 19 Ulomak mramornog pluteja s rajskim motivom, nekoć uzidan u Palaču Dragišić, izvorno porijeklo crkva sv. Duha (Marasović, 2011: 345) 16
Slika 20 Ulomak rekonstrukcije pluteja s rajskim motivom, od vapnenca, iz crkve sv. Mihovila in ripa maris, danas u Muzeju grada Splita, 10/11. stoljeće (foto: A. Ujević) 17
Slika 21 Ulomak pluteja s korbboden motivom iz crkve sv. Mihovila in ripa maris i ulomak pluteja s geometrijskom kompozicijom, vapnenac, 10/11. stoljeće (Marasović i Zekan, 1982: Tab. V) 17
Slika 22 Rekonstrukcija pluteja s korbboden motivom iz crkve sv. Mihovila in ripa maris (Marasović i Zekan, 1982: Tab. V) 18
Slika 23 Ulomak pilastra od vapnenca iz crkve sv. Mihovila in ripa maris, 10/11. stoljeće (Marasović i Zekan, 1982: Tab. IV) 18
Slika 24 Ulomak grede od vapnenca iz crkve sv. Mihovila in ripa maris (Marasović i Zekan, 1982: Tab. IV), 10/11. stoljeće 19
Slika 25 Ulomak pilastra oltarne ograde od vapnenca iz crkve sv. Marije de Taurello, 11. st., danas u Arheološkom muzeju u Splitu (foto: A. Ujević) 21
Slika 26 Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora iz sv. Marije de Taurello, 9. stoljeće, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, izvorno porijeklo Splitska katedrala (foto: A. Ujević) 22

Slika 27 Ulomak zabata oltarne ograde od vapnenca izvorno iz sv. Marije de Taurello, s natpisom posvećenom opatu Andriji, 11. stoljeće (Ostojić, 1963: 333) 22
Slika 28 Ulomak grede od vapnenca, sv. Marija de Taurello (Chevalier et. al., 1992: 301)..... 22
Slika 29 Mramorni zabat iz sv. Petra na Lučcu, Arheološki muzej u Splitu, 11. stoljeće, prednja strana (foto: A. Ujević) 24
Slika 30 Stražnja strana mramornog zabata u Arheološkom muzeju u Splitu, iz crkve sv. Petra Starog na Lučcu, 11. stoljeće (Rapanić, 1958: 111) 24
Slika 31 Mramorni zabat iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, izvorno iz crkve sv. Petra Starog na Lučcu (Piteša, 2007: 113) 25
Slika 32 Ulomak mramornog pluteja oltarne ograde s rajskim motivom u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, izvorno sv. Petar na Lučcu, 11. stoljeće (Piteša, 2007: 119)..... 26
Slika 33 Ulomak arhitrava iz crkve sv. Andrije na Dražancu, 11. stoljeće (Marasović, 2011: 365)..... 27
Slika 34 Ulomak pluteja iz crkve sv. Andrije na Dražancu, 10. stoljeće (Marasović, 2011: 365)..... 27
Slika 35 Ulomci oltarne ograde na Sustipanu (Marasović, 2008: 370)..... 28
Slika 36 Ulomak pluteja s korbboden motivom sa Sustipana, od vapnenca, 10/11. stoljeće, danas u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (foto: A. Ujević)..... 29
Slika 37 Ulomak pluteja iz crkve sv. Mihovila na Bambinoj glavici, 9. stoljeće (Buškariol, 1988: 19) 30
Slika 38 Snimka nalaza s Kašjuna iz 1897. (Duplančić, 2009: 150)..... 30
Slika 39 Tragovi pluteja oltarne ograde na južnom zidu crkve sv. Jurja na Marjanu (Marasović et. al., 1996: 15) 31
Slika 40 Tragovi pluteja na sjevernom zidu crkve, 1954. godina (Marasović et. al., 1996: 15) 32
Slika 41 Ulomak in situ pluteja iz crkve sv. Jurja na Marjanu, vapnenac, početak 9. stoljeća (Marasović et. al., 1996: 24)..... 32
Slika 42 Luk oltarne ograde iz sv. Marije na Poljudu, carrarski mramor, 11. stoljeće (Matetić, 2002: 273)..... 33
Slika 43 Ulomak pluteja s korbboden motivom, carrarski mramor, Marija na Poljudu, 11. stoljeće (Matetić, 2002: 272)..... 34
Slika 44 Ulomak pluteja s rajskim motivom, carrarski mramor, sv. Marija na Poljudu, 11. stoljeće (Matetić, 2002: 272)..... 35
Slika 45 Ulomak arhitrava od carrarskog mramora, sv. Marija na Poljudu, 11. stoljeće, danas Franjevački samostan na Poljudu (foto: A. Ujević) 36
Slika 46 Ulomak stupa s kapitelom, carrarski mramor, iz sv. Marije na Poljudu, 11. stoljeće, danas Franjevački samostan na Poljudu (foto: A. Ujević) 37
Slika 47 Ulomak arhitrava, sv. Marija na Poljudu, carrarski mramor, danas Franjevački samostan na Poljudu (foto: A. Ujević)..... 37
Slika 48 Idejna rekonstrukcija trabeacije oltarne ograde sv. Marije na Poljudu (Matetić, 2002: 282) . 38
Slika 49 Luk oltarne ograde od mramora u Arheološkom muzeju u Splitu, izvorno sv. Trojica, 8/9. stoljeće (foto: A. Ujević) 40
Slika 50 Luk oltarne ograde od vapnenca u Arheološkom muzeju u Splitu, izvorno sv. Trojica, 9. stoljeće (foto: A. Ujević) 41
Slika 51 Ulomak pluteja od vapnenca u Arheološkom muzeju u Splitu, izvorno sv. Trojica, 9. stoljeće (foto: A. Ujević) 41
Slika 52 Rekonstrukcija pluteja iz sv. Trojice na temelju tri ulomka pluteja (Duplančić, 2007: 181).. 42
Slika 53 Rekonstrukcija pluteja od vapnenca na temelju pet ulomaka pluteja, sv. Trojica u Splitu, 9. stoljeće (Piteša, 2012: 86) 42
Slika 54 Ulomak pilastra od vapnenca s troprutnom povijenom lozicom, sv. Trojica u Splitu, 9. stoljeće (Duplančić, 2007: 182)..... 43

Slika 55 Mramorni stupić s kapitelom oltarne ograde, sv. Trojica, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, 9/10. stoljeće (foto: A. Ujević) 43
Slika 56 Ulomak s natpisom donatora Ivana, sv. Trojica u Splitu (Duplančić, 2007: 177) 44
Slika 57 Ulomci crkve i crkvenog namještaja, sv. Izidor na Sućidru (Marasović, 2011: 413) 45
Slika 58 Ulomak zabata s ostatkom kuka i dvoprutom pletenicom, 9. stoljeće (Marasović, 2011: 413) 45
Slika 59 Crtež ulomka grede oltarne ograde od vapnenca, crkva Gospe od Pojišana (Marasović, 2011: 415)..... 46
Slika 60 Ulomak mramornog zabata, u crkvi sv. Andrije de fenestris (izvorno po Marasoviću sv. Mande na Škrapama), 10. stoljeće (foto: A. Ujević) 46
Slika 61 Ulomak mramornog pluteja, danas u crkvi sv. Andrije de fenestris, izvorno sv. Mande (foto: A. Ujević) 47
Slika 62 Ulomci pluteja iz Mande na Škrapama (Marasović, 2011: 418) 47
Slika 63 Ulomak mramornog zabata, pronađen u kripti Kibelina hrama, 9. stoljeće (foto: A. Ujević) 48
Slika 64 Ulomak pilastra s troprutnom povijenom lozicom, vapnenca, danas sv. Andrija de fenestris (foto: A. Ujević) 49
Slika 65 Stupić s kapitelom od vapnenca danas na zidu u svetištu crkve sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević) 49
Slika 66 Ulomak pilastra s troprutnim perecima u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević) 49
Slika 67 Ulomak pilastra s geometrijskom kompozicijom rombova i troprutnih kružnica i bisernim nizom u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević) 50
Slika 68 Ulomak pilastra od vapnenca, na sjevernom zidu, crkva sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević) 50
Slika 69 Ulomak grede oltarne ograde s ostatkom natpisa TET, crkva sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević) 50
Slika 70 Ulomci s pleternim motivima u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević) 51
Slika 71 Ulomak pluteja ili ciborija od vapnenca, sv. Andrija de fenestris (foto: A.Ujević) 51
Slika 72 Ulomak pluteja od mramora, sv. Andrije de fenestris, tropruti pleter (foto: A. Ujević) 51
Slika 73 Ulomak pluteja s korbboden motivom od mramora, sv. Andrija de fenestris (foto: A. Ujević) 52
Slika 74 Ulomak zabata ili pluteja u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević) 52
Slika 75 Ulomak zabata od mramora pronađen u podrumskoj prostoriji 11, istraživanja 1959. - 64. godine, u crkvi sv. Andrije de fenestris (Supan i Plazibat, 2019: 58) 52
Slika 76 Mramorni pilastar sa stupićem s kapitelom u crkvi sv. Andrije de fenestris (foto: A. Ujević)53
Slika 77 Ulomak s pleternim ornamentom, pronađen u svjetliku 12 tijekom istraživanja 1948. godine (Marasović et. al., 2000: 190)..... 53
Slika 78 Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora, sv. Klara, kraj 8. stoljeća (Piteša, 2012: 69) 54
Slika 79 Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora, pronađen u Severovoj ulici, sv. Klara, prva polovica 9. stoljeća (Piteša, 2012: 67)..... 55
Slika 80 Ulomak pluteja ili pilastra oltarne ograde s pleternim ornamentom, pronađen u podrumskoj prostoriji 17 A tijekom istraživanja 1996. (Marasović et. al., 2000: 189)..... 56
Slika 81 Ulomak grede oltarne ograde s natpisom i arkadicama, 15 B prostorija, istraživanja 1996. godine (Marasović et. al., 2000: 190)..... 56
Slika 82 Ulomak s povijenom troprutom lozicom, pronađen prigodom preslagivanja deponiranog kamena, istraživanja 1996. godine (Marasović et. al., 2000: 190) 56
Slika 83 Ulomak s dvoprutom lozicom i rozetom, zapadni zid sv. Klare, istraživanja 1964. (Marasović et. al., 2000: 192)..... 56
Slika 84 Ulomak pluteja od mramora s korbboden motivom, istraživanja sv. Klare 1963. godine, 9. stoljeće (Supan i Plazibat, 2019: 57) 57

Slika 85 Ulomak pilastra od vapnenca, pronađen 1992. u podrumskoj prostoriji 19 B, 9.-10. stoljeće (Delonga i Bonačić - Mandinić, 2005: 30) 58
Slika 86 Prednja strana arhitrava s natpisom posvećenim donatoru Gadui i klesaru Dominiku, 9. stoljeće, Muzej grada Splita (foto: A. Ujević) 59
Slika 87 Stražnja strana arhitrava donatora Gadue s vidljivim rupama, Muzej grada Splita (foto: A. Ujević) 59
Slika 88 Mramorni plutej oltarne ograde s rajskim motivom, danas kapela sv. Lovre na Pazdigradu (foto: A. Ujević) 60
Slika 89 Detalj - Motiv troprute povijene lozice i preklapajućih arkadica na pluteju iz Lovre na Pazdigradu (foto: A. Ujević) 60
Slika 90 Dvije rupe na gornjoj strani pluteja Lovre na Pazdigradu (foto: A. Ujević) 61
Slika 91 Ulomak pluteja od vapnenca, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 292) 61
Slika 92 Ulomak pluteja od vapnenca s trouganom profilacijom, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 292) 62
Slika 93 Ulomak kapitela od vapnenca, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 292) 62
Slika 94 Ulomak pluteja od vapnenca s prikazom palmete, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 293) 63
Slika 95 Ulomak grede od vapnenca s dvjema kukama i ostatkom natpisa RES, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 295) 63
Slika 96 Ulomak grede s kukama i grčkim slovom omega, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 295) 64
Slika 97 Ulomak grede s motivom kuka i rupica, vapnenac, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 296) 64
Slika 98 Ulomak pluteja od vapnenca s jednom sačuvanom kukom, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 296) 65
Slika 99 Ulomak pluteja ukrašen trima perforiranim kukama, vapnenac, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 296) 65
Slika 100 Ulomci ukrašeni ostatkom troprutnog pletera, Ad basilicas pictas (Buškariol, 1990: 296) .. 66
Slika 101 Ulomak kapitela ili pluteja ; ulomak pluteja, vapnenac, Ad basilicas pictas (Chevalier et. al., 1992: 295) 66
Slika 102 Ulomak grede oltarne ograde od vapnenca, Ad basilicas pictas, 9 stoljeće (Rismondo, 1999: 47) 67
Slika 103 Ulomak luka oltarne ograde od vapnenca, Ad basilicas pictas, 9 stoljeće (Rismondo, 1999: 48) 67
Slika 104 Ulomak pluteja oltarne ograde, od vapnenca, Ad basilicas pictas, 9. stoljeće (Rismondo, 1999: 48) 68
Slika 105 Mramorni arhitrav oltarne ograde, crkva sv. Mateja, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, 9. stoljeće (foto: A. Ujević) 68
Slika 106 Crtež trabeacije oltarne ograde u crkvi sv. Gospe od Zvonika, vapnenac, 11. stoljeće (Marasović, 2011: 250) 69
Slika 107 Dva ulomka iste grede oltarne ograde, od vapnenca, u crkvi Gospe od Zvonika, sa posvetnim natpisom prioru Furminu, 11. stoljeće (foto: A. Ujević) 70
Slika 108 Zabat oltarne ograde od vapnenca, Gospe od Zvonika, 11. stoljeće (foto: A. Ujević) 70
Slika 109 Ulomak s ostatkom ukrasa palmete, pronađen tijekom restauratorskih radova 2020., Gospe od Zvonika (foto: A. Ujević) 71
Slika 110 Ulomci trabeacije oltarne ograde, sv. Mikula u Velom Varošu, kraj 11./poč. 12. st. (Delonga, 1997: 20) 73
Slika 111 Ulomak mramornog pilastra oltarne ograde iz splitske katedrale, zvonik katedrale, 9. stoljeće (Piteša, 2012 : 22) 74

Slika 112 Ulomak pilastra od prokoneškog mramora, iz splitske katedrale, zvonik katedrale, ukrašen povijenom lozicom koja izlazi iz kantarosa, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, kasno 8. stoljeće (foto: A. Ujević) 75
Slika 113 Ulomak pilastra od vapnenca, iz splitske katedrale, ukrašen povijušom koja izlazi iz kantarosa, danas Arheološki muzej - Split, 8/9. stoljeće (foto: A. Ujević) 76
Slika 114 Ulomak pilastra od prokoneškog mramora, ukrašen povijenom lozicom i bisernim nizom splitska katedrala, 8. stoljeće (Piteša, 2012: 44) 77
Slika 115 Dva ulomka istog pilastra od mramora, kantaros iz kojeg izlaze lozice i dvoprute vrpce, splitska katedrala, radovi na kapeli sv. Dujma, 8. stoljeće (Piteša, 2012: 47 ; foto: A. Ujević) 78
Slika 116 Mali ulomak pilastra od vapnenca, splitska katedrala, radovi na kapeli sv. Dujma, 11. stoljeće (Piteša, 2012: 54) 79
Slika 117 Ulomak pilastra od mramora, pronađen tijekom radova na kapeli sv. Dujma - 1924. godine (Chevalier et. al., 1992: 298) 79
Slika 118 Ulomak grede od mramora iz splitske katedrale, okvir Natalisove grobnice, 9. stoljeće, Muzej sakralne umjetnosti u Splitu (foto: A. Ujević) 80
Slika 119 Ulomak grede od mramora, splitska katedrala, danas u Muzeju sakralne umjetnosti u Splitu (foto: A. Ujević) 81
Slika 120 Ulomak grede od vapnenca iz splitske katedrale, pronađena u koru katedrale, 9. stoljeće, danas Muzej sakralne umjetnosti u Splitu (foto: A. Ujević) 81
Slika 121 Ulomak grede od vapnenca s kukama i dvostruko isprepletenom troprutnom pletenicom, iz splitske katedrale, 9. stoljeće, Arheološki muzej u Splitu (foto: A. Ujević) 82
Slika 122 Ulomak arhitrava oltarne ograde od mramora, splitska katedrale, 8/9. stoljeće (Piteša, 2012: 54) 82
Slika 123 Ulomak mramornog pluteja s rajskim motivom, splitska katedrala, 8. stoljeće, danas u Arheološkom muzeju u Splitu (foto: A. Ujević) 83
Slika 124 Rekonstrukcija mramornog pluteja s rajskim motivom (Piteša, 2012: 41) 84
Slika 125 Ulomak pluteja s rajskim motivom iz splitske katedrale, radovi - kor katedrale, danas u Muzeju sakralne umjetnosti u Splitu, 8. stoljeće (foto: A. Ujević) 85
Slika 126 Ulomak pluteja s rajskim motivom, splitska katedrala, pronađen tijekom radova u koru katedrale, prokoneški mramor, danas u Muzeju sakralne umjetnosti u Splitu, 8. stoljeće (foto: A. Ujević) 85
Slika 127 Ulomak mramornog pluteja s motivom križa od ljiljana, uzidan u sarkofag sv. Dujma, splitska katedrala, radovi - kapela sv. Dujma 1924. godine, 8. stoljeće (foto: A. Ujević) 86
Slika 128 Prednja strana ulomka pluteja od prokoneškog mramora s motivom križa od ljiljana, splitska katedrala, 8. stoljeće, radovi – kapela sv. Dujma 1924. godine, danas Arheološki muzej u Splitu (foto: A. Ujević) 87
Slika 129 Stražnja strana ulomka pluteja od prokoneškog mramora, splitska katedrala, danas Arheološki muzej u Splitu (foto: A. Ujević) 88
Slika 130 Dva ulomka mramornog pluteja, pronađena tijekom radova na kapeli sv. Dujma, splitska katedrala, 9. stoljeće (Piteša, 2012: 52) 88
Slika 131 Ulomak zabata ili ciborija od mramora, splitska katedrala, 8. stoljeće (Piteša, 2012: 52) 89
Slika 132 Ulomak zabata ili ciborija od mramora, splitska katedrala, 8. stoljeće (Piteša, 2012: 52) 89
Slika 133 Mramorni kapiteli oltarne ograde, splitska katedrala, danas u Arheološkom muzeju u Splitu, 9. stoljeće (foto: A. Ujević) 90
Slika 134 Ulomak mramornog luka oltarne ograde s natpisom donatora - nadbiskupa, pronađen uzidan u nadbiskupsku kulu u Kaštel - Sućurcu, izvorno splitska katedrala, druga polovica 8. stoljeća (Basić i Jurković, 2011: 160) 91
Slika 135 Ulomci četiriju arhitrava od vapnenca, pronađeni tijekom rekonstrukcije zvonika splitske katedrale (Rapanić, 1971: 283 - 285) 92

Slika 136 Mramorni plutej s motivom pentagrama uzidan u krsni zdenac splitske krstionice, izvorno splitska katedrala (foto: A. Ujević) 96

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ANTONIJA UJEVIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistrica edukacije rom. uml. i hrvatske, izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mojega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 17.9.2020.

Potpis Ujević

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA U SPLITU

Student/Studentica: Antonija Ujević

Naslov rada: Fragmenti oltarnih ograda u ranom srednjem vijeku na Split. području

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest umjetnosti

Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): doc. dr. sc. Vedrana Barbarić

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): /

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): dr. sc. Željko Reković
Kristina Babić, predavač

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 17. 9. 2020.

Potpis studenta/studentice: Ujević